

ІСТОРІЯ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

В И П У С К 6

1980

АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНСЬКОЇ РСР
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ

ІСТОРІЯ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

РЕСПУБЛІКАНСЬКИЙ
МІЖВІДОМЧИЙ ЗВІРНИК

ЗАСНОВАНО В 1974 Р.

ВИПУСК 6

В сборнике публикуются материалы международной научной сессии, посвященной 30-й годовщине договора о дружбе, сотрудничестве и взаимной помощи между СССР и НРБ. Освещаются вопросы становления и развития советско-болгарских отношений. Исследуются исторический опыт советско-болгарского сотрудничества, вклад Украинской ССР и Белорусской ССР в его успешное развитие.

Для научных работников, преподавателей и студентов исторических факультетов.

У збірнику публікуються матеріали міжнародної наукової сесії, присвяченої 30-й річниці Договору про дружбу, співробітництво і взаємну допомогу між СРСР і НРБ. Висвітлюються питання становлення та розвитку радянсько-болгарських відносин. Досліджуються історичний досвід радянсько-болгарського співробітництва, вклад Української РСР та Білоруської РСР в його успішний розвиток.

Для науковців, викладачів та студентів історичних факультетів.

Головна редакція

Ю.Ю.Кондуфоп (головний редактор), В.І.Клоков, І.М.Мельникова, І.С.Слабеев.
П.С.Сохань (заступник головного редактора), М.І.Супруненко, Д.М.Шлепаков.

Редакція випуску

І.М.Мельникова (відповідальна за випуск), М.М.Варварцев. С.В.Віднянський (відповідальний секретар), В.Н.Гулевич. І.М.Кулінич, І.М.Хворостяний, І.С.Хміль, І.Ф.Черніков

Рецензенти

М.В.Знаменська. В.Б.Євтух

Редакція історичної літератури

18-19 травня 1978 р. відповідно до ману науково-технічного співробітництва АН СРСР і Болгарської Академії наук в Інституті історії АН УРСР відбулася міжнародна наукова сесія в рамках Комісії істориків СРСР і НРБ, присвячена 30-річчю Договору про дружбу, співробітництво і взаємну допомогу між Радянським Союзом і Народною Республікою Болгарією. В її роботі взяли участь вчені з Москви, Києва, Краснодару, а також делегація вчених з НРБ на чолі з віце-президентом Болгарської Академії наук академіком Димитром Косевим.

Проведення сесії - одне з яскравих свідчень братерського співробітництва народів Радянського Союзу і Болгарії, одна з ефективних форм координації науково-дослідницької роботи наших країн з метою подальшого комплексного вивчення радянсько-болгарських дружніх зв'язків і співробітництва, історії соціалістичного і комуністичного будівництва в СРСР і НРБ, розвитку й удосконалення соціалістичних міжнародних відносин, поступового зближення братніх країн.

Доповіді і виступи радянських і болгарських вчених на сесії всебічно розкрили значення Договору про дружбу, співробітництво і взаємну допомогу між СРСР і НРБ 1948 р., який був не лише гарантією національної безпеки Болгарії та успішного будівництва соціалізму на болгарській землі, а й фактором зміцнення миру на Балканах і в Європі, важливою ланкою в системі заходів по згуртуванню соціалістичної системи. Політичні, економічні і культурні відносини між СРСР і НРБ за 30 років перетворилися у зразкові відносини нового типу, що ґрунтуються на принципах соціалістичного інтернаціоналізму. Значний вклад у зміцнення наукових і культурних зв'язків радянських і болгарських трудящих вносять трудящі Української РСР як складової частини Радянського Союзу, підтвердженням чого є й проведення даної сесії в столиці Радянської України.

Сесію відкрив академік АН УРСР П.Т.Тронько.

"Дозвольте мені від імені Президії АН УРСР сердечно вітати вчених-істориків, які прибули з братньої Болгарії, а також з Москви та інших міст нашої країни в давнє і вічно юне місто Київ для участі в науковій сесії, присвяченій 30-річчю Договору про дружбу, співробітництво і взаємну допомогу між СРСР і НРБ, і побажати плідної роботи і приємного перебування в столиці Радянської України.

Серед наших гостей відомі болгарські вчені: віце-президент Болгарської Академії наук академік Димитр Косев, директор Інституту етнографії член-кореспондент БАН Веселин Хаджиниколов, професор Мито Ісусов, інші болгарські вчені, директор Інституту слов'янознавства і балканістики АН СРСР член-кореспондент АН СРСР Д.Ф.Марков, колеги з Москви та інших міст СРСР.

Ми, радянські люди, завжди раді зустрічі з вами, дорогі болгарські друзі, соратники в боротьбі за велику мету - будівництво соціалізму і комунізму.

Ми зібралися в знаменний час, в ювілейний рік - рік 100-річчя визволення Болгарії від османського іґа і 30-річчя Договору про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу між СРСР і Болгарією, який юридично закріпив ті нові справді братні і довірливі, як назвав "їх Л.І.Брежнев, відносини, які так успішно і плідотно розвиваються між нашими країнами і народами.

Вивчаючи і досліджуючи нові процеси, тенденції і закономірності, які характеризують сучасні взаємовідносини між нашими іфаїнами, історики, природно, не можуть не звертати свій погляд в глиб історії. Треба знати і вміти правильно бачити минуле, щоб краще розуміти сьогодне і вірно передбачити майбутнє. Ми з задоволенням відзначаємо, що дружба і добрі відносини між народами наших іфаїн сягають своїми коренями далеко в віки. Вони беруть свій початок в перших економічних і культурних зв'язках Першого болгарського царства, створеного майже 1300 років тому, і Київської Русі - коліски російського, українського і білоруського народів. Книги, написані древньо-слов'янським письмом, створеним більш як 1100 років тому болгарськими просвітителами Кирилом і Мефодієм, широко розповсюджувались в Київській Русі, немало їх було, зокрема, у відомій бібліотеці Ярослава Мудрого.

В роки п'ятивікового османського гноблення багато болгар знаходили притулок на землях нашої країни. Ворючись за своє національне і соціальне визволення, трудящі Болгарії завжди одержували підтримку народів Росії. Почуття солідарності особливо з великою силою проявились під час визвольної війни 1877-1878 рр. Прогресивна громадськість Росії, в тому числі й України, подали свій голос на захист болгарського народу. Композитор М.В.Лисенко, актриса М.К.Заньковецька, вчені І.І.Мечников, В.І.Григорович і інші читали лекції, давали концерти на користь визволення братів-слов'ян, а сотні синів Росії і України боролись і віддали своє життя за свободу братнього народу.

100-річчя визволення Болгарії від османського іґа радянські люди відзначають як своє свято - свято дружби і братерства наших народів. Спільно проливаю кров'ю російських воїнів і болгарських ополченців на героїчній Шипці, під Стара-Загора, Плевеном та в інших битвах дружба наших народів була скріплена навечно.

Багато чудових сторінок історичних зв'язків наших народів істориками, зокрема присутніми тут, вже розкриті, але немало їх ще ждуть свого висвітлення.

Розвиваючи плідотворне наукове співробітництво, виявом якого є сесія, що відкривається, ми не можемо не згадати про ті чудові традиції наукових і культурних зв'язків, які склались і розвиваються у наших народів протягом багатьох віків. В учбових закладах Києва, Одеси, Миколаєва. Харкова вчилися видатні сини Болгарії, серед яких були Христо Ботев. Георгій Раковський, Іван Вазов і інші. Більше 30 років плідотно працював у Харківському університеті болгарський вчений-славіст Марин Дринов - один із засновників і перший голова Болгарської Академії наук.

Інтерес до історії болгарського народу, до його науки і древньої культури виявляло багато діячів культури України. Вчений-славіст із Закарпаття Е.І.Венелін (Туца.) ще в 30-40-х роках минулого століття написав ряд праць, проінятих глибокою повагою до болгарського народу. Видатна дочка українського народу Леся Уїфаїнка, перебуваючи в Болгарії, написала гам чудові свободолюбиві вірші. Творчі зв'язки з прогресивною болгарською громадськістю підтримували Іван Франко, Михайло Коцюбинський та інші видатні діячі громадської думки України. Але особливо близькі нам традиції революційної солідарності трудящих, зв'язки більшовиків з болгарськими тіснями в боротьбі за соціальне визволення. Поча-

ток революційної діяльності основоположника соціалістичного і комуністичного руху в Болгарії Димитра Благоева і його найближчого соратника Георгія Киркова зв'язаний, зокрема, з Одесою і Миколаєвом, По маршруту Варка - Одеса Іван Загубанський і інші болгарські революціонери переправляли ленінську "Іскру" в Росію. Коли ж перемогла Велика Жовтнева соціалістична революція болгарські тісняки, яких Ленін називав "інтернаціоналістами на ділі", організовували масові кампанії на захист справи Великого Жовтня. Багато болгарських революціонерів із зброєю в руках захищали завойовання Жовтня і брали активну участь у соціалістичному будівництві в СРСР. Історія багатьох промислових колективів і закладів нашої республіки тісно пов'язана з іменами видатного сина болгарського народу Георгія Димитрова і його соратника Васала Коларова, що неодноразово бували на Україні. Пам'ятники славній дочці Болгарії Лілії Карастояновій, що загинула в бою проти ворога, на кордоні трьох братніх республік - України, Білорусії і Росії, і сину України Івану Вальчуду, який поліг як герой-партизан на болгарській землі - величні свідки бойового братерства і солідарності наших народів в спільній боротьбі проти фашизму в роки Великої Вітчизняної війни.

Свято зберігаючи і примножуючи чудові історичні традиції дружби і братерства наших народів, ЕПРС і ВШ використовують їх як важливий фактор в розвитку нових взаємовідносин, оснований на принципах соціалістичного інтернаціоналізму. Тодор Івков говорив, що сьогодні у нас є всі підстави заявити, що болгаро-радянська дружба - це одне з величних і прекрасних завойовань наших народів на шляху до свободи і соціалізму, зразок міжнародних відносин у вільному світі соціалізму.

Основним документом нових соціалістичних відносин між СРСР і НРБ є Договір про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу між СРСР і НРБ, підписаний 13 березня 1943 р. в Москві. На його основі встановилось і плідотно розвивається багатостороннє співробітництво в усіх сферах економічного, політичного і культурного життя. Ядром, цементуючою основою дружби і співробітництва СРСР і Болгарії стали зв'язки їх комуністичних партій - ЕПРС і ВШ. Життя і конкретний досвід радянсько-болгарського співробітництва наочно переконують в тому, що тем багатші, різноманітніші і міцніші зв'язки комуністичних партій, тим плідотворніше розвивається співробітництво цих країн.

30-річний період розвитку нових взаємовідносин співробітництва і взаємодопомоги між СРСР і НРБ на основі Договору 1943 р. переконливо показав, що вони стали найважливішим фактором успішного соціалістичного і комуністичного будівництва в наших країнах і відповідають національним та інтернаціональним інтересам всієї соціалістичної співдружності.

Ми з задоволенням відзначаємо, що в розвиток економічних, політичних, науково-технічних і культурно-ідеологічних зв'язків і співробітництва вагомий внесок зробили трудящі нашої республіки і, зокрема, її столиці - міста Києва, 1500-річчя якого ми будемо незабаром відзначати.

Батхяєні великими цілями і досягнутими успіхами, зафіксованими в недавно прийнятих конституціях СРСР і Української РСР, трудящі республіки та її столиці успішно працюють над перетворенням в життя величних завдань XXV з'їзду КПРС, роблять все, щоб сприяти зміцненню миру і розвитку хороших відносин дружби і співробітництва з соціалістичною Болгарією та іншими країнами.

В процесі багатостороннього співробітництва СРСР і НРБ і здійсненні курсу на їх інтеграцію з'являється все більше елементів спільності в їх політиці, економіці, соціальному житті, відбувається поступове їх зближення як цілком закономірне явище.

Вивчення і дослідження нових процесів і тенденцій, зв'язаних з цією закономірністю, являє собою важливе наукове і політичне завдання для вчених-суспільствознавців. Висловлюючи впевненість, що дана наукова сесія буде сприяти рішенню цього важливого завдання, від імені АН УРСР хотілося б побажати науковій сесії плідотної роботи, а кашам дорогим гостям - приємного і радісного перебування на українській землі".

Я. Б. В а л е в

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД

РАДЯНСЬКО-БОЛГАРСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА.

Радянсько-болгарський договір про дружбу, співробітництво і взаємну допомогу займає важливе місце серед політичних документів повоєнного часу. Він відповідає корінним інтересам наших народів, є результатом послідовної інтернаціоналістської політики ЖІРС і ЕШ і з новою силою підтверджує спільну рішучість наших країн йти разом по шляху будівництва соціалізму і комунізму. Досить пригадати становище, при якому був підписаний документ, щоб оцінити його справжнє історичне значення. Радянський народ, який переніс найтяжчу і найспустопигавішу з війн, відстояв свободу і незалежність своєї Вітчизни, здійснив велику визвольну місію в Європі. Країна, яка втратила у війні 20 мільйонів своїх синів і дочок, третину національного багатства, країна, де було зруйновано понад 1700 міст. 70 тис. сіл і майже 32 тис. промислових підприємств, в короткий строк провела велику роботу по відбудові і дальшому розвитку народного господарства.

В найскладніших умовах, -- без допомоги ззовні, радянський народ під керівництвом Комуністичної партії здійснив героїчний патріотичний трудовий подвиг, яскраво і глибоко розкритий в спогадах Л.І. Брежнева "Відродження". Становище ускладнювалося і тим, що імперіалістичні кола США круто змінили свою політику по відношенню до СРСР - свого союзника по антигітлерівській коаліції - і повели проти нього так звану холодну війну. Скориставшись повоєнними труднощами, капіталістичні держави намагались диктувати Радянському Союзу свою волю, втручатись в його внутрішні справи. Але імперіалісти прорахувались. Всьому світові зайвий раз були показані невичерпні можливості соціалістичної економіки.

Радянський народ успішно подолав наслідки розбійницької фашистської війни і з революційним піднесенням продовжував свій шлях до комунізму.

Величезні труднощі довелося долати і болгарському народу. В результаті пограбування гітлерівською Німеччиною Болгарія знаходилась на грані господарської катастрофи. Серйозних руйнувань економіці завдали і бомбардування англо-американської авіації. Особливо сильно була пошкоджена столиця країни де розмістилася значна частина промисловості. Відчувалась гостра нестача сировини, металів, пального, продовольства. У важкому становищі знаходилось сільське господарство. Перші повоєнні роки Болгарію вразили неврожаї.

Капіталістичні держави проводили по відношенню до народної Болгарії дискримінаційну політику» ігнорували законний уряд, вимагали зміни його складу, всіляко підтримували внутрішню контрреволюцію, що прагнула загальмувати економічні і **ПОЛІТИЧНІ** перетворення **В** Іфаїні, відновити довоєнні порядки. Імперіалісти намагались організувати економічну блокаду Болгарії.

В цих умовах для зміцнення нового ладу і успішного здійснення в Болгарії революційних перетворень велике значення мала політична, дипломатична і економічна підтримка Радянського Союзу. В діях СРСР проявився глибокий інтернаціоналізм радянського народу, його характер. Цю рису радянських людей з особливою силою розкрив Л.І. Брежнев у Звітній доповіді Центрального Комітету

КЕЛЕС Х2У з'їзду партії: "Людина, яка зуміла, завоювавши свободу, відстояти її в найтяжчих боях. Людина, яка будувала майбутнє, не шкодуючи сил і йдучи на будь-які жертви. Людина, яка, пройшовши всі випробування, сама невпізнано змінилась, поєднала в собі ідейну переконаність і величезну життєву енергію, культуру, знання і вміння їх застосувати. Це - людина, яка, будучи палким патріотом, була і завжди буде послідовним інтернаціоналістом"¹.

Твердо дотримуючись принципу соціалістичного інтернаціоналізму. Радянський уряд постійно враховував національні інтереси болгарського народу. Присутність (у відповідності з Угодою про перемир'я) на болгарській території радянських військ до укладення мирного договору з Болгарією виключала можливість імперіалістичної інтервенції, в значній мірі полегшувала уряду Вітчизняного фронту проведення заходів по викорчовуванню залишків фашизму. На заключному етапі війни Болгарська народна армія в тісній взаємодії зі збройними силами Радянського Союзу взяла участь в розгромі гітлерівської Німеччини. Це зміцнило міжнародні позиції молодого народно-демократичної держави. Завдяки тому, що Радянський Союз рішуче відстоював інтереси болгарського народу на мирній конференції в Парижі в лютому 1947 р., був підписаний мирний договір з Болгарією, який підтвердив її національну незалежність і територіальну цілісність, зміцнив її міжнародне становище як суверенної держави.

Радянський Союз, сам долаючи значні труднощі, надав Болгарії велику економічну допомогу. Вже з кінця 1944 р. почалися поставки продовольства, пального, промислової сировини і устаткування, в яких розорене народне господарство Болгарії відчувало гостру потребу. Радянська допомога дала можливість запобігти господарській катастрофі, оживити болгарську промисловість, транспорт, сільське господарство, ліквідувати безробіття. Поставки зерна із СРСР допомогли болгарському народу уникнути голоду. "Без підтримки Радянського Союзу. - відзначав Георгій Димитров, - Болгарія була б пошматована і потрапила б в лапи інших, не менш нахабних, агресивних і підступних імперіалістів, ніж гітлерівські розбійники. Без широкі допомоги радянського народу наш народ вмирав би з голоду в найтяжчі роки засухи".

Таким чином, перші кроки молодого народно-демократичної держави робилися при тісному співробітництві з Радянським Союзом, при його великій інтернаціоналістській допомозі. Це забезпечило і прискорило подолання важкої монархо-фашистської спадщини і Еступ країни на шлях соціалізму.

Договір 1948 р. виходив із врахування досягнутого на той час високого рівня відносин соціалістичного типу між СРСР і НРБ. Він став новим важливим вкладом у фундамент їх братерського співробітництва, імпульсом для успіхів НРБ на шляху будівництва соціалізму, став основою дальшого поглиблення і удосконалення відносин між нашими країнами.

Подолавши тяжку спадщину капіталізму, постійно навчаючись на досвіді СРСР у будівництві нового суспільства, трудящі Болгарії під керівництвом своєї Комуністичної партії здійснили глибокі революційні перетворення - націоналізацію приватних промислових підприємств, шахт і банків, соціалістичну перебудову сільського господарства і т.д.

Якісно новий рівень радянсько-болгарського співробітництва був досягнутий в період створення матеріально-технічної бази соціалізму в НРБ. Соціалістична індустріалізація в Болгарії проходила в більш сприятливих умовах, ніж в свій час в СРСР.

* Матеріали Ш з'їзду ШРС. К., 1976, с.98.

Допомога Радянського Союзу звільняла Болгарію від необхідності одночасно розвивати всі галузі промисловості, що для неї було непосильним завданням. Важливим додатковим джерелом нагромаджень, необхідних для розвитку народного господарства, була економічна, фінансова і науково-технічна допомога соціалістичних країн, що мали розвинутий економічний потенціал.

Для розвитку народного господарства Болгарії велике значення мала її участь у **Раді** Економічної Взаємодопомоги з початку існування цієї міждержавної економічної організації соціалістичних країн. Завершивши будівництво основ соціалізму. Народна Республіка Болгарія з 1958 р. вступила в новий етап **суспільно-економічного і** політичного розвитку - етап створення розвинутого соціалістичного суспільства.

Завдяки проведенню ленінської політики КІРС в СРСР було побудоване розвинуте соціалістичне суспільство. Матеріально-технічна база соціалізму зміцнилась настільки, що СРСР перетворився в могутню і нездоланну державу, в надійний оплот безпеки всієї світової соціалістичної системи.

Співдружність братніх народів соціалістичних країн перетворилась в найвпливовішу силу сучасності, у вирішальний фактор світової політики і економіки. Спільність соціального ладу, корінних інтересів всіх народів цієї співдружності **Визначали** їх прагнення-до згуртованості, поглиблення всебічного братерства співробітництва. Все більше визначався процес зближення країн соціалізму як закономірність.

Яскравим прикладом прояву цієї закономірності стало співробітництво між СРСР і НРВ. З трибуни XI з'їзду ВЕЛ товариш Тодор Живков заявив: "Ми, болгарські комуністи, болгарські трудящі, весь болгарський народ, не уявляємо собі іншого шляху будівництва розвинутого соціалістичного суспільства, а потім і комунізму в Болгарії, крім того, по якому ми йдемо і будемо йти пліч-о-пліч з нашими радянськими братами і сестрами, в умовах самого тісного всебічного співробітництва з партією Леніна, в умовах все більш повного, все більш органічного зближення Народної Республіки Болгарії з великим Союзом Радянських Соціалістичних Республік" ³ .

Радянський Союз і Болгарія, незмінно керуючись принципами соціалістичного інтернаціоналізму, покладеними в основу Договору 1948 р., а також Договору 1967 р., який став його продовженням, у своїх відносинах органічно поєднують національні і інтернаціональні інтереси. Обидві сторони приділяють неослабну увагу удосконаленню зв'язків, які вже склались, і пошуку нових шляхів і напрямів співробітництва, посиленню інтеграційних процесів. Характеризуючи розвиток радянсько-болгарського співробітництва. Л.І.Брежнев говорив: "Діапазон радянсько-болгарського співробітництва став справді безмежним. Можна без перебільшення сказати, що немає такої сфери життя суспільства, де б не виявилось братерське єднання наших народів. Його цементуючою силою є відношення між нашими комуністичними партіями. Їх єдність і братерство - це справді непорушна основа нашого політичного союзу, серцевина всебічних взаємовідносин між нашими народами, нашими державами" ⁴ .

Дійсно, всі історичні досягнення наших країн пов'язані з діяльністю ІЕРС і ВШІ, їх послідовною марксистсько-ленінською політикою, що користується підтримкою всіх трудящих. Центральні Комітети двох братніх партій підтримують між собою постійні контакти, розробляють і здійснюють погоджену стратегію поглиб-

II

³ XI съезд Болгарской коммунистической партии, документы и материалы. М., 1977, с. II.

⁴ Брежнев Л.И. Ленинским курсом. Промови і статті. К., 1974, т. 4, с. 259.

лення і удосконалення співробітництва. Вони систематично обмінюються досвідом. Особливе значення мають зустрічі керівників братніх партій і держав, в ході яких обговорюються найважливіші питання двосторонніх зв'язків, взаємна участь у роботі з'їздів партій, обмін партійними делегаціями і т.п.

На якісно новий рівень піднялись радянсько-болгарські взаємозв'язки в економічній і науково-технічній галузях. Радянський Союз допомагає Болгарії в будівництві більше 300 великих народногосподарських об'єктів, які визначають обличчя сучасної болгарської промисловості. На них виробляється 95% чорних металів в країні, 85% кольорових, 30% продукції нафтопереробної і нафтохімічної промисловості і 70% електроенергії. Близько 90% сільськогосподарської техніки, яка працює на полях Болгарії, радянського виробництва. За останні роки укладено багато угод про координацію народногосподарських планів обох країн. Ери цьому особливу роль в розвитку болгарської економіки відіграють угоди, спрямовані на прискорений розвиток машинобудування, значне поліпшення співробітництва в інших галузях економіки і посилення науково-технічних зв'язків. У 1977 р., під час візиту в СРСР партійно-урядової делегації НРБ на чолі з товаришем Тодором Сивковим прийняте рішення про розробку генеральної схеми спеціалізації і кооперування в галузях матеріального виробництва.

Тісне співробітництво ЕРБ з Радянським Союзом дозволяє їй створювати високоєфективну галузеву і внутрігалузеву структуру національної економіки, будувати підприємства з найсучаснішою технологією, максимальною механізацією і автоматизацією.

Радянський Союз щорічно передає Болгарії більше 250 комплектів науково-технічної документації. На радянських промислових підприємствах, в інститутах і конструкторських бюро проходять підготовку понад 2 тис. болгарських спеціалістів.

Використовуючи науково-технічні досягнення і допомогу СРСР, болгарська промисловість в короткі строки змогла налагодити випуск різноманітних видів і машин і устаткування, освоїти технологію складних хімічних процесів. В свою чергу СРСР використовує науково-технічні досягнення НРБ, особливо в кольоровій металургії, харчосмакової промисловості, сільському господарстві та інших галузях. Великий розвиток набуло кооперування, а також створення спільних підприємств. Розширюються коопераційні виробничі зв'язки між багатьма, в тому числі провідними, підприємствами обох країн. Особливо широко розвиваються вони в машинобудуванні: між тракторними заводами Мінська, Кишинева і Карлово, автомобільними підприємствами Горького і Шумена, Москви і Іовеча, заводами холодильного устаткування Софії і Кишинева. Успішно виконуються довгострокові договори про поставки з Болгарії в СРСР комплектуючих автомобільних вузлів, ткацьких верстатів, електронно-обчислювальної техніки і т.д.

- На суднобудівельному заводі ім.Івана Димитрова в дунайському місті Русе спорудженому при радянській технічній допомозі, для Радянського Союзу за декілька років збудовано цілий флот - сто танкерів-сухогрузів. Подубовані болгарськими корабелями, судна плавають на Волзі і Лені, Камі і Оці, на Чорному морі і Каспії. На початку 1973 р. на цьому підприємстві для Радянського Союзу спушено на воду ще три судна. Значна частина виробничих потужностей болгарського машинобудування зайнята випуском продукції для СРСР.'

Першорядне значення для розвитку народного господарства Болгарії мають поставки машин і устаткування з СРСР.

Виникають і розвиваються нові, більш широкі форми економічного співробітництва між обома країнами. Так, в складі Девненського хімічного комплексу

здійснено спільне будівництво Болгарією, Радянським Союзом і Угорщиною одного з найбільших у світі содових заводів. Реалізуються важливі угоди, що сприяють більш повному задоволенню потреб Болгарії в паяіЕно-сировинних ресурсах за рахунок поставок із Радянського Союзу. З цією метою на території СРСР при безпосередній участі Болгарії створюються додаткові потужності в чорній металургії, газовій, лісовій і целюлозній промисловості. Тисячі болгарських робітників і спеціалістів трудяться на будовах нафтової і газової промисловості на Україні, Північному Кавказі, в Поволжі, і Середній Азії. Великі колективи болгарських трудящих беруть участь в розширенні целюлозного комбінату під Архангельськом, в створенні великих об'єктів по освоєнню рудних багатств Курської магнітної аномалії, в розвитку лісової промисловості.

Пізніше були підписані протоколи про розширення цієї діяльності. На початок 1977. р. Болгарія одержала більше 10 млн. кубометрів лісоматеріалів і до 1980 р. щорічно одержуватиме по 3,6 млн. кубометрів. Це, безперечно, задовольнятиме народне господарство в деревині і створюватиме сприятливі умови для збереження і відновлення її власних лісових масивів.

Для поточної П'ятирічки характерне не тільки розширення участі Болгарії в спорудженні об'єктів в СРСР, але і розширення поставок болгарських металоконструкцій і устаткування для них. Близько 70% поставок машин і устаткування в цьому будівництві припадає на долю Болгарії.

Неухильний ріст обсягу взаємних поставок товарів на основі спеціалізації і кооперування, інтеграційних заходів, погоджених при координації народногосподарських планів СРСР і НРБ, свідчить про бурхливий розвиток економічного співробітництва між двома братніми країнами в рамках Комплексної програми соціалістичної економічної інтеграції. СРСР - головний торговий партнер НРБ, а Болгарія, в свою чергу, займає третє місце в зовнішньоторговельному балансі Радянського Союзу.

В минулому році здано в експлуатацію один з найбільших об'єктів НРБ і СРСР - гігантську високоефективну залізничну паромну переправу з пристанями у Варні і Іллічівську (Одеса). В морських портах створюються комплексні причальні споруди з високим рівнем механізації і автоматизації, з поглибленим дном на акваторії переправи.

Нова транспортна артерія, що є найбільшою в світі, забезпечує перевозку товарів залізничними вагонами. Курсування трьохпалубних морських паромів, кожний з яких може вмістити більше ста вагонів, вже почалось.

Новий "міст" через море пропущатиме спрчатку чотири з яшпнім мільйони тонн вантажів з наступним розширенням до 5,6 мян.т. Введення до ладу транспортної лінії між обома країнами сприятиме успішному вирішенню завдань їх економічної інтеграції і всебічного зближення. Велику роль в розвитку економічної і науково-технічної взаємодії відіграє координація чергових П'ятирічних і довгострокових народногосподарських планів на двосторонній основі і в рамках РЕВ. Виключне значення надають братні партії координації зовнішньополітичної діяльності. Вона є предметом постійного обговорення на двосторонніх і багатосторонніх зустрічах керівників КПРС і ВКП.

Болгарський народ сприйняв вироблену ХНУ і розвинуту ХХУ з'їздом КПРС Програму миру як свою власну, тому що вона повністю відповідає його національним інтересам, інтересам всіх миролюбних народів. В єдиному строю з іншими країнами соціалістичної співдружності Болгарія активно бореться за реалізацію програми, за утвердження лєнінських принципів мирного співіснування в міжнародних відносинах. Як Радянський Союз, так і Народна Республіка Бол-

гарія вносять свій вклад в зміцнення єдності і згуртованості міжнародного комуністичного руху на принципах марксизму-ленінізму і пролетарського інтернаціоналізму. З братніми країнами вони ведуть боротьбу за зміцнення безпеки в Європі і в усьому світі, за матеріалізацію положень хельсінкського Заключного акта.

На міжнародних зустрічах, переговорах і нарадах обидві країни проводять погоджену лінію, спрямовану на припинення гонки озброєнь, здійснення реальних заходів по роззброєнню, на доповнення політичної розрядки розрядкою воєнною. Народна Республіка Болгарія разом з Радянським Союзом і іншими країнами Варшавського договору виступила з пропозицією про відмову країн, які підписали заключний акт в Хельсінкі, від застосування першими ядерної зброї. НРБ підтримала реалістичні ініціативні кроки Радянського Союзу, спрямовані на досягнення угоди про припинення розробки і виробництва нової зброї масового знищення. В зовнішніх відносинах СРСР і НРБ проявляють класово-інтернаціоналістський підхід до справи.

• Надається виключного значення зміцненню свідомості трудящих мас. Розвивається дружба між нашими народами, яка перетворилась в могутню ідейно-політичну і матеріальну силу, що відіграє значну роль у русі вперед до шляху соціалізму і комунізму. В звітній доповіді ЦК ЕКП ХІ з'їзду партії Тодор Живков відзначав: "В сфері болгарсько-радянських взаємовідносин ми вже певно можемо говорити про якісно нову патріотичну і інтернаціональну свідомість болгарського народу, про виникнення і утвердження патріотизму нового типу, коли любов до Болгарії і любов до Радянського Союзу взаємно доповнюють одна одну і все більше зливаються в одне почуття, в єдину свідомість"⁵. І не випадково Л.І.Брежнев, відзначаючи неухильне зростання почуттів дружби, розуміння спільності долей, взаємні симпатії і повагу радянського і болгарського народів, назвав відносини між Болгарією і Радянським Союзом прикладом соціалістичного Інтернаціоналізму в дії.

Ось чому наші народи з таким піднесенням зустріли 30-ту річницю з дня підписання першого радянсько-болгарського Договору про дружбу, співробітництво і взаємну допомогу, основні положення якого були відновлені і дорозвинуті в новому договорі 1967 р. Він витримав випробування часом, добре продовжує служити справі соціалізму і комунізму.

М и т о І с у с о в

БОЛГАРО-РІЩНСШ ВІДНОСИШ І БУДІВНИЦТВО СОЦІАЛІЗМУ" В НРБ

Основними міжнародно-правовими принципами відносин між Болгарією і Радянським Союзом є послідовна вірність пролетарському інтернаціоналізму, поважання державного суверенітету, національної незалежності країн, невтручання у внутрішні справи, всебічне взаємовигідне політичне, економічне і культурне співробітництво, спільна боротьба за мирне співіснування держав з різними соціальними і політичними системами.

Соціально-психологічні риси відносин - це братерська і шира дружба між болгарським і радянським народами, комуністична принциповість і послідовність, взаємне розуміння, ідейно-політичне єднорумство і єдність дій, класова непримиримість до імперіалізму і контрреволюції.

Міжнародно-правові принципи і соціально-психологічні риси відносин між Болгарією і Радянським Союзом впливають із однотипності соціалістичних суспільних відносин і політичних систем в обох країнах, спільної ідеології - марксизму-ленінізму, їх єдиної програмної цілі - побудови безкласового комуністичного суспільства. Відносини між Болгарією і Радянським Союзом є ко-іфетнкм виявом основних тенденцій і принципів відносин між усіма країнами світової соціалістичної системи.

В загальному плані можна відзначити три, основні періоди у відносинах між Болгарією і Радянським Союзом. Перший охоплює час з перемоги Жовтневої революції в Росії до соціалістичної революції в Болгарії 1944 р. В Радянському Союзі було побудоване нове суспільство, а в Болгарії визрівали соціальні й політичні передумова, зростали політичні сили і фактори для перемоги соціалістичної революції.

Відомо, що за цей період глибокі суспільно-революційні перетворення в Радянському Союзі зміцнили віру і надії революційних сил в Болгарії в успіх їх боротьби, а мирна зовнішня політика СРСР знаходила позитивний відгук серед болгарського народу. Найсуттєвішим аргументом цього є відновлення дипломатичних відносин між нашими іфаїнами в 1934 р. і їх збереження в роїш другої світової війни. Після віроломного нападу Німеччини на Радянський Союз вирішальний вплив на розвиток збройної боротьби болгарського народу проти фашизму мали історичні перемоги Радянської Армії..

Другий період охоплює час від перемоги соціалістичної революції в Болгарії до кінця 50-х років. Ві-н характеризується побудовою розвинутого соціалістичного суспільства в Радянському Союзі, здійсненням переходу від капіталізму до соціалізму в Болгарії. Відносини між обома країнами розвивались на основі нових принципів. їх суттєвою рисою є всебічна політична і економічна допомога Радянського Союзу Болгарії в побудові соціалізму.

Третій період почався з 60-х років і продовжується в наш час. Йому властиві рішучі кроки комуністичного будівництва в Радянському Союзі і розвинутого соціалізму в Болгарії. Співробітництво між обома країнами максимально розширюється і поглиблюється. Виникли нові процеси в зв'язку з комплексною програмою РЕВ по інтеграції.

Відносини між Болгарією і Радянським Союзом у політичній галузі мають дуже широкий спектр. Зв'язки і єдність дій БКП і КПРС, а також болгарських і радянських громадських організацій, тісні дипломатичні відносини між обома країнами, контакт і співробітництво між їх урядовими і військовими відомствами і установами: єдність дій обох країн в міжнародних організаціях і союзах (в системі Варшавського Договору, Організації Об'єднаних Націй і ін.) - це в найзагальнішому плані є суттю політичного союзу між Болгарією і Радянським Союзом.

Політичні відносини і **ЗВ'ЯЗКИ МІЖ** Болгарією і Радянським Союзом мають вирішальне значення для будівництва соціалізму в Болгарії. Вони впливають на розстановку класових сил і оберігають країну від зовнішньої контрреволюції, розширюють міжнародні зв'язки і зміцнюють міжнародний авторитет нашої країни, сприяють консолідації і розвитку світової соціалістичної співдружності, розгортанню боротьби за єдність міжнародного робітничого і комуністичного руху.

Згадаймо події минулих років. Оголошення війни між Радянським Союзом і Болгарією і похід Радянської Армії по нашій землі відіграли вирішальну роль у перемозі повстання 9 вересня 1944 р. Відновлення дипломатичних відносин між обома країнами в серпні 1945 р., діяльність радянських представників в Союз-

ній контрольній комісії з осені 1945 р. до кінця 1947 р., конструктивна роль Радянського Союзу на Паризькій мирній конференції в 1946-1947 рр. ери укладенні справедливого мирного договору з Болгарією, Договір про дружбу, співробітництво і взаємну допомогу між НРБ і СРСР від 1948 р. - все це, разом взяте, має величезне значення для захисту національної незалежності і державного суверенітету нашої країни, для подолання її міжнародної ізоляції, для поглиблення і розвитку революційного процесу¹.

В 50-60-х роках співробітництво між Болгарією і Радянським Союзом розвивалося на фоні зміцнення і розвитку світової соціалістичної співдружності: виникнення Ради Економічної Взаємодопомоги, Варшавського Договору; спільної боротьби проти холодної війни, за відновлення миру і співробітництва в усьому світі, за роззброєння; всебічної підтримки національних і демократичних революцій.

Таким чином, створились сприятливі міжнародні умови для розвитку і будівництва соціалістичного суспільства в Болгарії. Політичний союз між Болгарією і Радянським Союзом був розширений, збагачений новим змістом як союз суверенних держав у відповідності з загальними тенденціями і закономірностями розвинутого соціалізму.

В центрі всебічного співробітництва НРБ і СРСР знаходяться ідейно-політичні зв'язки комуністичних партій обох країн. Відомо, що основні концепції і висновки з'їздів КПРС широко відображаються в документах ВКП. На ідейно-політичне киття партії і процеси в болгарському суспільстві вплинули і впливають рішення XI з'їзду КПРС. програма будівництва комунізму, затверджена ХХП з'їздом, а також Програма миру, прийнята ХХІV з'їздом КПРС.

Важливе значення мають особисті контакти між керівниками обох партій. Єдність думок і дій ВКП і КПРС знаходять **СЕОЄ** яскраве підтвердження на міжнародних нарадах, інших форумах світового робітничого та комуністичного руху. Обидві братні партії взаємно збагачують свій досвід, шукають спільні рішення у виконанні складних проблем соціалістичного і комуністичного будівництва.

Економічні відносини між Болгарією і Радянським Союзом після другої світової війни пройшли складну еволюцію. В 40-х роках вони характеризувались переважно торговим обміном; в 50-х - значним імпортом радянських промислових і сільськогосподарських машин, технічної документації; в 60-х - першими кроками координації господарських планів, розширенням імпорту і експорту техніки. промислової сировини і сільськогосподарської продукції, інтенсивною кредитною діяльністю; в 70-х - широкою інтеграцією в ряді основних напрямів і сфер економіки обох країн.

Економічні відносини між Болгарією і Радянським Союзом мають вирішальне значення для будівництва матеріально-технічної бази соціалістичного суспільства в країні. Відомо, що Болгарія налена до країн із середньорозвинутим капіталізмом. В ній були створені необхідні умови для захоплення влади робітничим класом і його союзниками і досить обмежені передумови для створення нового суспільного ладу. Без економічної допомоги з боку Радянського Союзу було б неможливо здійснити індустріалізацію, організувати сучасні механізовані колективні сільські господарства в Болгарії.

Економічне співробітництво наших країн в 50-х роках сприяло одночасному розгортанню соціалістичної індустріалізації і перебудови сільського господар-

¹ Советско-болгарские отношения. 1944-1948. Документы и материалы. М., 1969, с.411-413.

ства. В 60-70-х роках в результаті розвитку науково-технічної революції матеріально-технічна база соціалізму в Болгарії піднялась на більш високий рівень: виникли нові галузі машинобудування, зросла потужність енергетики, промислової хімії, електромеханіки і електроніки, розширилась механізація і електрифікація сільського господарства.

З 1950 по 1970 рр. за допомогою Радянського Союзу було побудовано 130 промислових об'єктів. В 70-х роках споруджено ще 150 підприємств. Побудовані при допомозі Радянського Союзу підприємства упускають 95% продукції чорної металургії країни, дають 30% видобутку нафти і продукції нафтохімічної промисловості. становлять понад 60% енергетичної потужності країни і ін.

Промисловий експорт Болгарії в Радянський Союз не був еквівалентний радянському імпорту. І все-таки, якщо в 1950 р. Болгарія вивезла в Радянський Союз машин і устаткування на I млн. крб., то в 1970 р. - вже на 440 млн.крб.

Суттєве значення шли виробничі зв'язки між робітничим класом і трудівниками села обох країн, співробітництво між радянськими і болгарськими науковцями, обмін досвідом, науково-технічною документацією і високоефективними технологіями, сортовим насінням і породами тварин. З 1955 по 1970 рр. Болгарія одержала 6000 комплектів науково-технічної документації. Понад 5000 радянських спеціалістів протягом тривалого часу надавали допомогу в різних галузях виробництва, громадського обслуговування і науково-дослідній діяльності НРБ.

Інтеграція економіки є найпередовішою формою співробітництва на сучасному етапі. Це вимагає не тільки значного прискорення темпів зростання продуктивності праці в Болгарії, але й створє виключно сприятливі умови для цього. Будуються підприємства з великим серійним виробництвом, з найсучаснішою технологією, при максимальній механізації, автоматизації і кібернетизації процесів виробництва.

Болгаро-радянські культурні відносини відіграють велику роль у будівництві соціалізму в Болгарії. Вони охоплюють обмін духовними цінностями в галузі літератури і мистецтва, безпосередні контакти між інтелігенцією, студентською молоддю, культурними установами і засобами масової інформації.

Розвиток культурної революції в Болгарії, формування нової суспільної свідомості і особи, перетворення марксизму-ленінізму в панівну ідеологію, демократизація освітньої системи, створення нової і залучення старої інтелігенції до справи соціалізму - все це здійснювалось під великим впливом радянського ладу. Традиційні російсько-болгарські і українсько-болгарські зв'язки і спілкування набули широкого розмаху.

Незаперечне значення має та обставина, що радянська дійсність стала основним критерієм істинності наукового соціалізму, що гігантський досвід в справі будівництва радянського суспільства знайшов відображення і узагальнення в теоретичній діяльності КПРС. Розкриті основні закономірності соціалізму, його радянської моделі.

Болгарська комуністична партія розглядає ленінізм як універсальне, всепланетне, а не чисто російське революційно-теоретичне явище. В.І.Ленін продовжив і розвинув в нових історичних умовах епохальну справу Маркса і Енгельса. Він розробив теорію соціалістичної революції і диктатури пролетаріату. Теорія про народну демократію відображає ленінську концепцію про суть диктатури пролетаріату і різновидності її форм.

Вітчизняний фронт став своєрідною політичною формою союзу робітничого класу і селянства, по суті - ленінською стратегією і тактикою на практиці. Темпи і характер соціалістичної індустріалізації в Болгарії підтверджують ленінсь-

П
ке вчення про матеріально-технічний фундамент соціалізму. Ленінський кооперативний план був здійснений без націоналізації землі в своєрідній формі трудових кооперативних землеробських господарств. Ленінські принципи зовнішньої політики соціалістичної держави стали основою міжнародної діяльності БКП..

Революційний процес в кожній країні має свої форми, теши, динаміку, розміри. Політична система соціалізму в кожній країні має свій конкретно-історичний зміст, національний колорит, своє вирішення складних економічних і соціальних проблем. Але без історичного досвіду Радянського Союзу, його підтримки, без братніх зв'язків і співробітництва між БКП і ШРС будівництво соціалізму в Болгарії з усіма його національними і історичними особливостями було б неможливим.

Які б не були шляхи соціалістичної революції, форми соціалістичного будівництва, для всіх них обов'язковими є: гегемонія і політичне керівництво" робітничого класу, керівна роль комуністичної партії, пролетарський, соціалістичний інтернаціоналізм.

- Болгаро-радянські політичні, економічні і культурні відносини являються вирішальною умовою і одним з основних факторів перемоги соціалістичної революції і будівництва нового суспільства в країні. Вони стали джерелом революційного досвіду, політичної мудрості, реальної сили, історичної перспективи. Ці відносини спростовують спроби реакційних сил заперечити основні закономірності переходу від капіталізму до соціалізму. Майбутнє належить єдності міжнародного робітничого і комуністичного руху, світовій соціалістичній співдружності, а не загостренню і поглибленню відмінностей і протиріч в них.

. А н г е л Н а к о в

ДРУЖБА, ЩО СЯГАЄ В ГЛИБ ВІКІВ

В процесі формування світової соціалістичної системи відносини між країнами народної демократії поступово збагачувалися. В їх основу лягли принципи повного рівноправ'я, братерської взаємодопомоги і взаємної вигоди. їх вимоги відносини на цьому етапі, коли потрібно було виступати проти політики холодної війни, Відродження німецького імперіалізму і створення агресивних військових блоків, шлі характер політичної згуртованості.

Почалось формування союзницьких відносин на двосторонній основі. З цією метою укладаються двосторонні договори про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу між Радянським Союзом і окремими країнами народної демократії. З свого боку країни народної демократії підписують такі договори між собою.

Двосторонні договори спрямовуються перш за все на політичну консолідацію соціалістичної системи. Вони регламентують спільні гарантії державного суверенітету і територіальної цілісності кожної країни в системі. Характерним було те, що ці договори визначали міцне співробітництво і взаємну допомогу в усіх сферах життя держави. Вони стали організаційним і юридичним виявом соціалістичного інтернаціоналізму країн соціалістичної системи.

Болгарський уряд цілком правильно оцінив велике значення договору між Болгарією і Радянським Союзом для безпеки і національного суверенітету країни, і дальшого політичного і економічного розвитку. Г.Димитров укладення договору визначив як подію цілком своєчасну, що має велике історичне значення для Болгарії.

Договір про дружбу, співробітництво і взаємну допомогу між НРБ і Радянським Союзом був укладений 18 березня 1948 р. в Москві. В мотивах про підпи-

гата договору **висловлювалася** впевненість обох країн в тому, що зміцнення дружби між ними відповідає життєвим інтересам болгарського і радянського народів і їх бажанню співробітничати в інтересах загального миру і безпеки відповідно до цілей і принципів ООН. Політичні пункти договору визначали ооо-Е-язки обох країн не вступати ні в який союз і не брати участі в будь-яких коаліціях, діях і заходах, спрямованих проти цих країн.

Обидві країни зобов'язувались спільно обговорювати міжнародні питання, що торкаються їх інтеоесів. В пунктах, що стосуються забезпечення оборони обох країн, вказувалось, що вони беруть на себе обов'язок вживати спільно всі необхідні заходи, спрямовані проти будь-яких загроз відродження агресії з боку Німеччини або будь-якої іншої держави. На випадок, якщо одна із країн що підписала договір, буде змушена розпочати военні дії. викликані спрабами відновити агресію, то друга брала на себе обов'язок подати військову або будь-яку допомогу всіма засобами, які вона має.

Пункти економічного і культурного співробітництва передбачали розвиток і зміцнення його на основі принципів взаємної поваги, незалежності і суверенітету обох країн і невтручання у внутрішні справи.

Болгарський народ зустрів підписання договору з великим ентузіазмом. Ше в дні переговорів на підприємствах, в установах, селах країни відбувались масові мітинги Г збори. Трудящі висловлювали свою вдячність Радянському Союзу, уряду Вітчизняного фронту НРБ за політику дружби між обома країнами і народам-

...

. Договір оцінювався як ввєначна подія в політичному житті Болгарії. Іа багатотисячному мітингу трудящих М.Софії Г.Димитров підкреслив, що договір заснований на принципі: вірність за вірність, дружба за дружбу. Він підкреслив, що за цим договором болгарський народ і республіка стали не тільки вірними друзями і товаришами радянського народу і Радянського Союзу, але і його вірними, відданими союзниками в справі загального блага народів і міжнародного миру.

Радянська громадськість зустріла радянсько-болгарський Договір як тверду рішучість обох братніх народів боротися за зміцнення дружніх відносин між всіма миролюбними народами, проти підготовки імперіалізмом нової війни.

Перш за все договір був перешкодою на шляху відродження мостивої агресії з боку Німеччини. Він був гарантією не тільки національної безпеки Болгарії, а і фактором зміцнення миру на Балканах і в Європі.

У політичних відносинах Болгарії і Радянського Союзу, як і У стосунках з іншими соціалістичними країнами, важливе місце займала проблема збереження і зміцнення миру. В першій половині 50-х років вжито ряд заходів, спрямованих на підписання Пакту миру. Радянський і болгарський уряди доклали значних зусиль. щоб домогтися практичних результатів у питанні роззброєння. На цьому етапі розвитку політичних відносин між Радянським Союзом і НРБ суттєве місце займала дипломатична боротьба за прийняття Болгарії в члени ООН. У різних органах і форумах ООН радянські делегати разом з представниками інших соціалістичних країн захищали право Болгарії бути членом цієї організації. Прийняття Болгарії та інших соціалістичних країн в члени ООН - це результат перш за все послідовної і наполегливої позиції радянського уряду в цьому питанні. Вступ, нових. соціалістичних держав в ООН збільшив їх авторитет і вплив в цій міжнародній організації.

У болгаро-радянських відносинах важливе місце займає проблема створення системи колективної безпеки в Європі. Уряди обох країн, спільно з іншими євро-

12 травня 1967 р. був укладений новий Договір про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу між Народною Республікою Болгарією і Радянським Союзом. В галузі зовнішньої політики він відбивав прагнення болгарського і радянського народів зміцнювати соціалістичну співдружність і вносити свій вклад в справу забезпечення миру на Балканах і в Європі. Він є складовою частиною системи двосторонніх і багатосторонніх договорів, що дозволяють координувати зовнішньополітичні дії соціалістичних країн. Цей договір, підкреслював Тодор Живков, є закономірним результатом розвитку політичних, економічних і культурних відносин між обома країнами і прагнення їх урядів піднести ці відносини на новий рівень, згідно з вимогами і можливостями сучасності.

Підписання нових договорів між Болгарією і Радянським Союзом, між соціалістичними країнами надали їм новий імпульс, визначили нові засоби і форми для спільного вирішення проблем, що виникають. Договір від 12 травня 1967 р. — початок нового, сучасного етапу політичних відносин між Болгарією і Радянським Союзом.

З 30 травня по 4 червня 1977 р. у Москві відбулись переговори між урядово-партійними делегаціями Радянського Союзу і Народної Республіки Болгарії, очолюваними Генеральним секретарем ЦК КПРС, Головою Президії Верховної Ради СРСР Іл.Брежневим і Першим секретарем ЦК ВКП. Головою Державної Ради НРБ Т.Живковим". Ба основі аналізу результатів співробітництва обох країн за останні роки були визначені нові шляхи його розширення і поглиблення. Московські переговори є новою фазою в розвитку болгаро-радянських відносин.

У наш час болгаро-радянське співробітництво, за словами товариша Т.Живкова, має велике теоретичне, політичне та ідеологічне значення не тільки з точки зору розвитку відносин між обома країнами. Співробітництво між Болгарією і Радянським Союзом має суттєве значення для дальшого збагачення теорії і практики марксизму-ленінізму і соціалістичного інтернаціоналізму, міжнародного комуністичного і робітничого руху, боротьби за соціалізм і мир.

П. С. С о х а н ь

В К Ш УКРАЇНСЬКОЇ РСР

В РОЗШТОК І ЗМІЦНЕННЯ ДРУЖБИ І СПІВРОБІТНИЦТВА СРСР І НРБ

Відносини дружби, співробітництва і взаємодопомоги, що склались між країнами соціалістичної співдружності, становлять нині одне з найвизначніших явищ нашої епохи, величезний позитивний вплив якого на весь світовий розвиток, на загальнолюдський прогрес важко переоцінити. Ці відносини, по суті, визначають генеральну лінію розвитку майбутніх взаємовідносин між всіма країнами і народами нашої планети. Чим далі ми відходимо від початкового рубежу формування нових взаємовідносин між країнами соціалізму, тим величніше і значиміше постає історичний досвід цих відносин. В ньому гідне місце займає дружба і співробітництво народів Радянського Союзу і Болгарії, які, за загальним визначенням, є нині прикладом соціалістичного інтернаціоналізму в дії.

Взаємовідносини між СРСР і НРБ, що охоплюють політику, економіку, ідеологію, культуру, почали складатися відразу ж після перемоги народної влади в Болгарії. Підписання ІЗ березня 1948 р. Договору про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу між СРСР і НРБ юридично узаконило ці відносини, зробило їх найважливішою складовою частиною державної політики партії і уряду. За минулі

² Правда, 1977, 6 июня.

30 років після підписання договору нові відносини розвивались в глибину і в ширину, пройшли певні ступені якісного зростання, не зазнаючи скільки-небудь суттєвих гальмувань або утруднень.

Взаємовідносини між країнами і народами - надзвичайно складне багатопланове суспільне явище, що торкається інтересів і почуттів багатьох мільйонів людей, в якому стикається індивідуальне і колективне, національне і інтернаціональне, загальне і особисте. І зрозуміло, що в узгодженні цих різноманітних почуттів, інтересів, підходів, думок неможливо зразу досягти повної або ідеальної гармонії. Але головне полягає в тому, що генеральною домінантою в нових радянсько-болгарських взаємовідносинах всього минулого періоду була і залишається виключна ширість, сердечність і довірливість.

В цьому полягає одна з відмінних рис радянсько-болгарських відносин. Другою характерною рисою, яку можна відзначити при їх аналізі є постійна ініціативність НРС і ВШ в пошуках нових шляхів і форм розвитку і поглиблення радянсько-болгарського співробітництва. Відповідно до визначеної великим Леніним генеральної стратегічної мети розвитку взаємовідносин країн і народів яку він сформулював як необхідність постійного сприяння "зближенню націй" і створення "єдиного за загальним планом регульованого пролетаріатом усіх націй всесвітнього господарства як цілого"¹, БКП і КПРС виступають за всебічну інтеграцію всіх процесів суспільного життя обох держав.

Говорячи про головні напрями сьогоденного і майбутнього радянсько-болгарського співробітництва, товариш Тодор Живков, зокрема, вказував що його суть полягає в сприянні процесам всебічного зближення і інтеграції між нашими країнами і народами і в піднятті їх до такого ступеня, щоб розвиток соціалістичної Болгарії мав єдиний з Радянським Союзом ритм, єдині критерії сприямовувані об'єднаними зусиллями і узгодженими діями в політичній економічній ідеологічній, науковій, культурній і військовій галузях. Таким чином нам гостріше тепер так розвивати наше всебічне братерське співробітництво, щоб ми могли діяти як єдиний організм, у якого одні легені і одна кровоносна система² Ставлячи своєю метою досягнення в перспективі такої узгодженості взаємозв'язків в усіх сферах суспільного життя країни з Радянським Союзом. Болгарська компартія виходить з національних інтересів своєї країни і загальних інтернаціональних інтересів всіх країн соціалізму. "Без розвитку і поглиблення інтеграції з соціалістичними країнами і насамперед з Радянським Союзом, - підкреслював товариш Т.Живков, - неможливий прискорений прогрес країни"³. Таке правильне озвучення єдності національних і інтернаціональних інтересів у взаємовідносинах країн соціалізму і ініціативна політика БКП і НРС по здійсненню послідовного курсу на всемірне зближення своїх країн є суттєвим вкладом в теорію і практику розвитку світового соціалізму*.

- Найбільш характерною і визначною рисою в радянсько-болгарському співробітництві останніх років є посилення ролі координації, спеціалізації кооперації і спільного планування найважливіших напрямів розвитку на найближчий і перспективний періоди.

На сьогодні співробітництво встановили між собою близько 20 болгарських і понад 40 радянських міністерств і відомств. У нинішній п'ятирічці спільно

* Див.: Ленін В.І. Повне зібр. творів, т.24, с.128; т.41. с.156.

2 Див.: Живков Тодор. Избранные статьи и речи. 1965-1975. М., 1975 с.524.

XI съезд Болгарской коммунистической партии, с.82.

розробляється до 600 найважливіших науково-технічних проблем за участю 100 болгарських і близько 200 радянських науково-дослідних інститутів і проектно-конструкторських організацій. Спільні розробки мають важливе народногосподарське значення для обох країн. Ширяться плідні зв'язки і співробітництво між колективами підприємств, дослідних і проектно-конструкторських закладів і організацій, колгоспів, радгоспів, кооперативів і Аграрно-промислових комплексів (АПК), працівників творчої інтелігенції.

Зближення Болгарії і СРСР проявляється і в таких формах, як участь НРБ в будівництві і експлуатації на території СРСР великих Усть-Ілімського целюлозного, Кіємбасвського азбестового комбінатів, в спорудженні магістрального газопроводу Оренбург-Західний кордон СРСР, в експлуатації лісових масивів в Комі АРСР, в кооперуванні у виробництві легкових автомобілей і електронно-обчислювальної техніки і т.д. Відповідно до радянсько-болгарських угод 1963-1977 рр. про спільну розробку, видобування і виробництво газу, нафти, залізних руд, деревини й іншої сировини і матеріалів зараз в шести союзних (в тому числі і в УРСР) і двох автономних республіках, в 25 областях і 8 районах СРСР спільно з радянськими людьми в інтернаціональних колективах трудяться понад 30 тис. болгарських громадян. Тільки на лісорозробках в Комі АРСР, наприклад, працює 15 тис. болгар.

Участь у спорудженні й експлуатації інтернаціональних об'єктів виключно важлива, ефективна і перспективна форма співробітництва для всіх його учасників. Так, за рахунок участі Болгарії в будівництві в СРСР ряду об'єктів НРБ задовольнятиме майже 80% своїх потреб у нафті, 85% - в залізній руді, 90% - в електроенергії. З пуском газопроводу Оренбург-Західний кордон СРСР, наприклад, Болгарія одержуватиме щорічно понад 3 млрд.куб.м газу" і покриватиме основні потреби в ньому. Значно поліпшиться загальний паливно-енергетичний баланс країни і виробнича структура за рахунок збільшення питомої ваги більш ефективних видів палива і енергетики - нафти, газу, атомної енергії.

Але значення всіх цих і інших форм співробітництва не вичерпується тільки їх економічною ефективністю і вигодами. Ці форш співробітництва, а також спільний виступ СРСР і НРБ на міжнародній арені в справі захисту миру і соціального прогресу людства є важливим фактором у справі інтернаціонального згуртування народів і держав.

В ході співробітництва, особливо в спільних виробничих і дослідницьких колективах, йде, по суті, процес формування нових рис у психології, поглядах, звичаях радянських і болгарських людей, кристалізуються спільні риси інтернаціоналістської свідомості, соціалістичного способу життя. Аналізуючи ці процеси, тов. Тодор Живков говорив про виникнення і утвердження нового типу патріотизму, при якому почуття любові до Болгарії і почуття любові до Радянського Союзу доповнюють і збагачують одне одного, зливаються в єдине почуття, в єдину свідомість.

Болгарська комуністична партія зробила важливий теоретичний висновок про те, що болгаро-радянська дружба є однією з рушійних сил розвитку НРБ по шляху соціалізму і комунізму, записавши цей висновок у програму партії і нову Конституцію країни як програмне положення державної політики.

I Ново време. София, 1977, № 10, с.37, 87-88.

⁵ Внешняя торговля СССР, 1975, № 6, с.10.

^b Див.: II съезд Болгарской коммунистической партии, с.84.

Радянсько-болгарське співробітництво, як відзначав Л.І. Брежнев, веде-ся нині на найиришій основі, з допомогою всієї системи партійних, державних господарських зв'язків, культурного обміну, масового туризму та Інших форм⁷. І це становить ще одну характерну рису радянсько-болгарських взаємовідносин! По мірі прогресуючого розвитку радянсько-болгарського співробітництва зростає обсяг, роль і значимість в ньому окремих регіонів.

Свій вагомий внесок у розвиток співробітництва, поряд з іншими союзними республіками, вносить і Українська РСР як складова частина Радянського Союзу. Форми участі Української РСР у радянсько-болгарському співробітництві досить різноманітні. Вони охоплюють всі сторони суспільного життя.

Як відомо, Міждержавні економічні зв'язки визначаються розвитком продуктивних сил країни, рівнем їх економічних, науково-технічних і інтелектуальних потенціалів. Чим вищий їх рівень, тим більша основа для міждержавних зв'язків.

Будучи високорозвинутою в індустріальному відношенні республікою, Українська РСР в складі єдиного народногосподарського комплексу СРСР виступає нині шгодна з основних паливно-енергетичних, металургійних і машинобудівних баз дає більше половини загальносоюзного чавуну, 50% залізної руди понад 40% сталі, прокату чорних металів і металургійного устаткування 30% 'ВУГІЛЛЯ, майже дві третини цукру, більше 95% магістральних тепловозів' і т.д. При цьому не можна упускати з виду того, що «сьогоднішні досягнення Радянської України, - як відзначав член Політбюро ЦК КПРС, Перший секретар ЦК Компартії України тов. В.В.Щербицький. - предмет гордості не тільки її трудящих але і всього радянського народу"Адже продуктивні сили України мільйонами ниток пов'язані з усіма республіками країни. Розвиток економіки Радянського Союзу як єдиного народногосподарського комплексу, дозволяє з найбільшою раціональністю використовувати природні багатства і розвивати продуктивні сили кожного з регіонів в інтересах всієї держави і кожної республіки. Саме розвиваючись в єдиному народногосподарському комплексі. Радянська Україна змогла досягти таких успіхів, що сьогодні вона виробляє промислової продукції в 3 рази більше, ніж в довоєнному 1940 році вся країна⁹. В братерській сім'ї народів і з їх допомогою на Україні створено могутній науково-технічний і промисловий потенціал, TVT зараз працює 175 тис. наукових співробітників і 4 5 млн спеціалістів з вищою та середньою спеціальною освітою, що в дев'ять разів більш, ніж в 1940 р> Українська РСР виробляє, наприклад, більше, ніж Польща, Чехословаччина, Угорщина, Румунія, Болгарія і ЩР, разом узяті, чавуну і прокату в 1,5 рази, сталі - 1,3 рази, залізної руди вона добуває більше від них в 6 разів, а газу - майже в 2 рази .

Українська РСР має виключно сприятливе географічне положення сучасні залізничні, шосейні, річкові, морські і повітряні шляхи сполучення з європейськими країнами соціалізму. Позитивну роль відіграють у міждержавному співробітництві і традиційні дружні зв'язки. Всі ці фактори визначають роль і масштабність участі Української РСР в радянсько-болгарському співробіт-

31 ' ЛИБ - : Брежнев Л.І. Ленінським курсом. Промови і статті. К.. 1971, т.2.

Щербицький В.В. Советская Украина. М.. 1977 с.44
Там же, с.34.

10 т- *

1 Радянська Україна, 1977, 10 квітня.
ДИБ.: Комуніст України, 1965, № 9, с.42.

Однією з найважливіших і всеохоплюючих форм державних зв'язків є зовнішня торгівля, яка відбиває в цілому і принципи міжнародного соціалістич-

ного шіа і в івшю характерною рисою розвитку зовнішньоекономічних зв'язків між Болгарією і СРСР є їх постійне зростання. Якщо в 1946 р. товарооборот між СРСР і Болгарією становив 76 млн. крб., то в 1977 р. - 5,1 млрд. крб., тобто за минулі 30 років виріс більше ніж в 67 разів¹². Хоча НРБ здійснює щяї торговельні відносини із 144 країнами, ра СРСР припадає близько 5ь, > всього зовнішньоторгового обороту країни . НРБ стала одним із значних партнерів СРСР. За обсягом торгівлі з СРСР вона займає третє місце серед ПО країн С-РІТУ з якими СРСР підтримує зовнішньоекономічні зв'язки.

досить значна в цій справі питома вага Української РСР. яка забезпечує Болгарії значну частину тракторів, сільськогосподарських машин, екскаваторів, літаків тепловозів та інших видів машин і устаткування.

Разом з тим. до Української РСР з Болгарії надходять в значній кількості електрокари, сільськогосподарські машини, устаткування для харчової промисловості, електронно-обчислювальні машини, медичне устаткування і препарати а також продукти сільського господарства та ін.

Величезний, всезростаючий обсяг товарообороту між НРБ і СРСР сприяв тому що Болгарія по зовнішньоторговому обороту на душу населення знаходиться в першій десятці країн світу, а за темпами його росту займає одне з перших місць.

ІлрвроК, особливістю є те,- що експорт Болгарії зростає більш швидкими темпами, ніж імпорт. За останні три десятиріччя товарооборот НРБ збільшився в 20 раз, а експорт в 30¹⁴.

Не менш характерними для Болгарії є зміни в зовнішньоторговельній структурі - зростання в експорті питокої ваги машин і устаткування. Якщо в І9ь0 р. питома вага машин і устаткування в загальному обсязі болгарського експорту становила 12,6%. то в 1975 р. - понад 45%. Раніше НРБ поставляла в СРСР в основному Сільськогосподарську продукцію і сировину, а ввозила машини і устаткування. Тепер становить інше. Так. у 1976 р. НРБ поставила в СРСР машини, устаткування і транспортні засоби на суму 907 765 тис.крб., в вивезла з СРСР їх на суму 743 259 тис.крб.¹⁵ В рамках РЕВ Болгарія спеціалізується на виробництві більш як 400 видів машинобудування. Співробітництво НРБ з країнами РЕВ і особливо з Радянським Союзом дало Болгарії можливість налагодити крупносерійне виробництво електрокарів і автокарів, тракторів, телефонних апаратів, електроінструментів, насосного устаткування, електрообчислювальної техніки та інших видів продукції, яку Болгарія поставляє в інші країни соціалізму.

Чудовим виявом нового характеру взаємовідносин між СРСР і НРБ є надання Радянським Союзом Болгарії виробничої, технічної і фінансової допомоги в будівництві найважливіших народногосподарських об'єктів, у створенні нового індустріального обличчя країни. Відповідно до довгострокових угод СРСР поставляє Болгарії комплексне устаткування, головним чином в кредит. До 1973 р. з **технічною** допомогою ФСР в НРБ побудовано і будується 300 найважливіших про-

¹² ДИБ.: Внешняя торговля СССР, 1978. № 4. с.12.

¹³ Международная жизнь, 1978, Л 3, с.17; Внешняя торговля. София, 1978, № 12, с.ІІ.

¹⁴ Международная жизнь, 1978, & 3, с.16.

¹⁵ Внешняя торговля СССР в 1977 г. Статистический сборник, М., 1978, с.103, 109.

мислових об'єктів. Вони становлять основу болгарської індустрії. Масштаби унасті Української РСР в їх споруджені досить значні. У 1959 р. УРСР брала участь у будівництві в НРБ 14 великих об'єктів, у 1962 р. - 22, у 1965 - 36, 1968 - 42, у 1970 - 44, а в 1975-1977 рр. - 67 об'єктів, в цілому Українська РСР брала участь у спорудженні більш як 100 з 130 об'єктів, побудованих в НРБ .

Підприємства України в 1978 р. здійснювали поставку устаткування для розширення Креміковського металургійного комбінату, заводу по виробництву алюмінієвих профілей, чавуноливарного і цементного заводів, газопроводу СРСР - НРБ, будівництва метрополітену в Софії, целюлозно-паперового комбінату в Сілістрі, метизного заводу, нафтохімкомбінату, гірничозбагачувального комплексу "Медет", мідеплавильного заводу ім.Дамянова. ГЕС "Марица - Восток Ш", об'єднаних вугільних шахт "Бобов Дол" та інших об'єктів. У цій важливій справі беруть участь більше 200 підприємств республіки.

Для надання технічної допомоги в будівництві, монтажу і пуску в експлуатацію об'єктів, а також для проведення геологорозвідувальних робіт із УРСР у Болгарію лише в 1971-1975 рр. виїздили 716 спеціалістів. Для підвищення кваліфікації й ознайомлення з виробництвом за цей час на підприємствах УРСР побувала значна кількість болгарських спеціалістів. В 1977 р. з цією метою було відряджено десятки радянських спеціалістів і прийнято сотні болгарських. Багато радянській спеціалістів за надання Болгарії технічної допомоги в будівництві найважливіших народногосподарських об'єктів удостоєні високих болгарських нагород. Будівництво важливих народногосподарських об'єктів має величезне значення не лише для Болгарії, але й для СРСР*. Разом з **РОСТОМ** індустріальної могутності Болгарії зростає якісно і кількісно обсяг її співробітництва з СРСР. Якщо в 1950 р., наприклад, НРБ поставила СРСР машин і устаткування на суму в I млн.крб., то в 1977 р. - більш ніж на I млрд.крб.. а імпортувала з СРСР машин і устаткування в цьому році приблизно на 830 млн.крб.¹⁷

Зростає доля Болгарії в загальному обсязі спеціалізації і кооперування виробництва машин і устаткування в системі країн соціалістичної співдружності. Досягнуті успіхи НРБ дозволили СРСР і НРБ у 1977 р. почати розробку генерального плану спеціалізації і кооперування виробництва двох країн до 1990р. а також цільових програм двостороннього співробітництва в галузі металургії, хімічної промисловості, сільського господарства і машинобудування.

Українська РСР бере участь в експлуатації побудованих спільно **отайпаш** РЕВ таких об'єктів, як енергосистема "Мир", нафтопровід "Дружба", газопровід "Братхслава" та інших, в яких національні виробничі сили функціонують як елементи інтернаціональних. Не менш значна роль Української РСР і в оозвитку інших шорм радянсько-болгарського науково-технічного співробітництва зокрема У справі підготовки спеціалістів, обміну науково-технічною документацією спільного проведення науково-дослідних і проектно-конструкторських обрт-. За період до 1975 р. вузи України закінчили понад 1100 болгарських спеціалістів (більше п'ятої частини усіх підготовлених в СРСР болгарських спеціалістів). За цей же період на підприємствах і в установах України пройшли спеціалізацію і підвищення кваліфікації понад 5 тис. болгарських спеціалістів. Причому допомога у підготовці спеціалістів надавалась у всезростаючому обсязі і з найбільш необхідних спеціальностей.

¹⁶ Экономическая газета, 1978, й 12.

Внешняя торговля СССР, 1978, № 4, с.13.

Важливою рисою в науково-технічному співробітництві є також зростання участі УРСР у здійсненні спільних науково-дослідних і проектно-пошукових робіт. Особлива роль у цьому, як відзначав президент БАН академік Ангел Валевський належить Академії наук Української РСР: "Можна з впевненістю сказати, що після АН СРСР найбільшу роль у наших наукових зв'язках і співробітництві з СРСР відіграє Академія наук УРСР" .

Інститути електрозварювання ім.Є.О.Патона, кібернетики АН УРСР, що надали допомогу у створенні в НРБ установ відповідного профілю, в підготовці кадрів, і нині ведуть успішне співробітництво. Спільні науково-дослідні роботи провадять із спорідненими болгарськими установами і організаціями інституту проблем матеріалознавства, колоїдної хімії і хімії води та інші. У 1971-1975 рр. 200 радянських і 150 болгарських наукових і проектних організацій спільно розробляли близько 600 наукових проблем і тем, в 1977 р. - 830. Особливо зростає значення співробітництва радянських і болгарських учених в міжнародних і регіональних організаціях, таких як міжнародна організація по використанню атомної енергії - "МАРАТЕ", "Інтерметал", "Інтеркосмос", "Інтерхім", об'єднаний Інститут ядерних досліджень в Дубні, міжнародний центр наукової і технічної інформації та ін.

Широкий розвиток науково-технічного співробітництва і науково-технічної інтеграції відповідає національним і інтернаціональним інтересам СРСР і НРБ. всієї соціалістичної співдружності. Співробітництво дозволяє зосереджувати сили і засоби на вирішенні найважливіших і перспективних напрямів науки «техніки і виробництва, на здійсненні комплексної механізації і автоматизації виробничих процесів, пошуку нових видів матеріалів і джерел енергії та вирішенні ряду глобальних проблем оточуючого середовища, світового океану і космосу.

" Перемога соціалістичних виробничих відносин і марксистсько-ленінської ідеології в Болгарії відкрила необмежені можливості для радянсько-болгарського співробітництва і в сфері культури. Це співробітництво стало розвиватись на плановій основі, на укладених річних, а далі багаторічних угодах, що визначають основні лінії і масштаби взаємозв'язків і співробітництва в галузі культури. Дві найважливіші тенденції характеризують ці зв'язки між СРСР і НРБ і участь в них Української РСР - постійне зростання їх масштабності. Питаннями культурного співробітництва з Болгарією й іншими країнами в Українській РСР займаються спеціально створені відділи і органи в окремих міністерствах і відомствах, творчі спілки письменників, журналістів, композиторів, художників, артистів, а також такі організації, як республіканські і обласні відділення радянсько-болгарської дружби та інші масові громадські організації.

У розвитку радянсько-болгарських культурних зв'язків і співробітництва в останні роки помітно прогресує тенденція до спільної роботи окремих письменників, художників, режисерів. Так, під час проведеного в 1978 р. в СРСР Другого фестивалю болгарської драматургії більш ніж у 20 театрах України йшли твори болгарських авторів, багато з яких були підготовлені і поставлені спільно радянськими і болгарськими режисерами і виконавськими колективами. Одночасно зростає кількість творів в НРБ і в СРСР, у яких автори взаємно прагнуть до відображення культури і побуту, життя, звичаїв братнього народу, і таким чином вносять інтернаціональні елементи в духовну культуру кожного народу.

¹⁸ Вісник АН УРСР, 1972, № I, с.83.

Розвиток культурного співробітництва в рамках країн соціалістичної співдружності і, зокрема, радянсько-болгарські зв'язки особливо зримо підтверджують правильність марксистської тези про те, що "плоди духовної діяльності окремих націй стають загальним надбанням"¹⁹.

Історичний досвід співробітництва переконує в тому, що розвиток науки і культури в кожній країні знаходиться у прямій залежності від творчого використання і розвитку як всієї прогресивної спадщини своєї країни, так і досягнень інших соціалістичних країн. Плодотворне радянсько-болгарське співробітництво в усіх сферах економіки, політики і культури висуває багато нових теоретичних проблем, пов'язаних із закономірностями функціонування світової соціалістичної співдружності, зокрема, проблеми правильного поєднання національного і інтернаціонального, регіонального і загальнодержавного впливу співробітництва на успіхи будівництва розвинутого соціалістичного суспільства в окремих країнах та інші. У вирішенні цих загальних теоретичних проблем все більшу роль відіграє співробітництво вчених-суспільствознавців, що проводять спільні наукові конференції, симпозиуми та інші форуми, створюють спільні праці з цих проблем і розвивають інші ефективні форми співробітництва.

Не можна у зв'язку з цим не відзначити і роль товариств дружби. На Україні, зокрема, плодотворну роботу ведуть 10 обласних відділень товариства радянсько-болгарської дружби, що об'єднують понад 1300 колективних членів - підприємств, установ, колгоспів, які здійснюють творчі зв'язки з колективами підприємств і установ 10 болгарських округів.

У цьому плодотворному співробітництві, в нових братерських взаємовідносинах, в інтеграційних процесах, що активно розвиваються в сфері економіки, політики і культури, в єднанні думок і дій, радянські та болгарські люди вбачають запоруку своїх майбутніх успіхів і генеральний шлях у розвитку людства до миру й прогресу.

З л а т к о З л а т е в

РАДЯНСЬКИЙ СОЮЗ

I СОЦІАЛІСТИЧНА ІНДУСТРІАЛІЗАЦІЯ БОЛГАРІЇ (1944-1958 рр.)

До перемоги соціалістичної революції Болгарія належала до економічно відсталих країн. Основну частину національного прибутку давало дрібне і низькоприбуткове сільське господарство. Порівняно слабо була розвинута і промисловість. Винятком становили лише окремі галузі легкої промисловості - харчосмакова і текстильна. У 1939 р. вони випускали .71% усієї промислової продукції. Фактично в Болгарії не було важкої промисловості. Діючі промислові підприємства були дрібними і технічно відсталими, з недостатньою механізацією виробничих процесів і низькою продуктивністю праці.

Повстання 9 вересня і революційні перетворення народно-демократичної влади створили сприятливі передумови для динамічного і планового розвитку народного господарства. В результаті націоналізації майже вся промисловість перейшла до рук держави. Виникла можливість для докорінної реорганізації і концентрації виробництва, накопичення значних коштів, необхідних для розгортання широкого будівництва. Соціалістичний розвиток країни вимагав розвитку головним чином виробництва засобів виробництва, спорудження великих сучасних підприємств. забезпечення швидкого темпу зростання виробничих сил країни.

Ще у перші роки революції БКП і народно-демократична влада почали розробляти і здійснювати програми розвитку енергетичної і сировинної бази країни, будівництва нових фабрик і електростанцій. В основу дворічного плану (1947-1948 рр.), що висунув як основне завдання відбудову народного господарства, лягли й окремі проблеми, пов'язані з індустріалізацією Болгарії. Передбачалось почати спорудження 53 промислових підприємств. Але невеликі економічні і технічні можливості країни, тривала засуха, що завдала великої шкоди господарству країни, відставання в розвитку міжнародних економічних зв'язків не дозволили Болгарії спорудити передбачені планом об'єкти.

Індустріалізація країни стала основою економічної політики народнодемократичної влади. Напрягли економічного розвитку країни почали визначатись лише після історичного п'ятого з'їзду БКП (грудень 1943 р.), який прийняв розгорнуту програму будівництва соціалізму в Болгарії. Перший п'ятирічний план, виконання якого почалось 1949 р., передбачив значне збільшення видобутку вугілля, виробництва електроенергії, створення основ чорної металургії, машинобудування, хімічної промисловості, дослідження і розробки **Природних** ресурсів країни.

Другим П'ятирічним планом (1953-1957 рр.), хоча і передбачались зростання темпів промислового будівництва і швидкий розвиток виробництва засобів споживання, щоб піднести низький матеріальний рівень трудящих, все ж значні капіталовкладення планувались і в електрифікацію країни, розвиток чорної і кольорової металургії, гірничорудної і хімічної промисловості. У третьому п'ятирічному плані, значно глибше, ніж у попередніх двох, були розроблені проблеми індустріалізації. Особлива увага приділялась основній галузі важкої промисловості - машинобудуванню. Значні кошти виділялась на розвиток легкої промисловості.

До 1958 р., коли закінчився перехідний період від капіталізму до соціалізму в Болгарії і новий суспільний лад переміг повністю, були закладені основи соціалістичної індустріалізації країни. Створено гірничорудне і енергетичне господарство, досліджені численні природні багатства країни, розширилась сировинна база промисловості, побудовано велику кількість підприємств важкої промисловості.

Незважаючи на те, що держава використовувала всі можливі засоби для прискорення промислового розвитку Болгарії, у перші роки соціалістичної індустріалізації вона не могла забезпечити великі надходження у свій бюджет, які б гарантували фінансування будівництва об'єктів, передбачених господарськими планами. Крім того, країна не мала підготовлених кадрів для геологорозвідувальної роботи, проектування, будівництва і пуску великих промислових об'єктів. Не вистачало інженерів і робітників для таких галузей, як металургія, машинобудування і хімія. Країна не мала достатньої кількості експортних ресурсів для ввезення необхідних машин, обладнання і матеріалів, для оплати технічної допомоги і підготовки кадрів.

Для успішного вирішення проблем індустріалізації наша країна, повинна була розраховувати на допомогу економічно розвинутих соціалістичних країн і в першу чергу Радянського Союзу. Допомога СРСР в індустріалізації Болгарії полягала у поставках необхідної сировини і матеріалів для промисловості, у наданні кредитів, у проектуванні, поставках обладнання, монтажі і пуску великих заводів і комбінатів, передачі технічної документації, забезпеченні проектами, у навчанні болгарських інженерів і робітників, створенні спільних (змішаних) підприємств тощо.

Вузький національний ринок, обмежені природних ресурсів і експортних можливостей, економічна і технічна відсталість, а також і вигідні умови, які створювались для болгарської зовнішньої торгівлі величезним радянським ринком, робили Болгарію життєво зацікавленою у розвитку своїх економічних і науково-технічних відносин з СРСР.

Ще в період відбудови (1944-1948 рр.) наша країна одержала значну кількість сировини і матеріалів для промисловості. За десять років (1949-1958 рр.) їх поставки, зокрема чорних металів, нафти, бавовнику, каучуку і хімікатів* невинно зростали. Швидко збільшувався ввіз з Радянського Союзу машин устаткування, приладів та багато іншого, необхідного для розширення і модернізації промислових підприємств, електрифікації країни і дослідження природних багатств. Торговою угодою від 27 квітня 1944 р. передбачалась а у 1947 р.
була введена вставка перших промислових споруд: електроплавильної печі, невеликої Гідроелектростанції і електроустаткування на 460 тис.доларів¹. У наступні роки поставка машин і споруд збільшується, зокрема для гірничорудної промисловості, енергетичних об'єктів і **видобутку нафти**.

Для індустріалізації особливо важливе значення шли поставки заводів і електростанцій, передбачені спеціальними міжурядовими угодами про науково-технічну допомогу.

Під час першої п-ятирічки з Радянського Союзу були імпортовані машини і споруди для багатьох підприємств, електростанцій, що прискорило будівництво великої сучасної промисловості в нашій країні.

Здійснення своїх планів промислового й економічного розвитку Болгарія розраховувала на технічний досвід Радянського Союзу, його вчених інженерів, на допомогу проектних, конструкторських і дослідницьких організацій та інститутів.^{1а}

Радянська технічна допомога здійснювалась у вигляді впровадження в болгарську промисловість нових, більш досконалих методів виробництва: дослідження та налаштування технологічних документів; проектування промислових та підготовки технічних кадрів і навчання спеціалістів і робітників.

ЛТСТ технічні документи

Радянська країна зобов'язувалась направити геологорозвідувальні експедиції для пошуку корисних копалин (нафти, вугілля, заліза, міді, хрому та інших металів і сплавів свинцево-цинкових родовищ) у районі Бургасу. Радянські спеціалісти мали розробити проекти для видобутку вугілля відкритим способом, будівництва збагачувальних комплексів для вугілля і мідних руд, метод використання бурого вугілля і як палива для парових котлів.

ЛТСТ & РИШСЬТО ОАСБАНІВ У «ХВОСТІ» І ЯК ПАЛИВА ДЛЯ ПАРОВИХ КОТЛІВ І

Науково-технічне співробітництво сприяло прискореному розвитку болгарської промисловості, перша угода в цій справі підписана у лютому 1949 року на передбачала обмін інформацією і досвідом. Була створена болгарська комісія науково-технічного співробітництва, яка розглядала питання взаємодії виробничо-технічним навчанням і підготовкою кадрів.

1969, Історія Болгарії, т. 1, с. 135-136. М., 1944-1948. Документи і матеріали. М.,

1974. С. 38-39. М., 1948-1970. Документи і матеріали. М.

тонкою кадрів, досвідом в галузі промисловості, електрифікації, транспорту I сільського господарства.

Радянський Союз стимулював швидке зростання промислового виробництва у НРБ замовляючи їй машини, товари широкого вжитку поза визначеними континентами діючих торгових угод. Велике значення для розвитку легкої промисловості НРБ мала угода про поставку з Радянський Союз меблів, чоловічого і жіночого одягу, трикотажу, взуття, вина, консервів тощо. Поставки забезпечували легкій промисловості Болгарії можливість працювати на повну потужність, збільшити зайнятість робочої сили, поліпшити торговий і платіжний баланс

Радянський Союз надав Болгарії значні кредити для закупки в СРСР комплектів споруд і обладнання для великих заводів і комбінатів. Найбільший кредит передбачався угодою від лютого 1956 р. На спорудження підприємств мінеральних добрив, розвиток кольорової металургії, а також поставку сільськогосподарських машин було відпущено 370 млн.крб.⁰

"Радянські кредити прискорили індустріалізацію Болгари, темпи її економічного зростання. Вони дали можливість уникнути великого напруження фінансового матеріального і трудового потенціалу країни.

СРСР сприяв розвитку виробничих сил Болгарії також шляхом створення змішаних болгаро-оадянських товариств "Горубсо", "Корбсо", "Табсо" і "Радбоябуд" створених у 1949-1950 рр. при рівній участі капіталів обох країн, їм підпорядковувались десятки підприємств з канатними шляхами, аеродромами, доками складами, транспортні засоби, ремонтними майстер™ та ін. Вони будували нові збагачувальні фабрики і промислові об'єкти, збільшували видобуток руд і концентратів, споруджували і ремонтували судна, випускали будівельні матеріали тощо. У квітні 1949 р. створюється радянсько-болгарська комісія економічного співробітництва, метою якої було "забезпечити нормальну роботу радянсько-болгарських змішаних товариств і дальший розвиток їх діяльності"/ За рахунок своїх вкладень у змішані товариства Радянський Союз поставив Болгарії сучасні машини, транспортні засоби і матеріали, побудував фабрики і цехи надав технічну допомогу в розвитку підприємств і підготовці кадрів.

Радянський Союз зіграв велику роль у створенні сучасної промисловості Болгарії У розширенні її енергетичної і сировинної бази, освоєнні виробництва сотні видів промислових виробів, модернізації існуючих промислових підприємств. підготовці тисяч спеціалістів і кваліфікованих робітників. Болгарія мала можливість запозичувати технічний, виробничий і будівельний досвід. За допомогою СРСР побудована більшість підприємств болгарської важкої промисловості виникли нові галузі виробництва. Радянська фінансова, матеріальна і технічна допомога була одним з основних факторів динамічного індустріального розвитку Болгарії.

Д. Б. М е і ь ц е р

ПІД ПРАПОРОМ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМУ
І БРАТЕРСЬКОЇ ДРУЖИ

Дружба білоруського і болгарського народів має давні багаті традиції. Значний слід в її розвитку залишили видатні просвітителі Георгій Скорина і Григорій Памблук, революціонери Антон Трусов і Любен Каравелов, Микола Суд-

⁰ Советско-оолгарские отношения, 1948-1970, с.91.

зиловський і Христо Ботев. Білоруси разом з усіма народами Росії орала участь у війні проти Туреччини в 1377-1878 рр., з результати якої болгарський народ був визволений від п'ятивінового рабства. Це братерство міцніло і гартувалося в спільній революційній боротьбі, в боротьбі проти фашизму. Великого розквіту дружба досягла в роки соціалістичної революції в Болгарії. "Соціалізм...,- говорив В.І.Ленін, - полегшує і надзвичайно прискоржує зближення і злиття націй"¹.

Радянсько-болгарські відносини розвивалися на непохитних принципах марксизму-ленінізму і соціалістичного інтернаціоналізму, в душі зацікавленості в успіхах один одного. "Вірна дружба Радянського Союзу і Болгарії, - говорив І.І.Брежнев, - їх зростаюча близькість, наше всебічне співробітництво - це наше спільне дорогоцінне надбання"².

Мета дослідження - висвітлити аспекти, що характеризують внесок Білоруської РСР. однієї з 15 рівноправних союзних республік, в розвиток і зміцнення радянсько-болгарської дружби і співробітництва. За три десятиріччя нагромаджено великий досвід інтернаціональних зв'язків білоруських і болгарських трудящих, які охоплюють всі сфери суспільного життя.

З моменту народження молодой соціалістичної Болгарії Радянська Білорусія рішуче виступила на захист її свободи і незалежності. Делегація БРСР на Наринській мирній конференції 1946 р. разом з делегаціями СРСР, УРСР і інших країн активно боролася за забезпечення її суверенітету і територіальної цілісності. Білоруська делегація значну роботу провела в комісії з політичних і територіальних питань для Болгарії. При розгляді проекту мирного договору делегація БРСР запропонувала "визнати Болгарію як співвоюючу державу"³. Це була принципово важлива поправка, яка відбивала зроблений вклад болгарського народу в розгром фашизму. Представники Білорусії засудили територіальні претензії і завищені репараційні платежі до Болгарії. Зусиллями СРСР, в тому числі УРСР, БРСР національні інтереси болгарського народу, його суверенітет і незалежність, демократичний і мирний розвиток були захищені. "За цю братську, безкорисливу підтримку, - говорив Г.Димитров на ІІ конгресі Вітчизняного фронту, - я вважаю своїм обов'язком з цієї трибуни вистовгсти від імені нашого народу найглибшу вдячність Радянському Союзу, Радянській Україні, Радянській Білорусії"⁴.

Білоруська РСР, будучи членом Організації Об'єднаних Націй, постійно виступала проти спроб західних держав використати цю міжнародну організацію для втручання у внутрішні справи соціалістичної Болгарії. Вона підтримала зусилля НРБ, спрямовані на вступ її до ООН.

СРСР, в тому числі БРСР, і НРБ успішно співробітничать на міжнародній арені. Разом з іншими братніми соціалістичними країнами вони проводять політику активного захисту справи миру і соціального прогресу. Особлива увага зосереджується на спільній діяльності у боротьбі за досягнення загального і повного роззброєння, ліквідації вогнищ війни, врегулювання конфліктних ситуацій. БРСР у складі СРСР і НРБ разом виступають з важливими ініціативами з питань забезпечення загального миру і зміцнення міжнародної безпеки народів, припи-

¹ Іенін В.І. Повне зібр. творів, т.30, с.20.

² Брежнев І.І. Ленінським курсом. Промови і статті. К., 1974, т.4, с.266.

³ Архів зовнішньої політики СРСР, ф.432, оп.І, д.4, п.2, л.163.

Димитров Г. Избранные произведения в 2-х томах, т.2, с.467.

нення пш озброєнь, розширення взаємовигідного співробітництва між державами запобігання загрози світової термоядерної війни.

Завдяки координації зусиль СРСР (в тому числі ВРСР), НРБ та інших країн соціалістичної співдружності, їх узгодженій і послідовній політиці досягнуто значних успіхів у боротьбі за зміцнення безпеки в Європі. Важливим результатом стало успішне закінчення роботи загальноєвропейської Ради з питань безпеки і співробітництва в Європі.

Немає такої сфери діяльності в нитці білоруського і болгарського паролів які б не були просякнуті духом дружби і співробітництва. Вони відбивають **ють** 'закономірний процес всебічного Зближення СРСР і НРБ. З кожним роком ці відносини безперервно розширюються, збагачуються, набувають все більш сердечного і в той же час ділового характеру. Партиїні, профспілкові, комсомольські та інші організації республіки зміцнюють інтернаціональні зв'язки з відповідними болгарськими організаціями. Відбувається регулярний плідний обмін досвідом здійснюються контакти між підприємствами, закладами, інститутами, переймається все краще, передове, що сприяє успішному вирішенню завдань соціалістичного і комуністичного будівництва.

Велику плідну роботу проводить Білоруське відділення Товариства радянсько-болгарської дружби, яке було створене в травні 1961 р. За ці роки воно перетворилося в досить масову організацію, яка об'єднує обласну, 24 місцевих відділень і тисячі активістів. Ними ведеться багатопланова робота по ознайомленню трудящих республіки з досягненнями болгарського народу в соціалістичному будівництві, з його історією.

Білоруська РСР, будучи органічною частиною єдиного народногосподарського комплексу країни, на всіх етапах радянсько-болгарського економічного співробітництва займала важливу і всезростаючу роль. Значне місце у білоруському експорті займають трактори, мотоцикли, скрепери, бульдозери, хімічні товари, продукти електротехнічної і радіотехнічної промисловості, холодильники, на ручні годинники, піаніно, фотоапарати, льняні тканини. Номенклатура експортуй товарів досягла більш як 120 назв. "Болгарський народ, - говорив товариш Тодор Живков, - добре знає і високо цінить результати праці білоруського народу".

Широкий асортимент поставок болгарських товарів у Білорусію. З 1970 по 1977 р. вони виросли у 2,5 рази, а в порівнянні з 1966 р. в 4 рази^к. Значно змінилася структура поставок. Основне місце в болгарському імпорті становлять машини, устаткування і транспортні засоби, які досягають майже 60% всіх товарів. Дише у 1970-1977 рр. із НРБ в ВРСР надійшли 6141 електрокар і електротельфер, більш як 2000 лічильних машин, 10 000 електродвигунів, 15 000 сільськогосподарських машин. Перелік товарів становить близько 150 назв .

Білоруська РСР бере активну участь-в тісному зближенні економік обох країн: в розвитку міждержавної спеціалізації і кооперуванні виробництва, в реалізації комплексної програми соціалістичної економічної інтеграції. Тодор Живков, виступаючи на мітингу радянсько-болгарської дружби в Мінську в жовтні 1976 р., говорить: "Болгарія дуже тісно економічно зв'язана з вашою країною і вашою республікою. Для прикладу хочу послатись на досвід співробітництва в галузі автомобілебудування і тракторобудування. Широкі ділові

^к Советская Белоруссия, 1977, 24 марта.

© Поточний архів Держплану ВРСР. Відділ експорту і імпорту.

" Там же.

зв'язки здійснюються у нас з ваш і в гаюзуі електронікі і в багатьох іншніх галузях"⁸. Одним з прикладів успішної інтеграції є співробітництво колективів Мінського і Каряовського тракторних заводів, що встановилось майже два десятиріччя тому. Між ними успішно розвивається кооперування виробництва. Болгарським друзям була передана технічна документація і робочі креслення для освоєння і випуску спочатку універсального пропашного трактора "Болгар-МТЗ-50", а потім "Болгар-МТЗ-80", з Мінська в Карлово надходять для них мотори. ряд уніфікованих вузлів і деталей. В свою чергу Мінськ одержує із Карлово потрібні вузли і деталі.

Важливі кроки зроблені в справі розвитку інтеграції в галузі електроніки і обчислювальної механіки. Білоруські і болгарські вчені, інженери брали участь в створенні єдиної системи електронно-обчислювальних машин третього покоління, передбаченого комплексною програмою соціалістичної економічної інтеграції. їх зусиллями були сконструйовані ЕС-І020, потім ВС-І035. Серійне виробництво цих комп'ютерів налагоджено на Мінському, Брестському і Софійському заводах обчислювальної механіки. Між спорідненими підприємствами відбувається игрока спеціалізація.

З Білорусії в НРБ надходять різноманітні електронні деталі, а в зворотному напрямі йдуть процесори, накопичувані на дисках і магнітних стрічках⁹.- Мінський і Сілістрінський заводи верстатів ведуть спільні дослідження і проектування агрегатних верстатів для інструментального і електротехнічного виробництва. Вже ряд років здійснюються виробничі зв'язки між Мінським підприємством автоматичних ліній і Софійським металорізучих верстатів, молдавським "Електродвигателем" і габровським електротельферним заводом "подъем", Бобруйським машинобудівним заводом імені В.І.Ієніна і габровським "Детра" і т.д. Під час дружнього візиту в Білорусію в жовтні 1976 р. товариш Тодор Еивков відзначив: "Ми переконані, що подібні контакти надалі будуть розширюватись ще більше"¹⁰.

Зміцненню білорусько-болгарських зв'язків служать промислові виставки. З досягненнями БРСР за роки радянської влади могли познайомитись відвідувачі. П'яовдівської ярмарки 1968 р., де вона мала свою широку експозицію. В свою чергу в Мінську з великим успіхом пройшли Дні машинобудування НРБ. ряд спеціалізованих виставок.

Між Білорусією і Болгарією плідотно розвивається науково-технічне співробітництво, яке сприяє впровадженню в народне господарство новітніх досягнень, значного підвищення на цій основі продуктивності праці, економії ресурсів і часу. Про це свідчить обмін досвідом і спеціалістами в різних сферах виробництва. Промислові колективи і наукові установи Білорусії брали участь у вирішенні великих науково-технічних проблем, зв'язаних із здійсненням довгострокових цільових програм співробітництва країн - членів РЕВ. Виробниче об'єднання ім.В.І.Ієніна є головним в створенні сімейства універсальних пропашних тракторів "Беяарусь-МТЗ-142". Мінський завод електронно-обчислювальних машин ім.С.Орджонікідзе є провідним підприємством країн - ЧЛЕНІЕ РЕВ по розробці єдиної- системи ЕВМ четвертого покоління.

Білоруська РСР, розвиваючи давні традиції, бере активну участь у всезростаючому радянсько-болгарському науковому і культурному співробітництві.

о

Советская Белоруссия, 1976, 22 октября.

⁹ Отечествон фронт. 1976, 28 октомври; Советская Белоруссия, 1977 I января.

¹⁰ Советская Белоруссия, 1976, 22 октября.

За минулі роки нагромаджений цінний досвід ефективного співробітництва між вченими, науково-дослідними установами і проектно-конструкторськими інститутами. Від обміну науковою інформацією і літературою, взаємного відрядження спеціалістів вони перейшли до розробки актуальних проблем в найрізноманітніших галузях науки.

В нинішній п'ятирічці 15 науково-дослідних інститутів Академії наук БРСР ведуть спільні дослідження з вченими НРБ по 21 темі. Вони успішно розробляють ряд проблем в галузі квантової електроніки, технічної кібернетики, технології напівпровідникових матеріалів і структур, люмінесценції і спектроскопії та іншим темам. Розширення творчих зв'язків можна бачити на прикладі спільної роботи Інституту тепло- і масообміну ім.А.В.Ликова АН БРСР з Інститутом металознавства і технології металів БАН, Інституту технічної кібернетики АН БРСР з Інститутом математики і механіки, а також Інститутом електроніки і Інститутом фізики твердого тіла БАН, Інституту ядерної енергетики з центром прикладної математики Вищого електротехнічного інституту імені В.І.Леніна в Софії та ін.

В 1973 р. в Мінську на базі Інституту тепло- і масообміну АН БРСР створений міжнародний центр, який покликаний сприяти підвищенню кваліфікації вчених соціалістичних країн, що ведуть дослідження в цій галузі. Одним з керівників центру є відомий болгарський зчений професор Димитр Еленков.

З метою координації спільних наукових досліджень Софію відвідала делегація білоруських вчених, а Мінськ - делегація болгарських вчених.

Десятки років плідотворно розвиваються дружні зв'язки між Білоруським державним університетом ім.В.І.Геніна і Софійським ім.Климентя Охридського. Вони характеризуються багатством форм і змісту: обмін професорами для вивчення нових методів навчання, підготовка наукових кадрів, наукові відрядження, стажування, спільні публікації, взаємна участь в конференціях і симпозиумах.

Важливе місце у зближенні білоруського і болгарського народів займає взаємний вплив літератур. Братні країни прагнуть розвивати свою літературу і мистецтво в тісному зв'язку з процесом інтернаціоналізації всього суспільного життя.

Одним з ефективних засобів культурного обміну є книга. У Болгарії виявляють великий інтерес до творів білоруських прозаїків, поетів і драматургів. У болгарському виданні у серії "Советские поэты" вийшли збірки віршів Я.Купали (1962), Я.Коласа (1962), П.Бровки (1963), М.Танка (1964). А.Кулешова (1963), Н.Гилевача (1963), П.Панченка (1965), А.Велюгина (1974). Великою популярністю у болгарських читачів користуються романи лауреата Ленінської премії І.Мележа "Люди на болоте". "Дыхание грозы", І.Шамякіна "Глубокоє течение", "Сердце на ладони", А.Адамовича "Война под крышами", "Хатынская повесть" збірки "Белорусские рассказы", "Белорусские поэмы - одно поколение" п'єси А'МЭ-каєнка, А.Мавзона, Н.Матуковського. В 1946-1975 рр. тільки окремими виданнями в Болгарії вийшло 28 книг^{1x}. Останнім часом видані книги білоруської радянської літератури в перекладі на болгарську мову: двотомник творів В.Бикова, виорані твори К.Чорного, повість І.Шамякіна "Топговка и поэт" збірник оповідань, п'єс і мініатюр Я.Бриля, одногомник білоруських оповідань і повістей, повість З.Вядула "Соловей", повісті А.Адамовича "Асия" і "Последний привал" та ін.

В свою чергу в Білорусії в 1946-1975 рр. було випущено 24 книги, болгарських авторів тиражем 326 тис. примірників. Серед них твори І.Базова, Г.Караєва, С.Ласкалова, К.Калчева, Н.Вилчева та ін. Білоруською мовою видано декілька антологій сучасної поезії "От круч балканских", класичної та дитячої поезії, болгарського оповідання, збірник "Сто слет, сто поетов, сто песен".

В тому, що білоруський читач має можливість рідною мовою познайомитись з творчістю 200 болгарських літераторів, велика заслуга білоруських поетів Ніла Гилевка, Ваякарема Никифоровича та інших літераторів-перекладачів.

Різноманітний характер набув обмін досягненнями в галузі мистецтва. Це взаємні гастролі театральних колективів і окремих виконавців, обмін делегаціями творчих працівників, організація художніх виставок, проведення кінофестивалей і т.д.

Помітний слід в духовному зближенні братніх народів відіграють дружні зв'язки між областями і містами. Динамічно розвиваються широкі контакти між Могильовською областю і Габровським округом, містами-побратимамк Могильовом і Габрово, Бобруйськом і СЕЛІСВО, Биховим і Дрянново, Осиповичами і Тротною. Практика трьох десятиріч, що минули після підписання радянсько-болгарського договору, свідчить про динамічний розвиток всебічних зв'язків між нашими народами.

Хороший імпульс у розвитку білорусько-болгарських дружніх зв'язків і співробітництва дала поїздка Першого секретаря ЦК ЕКП, Голови Державної Ради НРБ Тодора Ейкова в ВРСР, в жовтні 1976 р., і візит-відповідь кандидата в члени Політбюро ЦК КПРС, першого секретаря ЦК КП Білорусії П.М.Машерова в НРБ в березні 1977 р. Виступаючи на мітингу болгарсько-радянської дружби на Софійському заводі металоріжучих верстатів 22 березня 1977 р. товариш П.М.Машеров підкреслив: "Ми високо цінуємо прагнення болгарських друзів і братів розвивати і збагачувати дружні болгаро-радянські зв'язки, що склались, в тому числі і прями контакти між виробничими колективами, науковими і культурними установами Народної Республіки Болгарії і Білоруської РСР. З свого боку на основі і в рамках загального радянсько-болгарського співробітництва, в душі основоположних установок ХХУ з'їзду КПРС, комуністи, трудящі Білорусії готові внести свій вклад в справу розширення і поглиблення вже існуючих різноманітних дружніх зв'язків між ВРСР і братньою Болгарією. Ми виходимо з того, що це допоможе нам з вами успішніше просуватись по шляху економічного і соціального прогресу"*³.

В. Й. Г о л у б

ДРУЖБА І ОПІВРОБІТАПТВО З РАДЯНСЬКІО СОЮЗОМ -
ОСНОВА ЗОВНІШНЬОПО ТОЧНОГО КУРСУ НРБ

В.І.Ленін навчав розглядати питання зовнішньополітичної діяльності партії і держави в прямому зв'язку з революційною теорією і практикою. При цьому він підкреслював, що при аналізі міжнародної обстановки слід розрізняти два періоди в співіснуванні соціалістичної і капіталістичної систем. Перший - період національної диктатури пролетаріату, тобто існуючої в одній країні і нездатної визначати всесвітню політику. Другий - період інтернаціональної

12 Друк Беларускай ССР. 1971-1975. Статистичний даведнік. Мінск. 1977, С. /о.

¹³ Советская Белоруссия, 1977, 24 марта.

диктатури," тобто диктатури пролетаріату принаймні кількох передових країн, здатну мати вирішальний вплив на всю світову політику¹.

Тепер революційний процес, розпочатий Великим Жовтнем, досяг якісно нового рубежа: сформувалась світова система соціалізму, що визначає обличчя нашої епохи. Соціалістична співдружність, ставши найбільш динамічною економічною силою світу, є також провідним фактором міжнародного ниття.² Диктатура пролетаріату, про яку говорив ВЛ.Ленін, стала інтернаціональною і має вирішальний вплив на всю світову політику.

Сталися докорінні зміни в співвідношенні сил на міжнародній арені на користь соціалізму. Могутність і приклад світової соціалістичної системи небачено збільшили революційні можливості світового комуністичного і робітничого та національно-визвольного руху. Все це дало підстави комуністам світу зробити висновок, що "магістральний шлях розвитку людства визначають світова соціалістична система, міжнародний робітничий клас, усі революційні сили"³.

Відбувається глибока перебудова всієї системи міжнародних відносин. В першу чергу це стосується тих відносин, які завдяки інтернаціоналістській політиці братніх комуністичних і робітничих партій склалися між країнами соціалістичної співдружності. Характеризуючи ці відносини на урочистому засіданні на честь 60-річчя Великого Жовтня, Генеральний секретар ЦК КПРС, Голова Президії Верховної Ради СРСР товариш І.І.Брежнев говорив: "Ми можемо сказати з чистою совістю: наш союз, наша дружба, наше співробітництво - це союз, дружба і співробітництво суверенних-, рівноправних держав, згуртованих спільними цілями й інтересами, узами товариської солідарності і взаємодопомоги. Ми йдемо разом, допомагаючи один одному, об'єднуючи зусилля, знання, ресурси для якнайшвидшого руху вперед"³.

Радянський Союз і братні соціалістичні країни ведуть активну боротьбу за мир і безпеку народів, за припинення гонки озброєнь, за міжнародну розрядку. "Успіхи, досягнуті в оздоровленні політичного клімату планети, стали можливі насамперед завдяки зрослій могутності Радянського Союзу та інших соціалістичних держав, їх послідовній миролюбивій політиці, наполегливій боротьбі за мир широких народних мас на всіх континентах"⁴.

Вагомий вклад у ці успіхи, поряд з іншими країнами соціалістичної співдружності, вносять Болгарська комуністична партія та уряд НРБ.

Зміст зовнішньої політики Народної Республіки Болгарії визначається соціалістичним характером суспільного і державного ладу, керівною роллю ВШ, марксистсько-ленінською, глибоко інтернаціональною і разом з тим патріотичною суттю. Політика НРБ у міжнародних відносинах повністю відповідає внутрішній і є її продовженням. Вона спрямована на перетворення в життя ленінських ідей побудови розвинутого соціалістичного суспільства і гармонійно поєднує історичні завдання болгарського народу і народів соціалістичної співдружності.

¹ Див.: В.І.Ленін. Повне зібр. творів, т.4І, с.157.

² Міжнародна Народа комуністичних і робітничих партій. Документи і матеріали. К., 1969, с.260.

³ Брежнев і.І. Великий Жовтень і прогрес людства. Доповідь на спільному

В програмі ВШ, прийнятій Х з'їздом партії в квітні 1971 р., відзначається, що "мета цієї політики - максимально сприяти захисту завойовань соціалістичної революції, створенню в країні розвинутого соціалістичного суспільства, зміцненню єдності світової соціалістичної системи і бойового братерства комуністів всіх країн, посиленню визвольної боротьби народів і трудящих, розвитку і поглибленню світового революційного процесу, згуртуванню всіх революційних сил в боротьбі за національну незалежність і проти імперіалізму, за зміцнення миру і співробітництва між народами, за перемогу соціалізму на землі

Таким чином, за своєю метою і завданням зовнішня політика НРБ є послідовно інтернаціональною, дійсно демократичною і глибоко миролюбною. Основні положення, якими керується уряд НРБ у своїх міжнародних відносинах, знайшли своє юридичне закріплення в основному законі - Конституції, яка була прийнята в 1971 р. Стаття третя Конституції НРБ підкреслює, що болгарська держава служить народу: вона захищає його інтереси і соціалістичні завоювання, організовує захист національної незалежності, суверенітету і територіальної цілісності країни, а також розвиває і зміцнює дружбу, співробітництво і взаємодопомогу з СРСР та іншими соціалістичними країнами, проводить політику миру і взаєморозуміння з усіма країнами і народами⁰.

Як бачимо, основними принципами зовнішньої політики НРБ є пролетарський, соціалістичний інтернаціоналізм та непорушна дружба з Радянським Союзом.

Видатний діяч міжнародного робітничого руху, вождь Комуністичної партії Болгарії і болгарського народу Георгій Димитров назвав дружбу з Радянським Союзом наріжним каменем зовнішньої політики народної республіки'. Комуністи НРБ записали в програмі ВЩ, що "для Болгарської комуністичної партії і болгарського народу бодгари-радянська дружба - як сонце і повітря для всякої живої істоти". І далі: "Пролетарський інтернаціоналізм і болгаро-радянська дружба пустили глибоко коріння в нашій партії, стали її розпізнавальною рисою і характерною національною рисою болгарського народу"⁰.

Одним з перших державних документів, в якому знайшли своє закріплення, основні зовнішньополітичні принципи, став Договір про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу між Народною Республікою Болгарією і Союзом Радянських Соціалістичних Республік, 30-річчя якого широко відзначила радянська та болгарська громадськість. Договір був підписаний в Москві 13 березня 1948 р. строком на 20 років. Згідно з статтею шостою договір ввійшов в дію з дня його підписання, а обмін ратифікаційними грамотами відбувся в Софії 9 квітня 1948 р.

В преамбулі документа говорилось, що зміцнення дружби між НРБ і СРСР відповідає життєвим інтересам їх народів, а тому уряди обох країн підтверджують спільне бажання співробітничати між собою в інтересах загального миру і безпеки народів, у відповідності з метою і принципами Організації Об'єднаних Націй⁹.

Договірні сторони підтвердили свою рішучість брати участь в усіх міжнародних заходах, що (ляють за мету забезпечення миру і безпеки в усьому світі, проти загрози відновлення агресії з боку Німеччини чи іншої союзнаї з нею дер-

II

⁰ Програма БКП. Софія, 1971, с.89.

⁶ Див.: Конституція НРБ. Софія, 1971, с.5-6.

⁷ Див.: Димитров Г. Избранные произведения в 2-х томах, т.2, с.108.

⁸ Програма БКП, с.89.

⁹ Див.: Вншна політика на НРБ, Софія, 1970, т.1, с.112-113.

заве. Заявивши про свій намір не брати участі ні в яких союзах, блоках чи інших заходах, ворожих договірним сторонам (стаття 3), уряди СРГР і НРБ зобов'язались консультиватися з усіх основних питань міжнародної обстановки, ар стосуються обох сторін (стаття 4). Високі договірні сторони домовились і надалі розвивати та зміцнювати взаємні економічні та культурні зв'язки в дусі дружби і співробітництва, додержуючись принципів взаємної поваги, незалежності, суверенітету і невтручання у внутрішні справи один одного (стаття 5)¹⁰

Таким чином, цей документ був логічніш результатом тих братніх зв'язків, які встановилися між радянським і болгарським народами, необхідною і вирішальною умовою не тільки збереження національної незалежності і державного суверенітету НРБ, а й поступального руху вперед по шляху соціалізму і комунізму. Це був також один із перших міжнародних документів, в якому новий принцип - принцип соціалістичного інтернаціоналізму - дістав юридичне закріплення як юридично-правова норма, що визначає взаємини між дружніш соціалістичними країнами.

Так, лише при соціалізмі була втілена в життя мета, яку поставив перед робітничим класом у свій час основоположник наукового комунізму К.Маркс про те "щоб звичайні закони моралі і справедливості, якими повинні керуватись у своїх взаємовідносинах приватні особи, стали найвищим законами і у відносинах між народами"¹¹.

Дружба і взаємодопомога між соціалістичними країнами - це закономірний результат встановлення в них єдиного суспільного ладу, результат спільності їх інтересів з боротьби за мир і соціалізм. Ця дружба базується на принципі соціалістичного інтернаціоналізму. Про таку дружбу говорив Г.Димитров на мітингу з нагоди підписання радянсько-болгарського договору: "Тепер наш народ і наша народна республіка є не лише друзями і вірними товаришами радянського народу і Радянського Союзу. З підписанням договору вони стають його вірними і відданими союзниками на спільне благо наших народів і миру між усіма народами"¹². І далі: "Лей договір - рівноправний договір, оснований на принципах: вірність - за вірність, дружба - за дружбу"¹³.

Всебічне схвалення, високу оцінку дістав договір також з боку радянських людей. Оцінюючи значення документа, Генеральний секретар ЦК КПРС, Голова Президії Верховної Ради СРСР товариш Л.І.Брежнев сказав: "Радянсько-болгарській договір був одним із перших державних актів післявоєнних років, що відобразили нові відносини між народами, які стали на соціалістичний шлях, актів, що ознаменували найбільшу подію в історії людства після перемоги Великої Жовтневої революції: появу світової системи соціалізму"¹⁴.

Вірна принципу соціалістичного інтернаціоналізму, разом з усіма країнами соціалістичної співдружності росла і міцніла Народна Республіка Болгарія. За відносно короткий історичний період з відсталой аграрной НРБ перетворилася в передову, ішустріальву державу з сучасною промисловістю і великим механізованим соціалістичним сільським господарством, з загальною грамотністю населення, високим рівнем освіти і культури. Вже в 1964 р. за 18 днів Болгарія

¹⁰ Див.: Бъншна политика на НРБ, т.І, с.ІЗ.

¹¹ Маркс К. і Енгельс Ф. Твори, т.16, с.13.

¹² Димитров Г. Избранные произведения в 2-х томах, т.2, с.515.

¹³ Там же, с.516.

¹⁴ Брежнев Л.І. Ленінським курсом, 1971, т.2, с.26.

виробляла стільки промислової продукції, скільки царська Болгарія за весь рік, а в 1973 р. її промислова продукція збільшилась у 47 раз порівняно з 1939 р.

Завдяки своїй принципівій зовнішній політиці НРБ завоювала заслужений авторитет на міжнародній арені. Якщо в 1939 р. Болгарія мала дипломатичні зв'язки з 32 країнами, а торгові - з 52, то на січень 1975 р. вже дипломатичні і консульські **ВІДНОСИНИ** з 99, а торгові - з 112 країнами .

Враховуючи зміни, **ЩО** сталися в обох країнах за минулий час, а також нову міжнародну обстановку в світі, беручи до уваги, що дальший розвиток взаємин потребує глибшого політичного, економічного і культурного співробітництва, уряди СРСР і НРБ вирішили укласти новий радянсько-болгарський Договір про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу, який був підписаний в Софії 12 травня 1967 р. також строком на 20 років. В тексті договору знайшли відображення історичні зміни, що відбулися в житті народів Європи і передусім народів соціалістичних країн. Відповідно до цього в договорі наголошується на розширенні інтернаціональних зв'язків соціалістичних країн, на зміцненні їх єдності і згуртованості, зростанні сили і могутності світової соціалістичної системи, висловлюється рішучість сторін виконувати зобов'язання, що випливають з їх участі в організації Варшавського Договору, Раді Економічної Взаємодопомоги.

Дальшого розвитку і конкретизації набули питання дружби і співробітництва: поглиблення економічних зв'язків, спеціалізації і кооперування виробництва з метою зближення економіки обох країн та ін. Сторони заявили про свій намір вживати заходів щодо остаточної ліквідації колоніалізму, надавати підтримку народам, що звільнилися від іга імперіалізму. В договір включено нове положення про те, що сторони будуть узгоджувати **СВОЇ ПОЗИЦІЇ** з найважливіших міжнародних питань, а також у питанні про надання взаємної допомоги в разі збройного нападу з боку держави або групи держав.

Новий договір став ще одним фактором єдності зовнішньополітичних дій братерських країн, могутнім засобом подальшого зміцнення і розвитку ефективного співробітництва. **ОЦІНЮЮЧИ** велике міжнародне значення нового документа, радянська громадськість висловила впевненість, що на новому етапі розвитку радянсько-болгарської дружби він служитиме благородніш завданням будівництва розвинутого соціалізму і комунізму, інтересам всіх соціалістичних країн, справі зміцнення миру і безпеки в Європі і всьому світі. Цей історичний документ стане міцною основою нашої подальшої роботи по укріпленню радянсько-болгарської дружби, наших спільних зусиль по зміцненню соціалістичної співдружності. "Наш договір спрямований на зміцнення дружби не тільки між Болгарією і СРСР. Він, безумовно, буде важливим вкладом у справу зміцнення братерського співробітництва всіх соціалістичних держав. Цей договір надійно служитиме єдності країн соціалізму, єдності світового комуністичного руху" ^- говорив на мітингу з нагоди підписання договору товариш І.І.Брежнев. Від імені болгарського народу Перший секретар ВКП товариш Тодор Живков заявив, що "новий союзний договір в даний час є справжнім втіленням політики пролетарського Інтернаціоналізму, якої непохитно дотримуються Комуністичні партії та уряди наших країн. Болгаро-радянська дружба стала тим містком, тим живим

¹⁵ Див.: Позолотій М.Ю. Внешняя политика Болгарии. М., 1975, с.6-7.
Брежнев Л.І. Ленінським курсом, т.2, с.36.

зв'язком, який поєднав наші дві партії і два народи, а разом з тим зміцнив світову соціалістичну єдність, міжнародний комуністичний і робітничий рух"¹?

За час, що минув, виникли і розвинулись нові форми радянсько-болгарсько-го співробітництва. Стали регулярними зустрічі, ділові контакти і політичні консультації міністрів закордонних справ, керівників зовнішньополітичних, економічних і ідеологічних установ, взаємні консультації і обмін інформацією радянських і болгарських представників в міжнародних організаціях.

В листопаді 1972 р. відбувся дружній візит в Радянський Союз партійно-урядової делегації НРБ на чолі з Тодором Живковим, який ще раз продемонстрував єдність поглядів КПРС і БШ. На запрошення ЦК БШ Генеральний секретар ЦК КПРС, Голова Президії Верховної Ради СРСР І.І.Брежнев у вересні 1978 р. перебував з візитом дружби в Народній Республіці Болгарії. Цей візит перетворився на хвилюючу маніфестацію непорушного братерства і єднаній наших народів.

Велике значення для узгодження єдиних дій між СРСР і НРБ, як і інших держав соціалістичної співдружності, мають зустрічі керівників братських партій в Криму (серпень 1971 р., липень 1972 р., серпень 1977 р., серпень-вересень 1978 р.). Під час цих зустрічей в атмосфері повної єдності поглядів і взаєморозуміння обговорюються найважливіші питання соціалістичного і комуністичного будівництва, визначаються напрямки діяльності партій і країн, зокрема з питань міжнародної політики.

Всебічний обмін досвідом на найвищому рівні відбувається також під час зустрічей партійних делегацій на чергових з'їздах партій, урочистих днях з нагоди таких знаменних ювілеїв, як 100-річчя з дня народження В.І.Леніна, 90-річчя з дня народження Георгія Димитрова, 50-річчя утворення Союзу РСР, 30-річчя соціалістичної революції в Болгарії, 60-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції.

Діяльність СРСР і НРБ по зміцненню єдності соціалістичної співдружності успішно здійснюється в політичній, економічній, ідеологічній галузях.

Боротьба за незалежність соціалістичних країн співпадає з інтересами розвитку світового революційного процесу. Зміцнюючи і розвиваючи світову систему соціалізму, братні країни тим самим подають незамінну допомогу пролетаріату всіх країн в його революційній класовій боротьбі. Втілення в життя ленінських принципів мирного співіснування країн з різним соціальним ладом створює сприятливі умови для розгортання національно-визвольної боротьби народів, яка підриває основи імперіалізму з його класовим гнітом. Таким чином, формування єдиної зовнішньополітичної лінії братських соціалістичних країн, яка базується на принципах соціалістичного інтернаціоналізму, є однією з найголовніших складових частин всього процесу створення і розвитку соціалістичної співдружності, одним з найбільших його завойовань.

Назавжди минув той час, коли Болгарія була іграшкою в руках капіталістичних країн. Нині вона є рівноправним членом, часткою великої сім'ї соціалістичних народів, суверенною, незалежною державою, яка розвивається в умовах миру і національної безпеки, користується заслуженим високим авторитетом на міжнародній арені. Народна Республіка Болгарія має багатьох вірних друзів і могутніх союзників, з якими вона зв'язана тісними узами дружби і співробітництва. Взаємовідносини між Радянським Союзом і НРБ є яскравим прикладом гармонійного узгодження національних і інтернаціональних завдань і інтересів. Суть їх найповніше розкрив Генеральний секретар ЦК КПРС, Голова Президії Вер-

ховної Ради СРСР товариш І.І.Брежнев: "Коли б нас спитали, що таке соціалістичний інтернаціоналізм, ми б відповіли: подивіться на відносини між Болгарією і Радянським Союзом. Це і є соціалістичний інтернаціоналізм у дії" .

Болгарія підтримує дипломатичні і торгово-економічні зв'язки з усіма високорозвиненими капіталістичними країнами, і найактивніші - з країнами європейського континенту. Достатньо сказати, що торговий товарооборот з країнами капіталізму зріс за період з 1956 по 1975 р. з 73,9 млн. до 1 млрд. 613,5 млн. валютних левів¹⁹. За останні роки великого значення набуває промисловоторгова та науково-технічна кооперація як одна із нових форм співробітництва. Все це дало підстави XI з'їздові БКП констатувати, що "сьогодні Народна Республіка Болгарія є бажаним і шановним партнером у міжнародному житті"²⁰.

НРБ щедро ділиться своїми успіхами. Близько 60% виробничих потужностей машино- і приладобудування країни виготовляють продукцію на замовлення СРСР. Щороку Радянський Союз одержує з Болгарії тисячі тракторів для обробітку виноградників, десятки тисяч електро- і мотокарів, двигунів, сільгоспмашин, суден і суднообладнання. НРБ бере участь у будівництві на території СРСР газопроводу Оренбург - Західний кордон СРСР, лінії електропередачі Вінниця - Альбертірша (УНР), найбільшого в світі Усть-Ілімського целюлозного та¹ Кіємбаєвського азбестового комбінатів та ін. Болгарські комуністи, весь народ довели свою вірність інтересам соціалістичної співдружності, інтересам миру і прогресу в усьому світі.

Упевнено прозвучали на XI з'їзді БКП слова Першого секретаря ЦК БКП. Голови Державної Ради Тодора Еявкова відносно програми дальшої боротьби за мир і міжнародне співробітництво, за свободу і незалежність народів, яка була схвалена XXV з'їздом КПРС: "Дозвольте мені з цієї трибуни урочисто заявити від імені болгарського народу, що Болгарська комуністична партія і Народна Республіка Болгарія, всі ми беззастережно підтримуємо цю програму і сприймаємо її як свою власну програму! Ми зробимо все, що від нас залежить, будемо невтомно працювати по втіленню її в життя, в ім'я того, щоб над нашою планетою все яскравіше сяяло животворне сонце справедливого миру, свободи, незалежності і співробітництва між народами"²¹.

В е с е л а Ч и ч о в с к а

РАДЯНСЬКИЙ ССЮЗ

I КУЛЬТУРНА РЕВОЛЮЦІЯ В БОЛГАРІЇ (1944-1948 рр.)

Перебудова болгарської культури на соціалістичний лад стала невідомою, суттєвою частиною народно-демократичної революції в Болгарії. Вона передбачала перш за все ліквідацію буржуазної ідеології і позбавлення експлуататорського класу його позицій в духовному житті. Основним творчим моментом в ній було створення культури нового типу - соціалістичної, в основі якої лежить марксистсько-ленінська ідеологія. Ці процеси, що здійснювались при повному усвідомленні значимості національної культурної спадщини і демократичних традицій в духовному розвитку болгарського народу, являли собою суть початку в країні соціалістичної культурної революції.

ТП

Брежнев Л.І. Ленінським курсом, т.2, с.27.

¹⁹ Ново воєме, 1976, № 8, с.51.

20

Еявков Тодор. Отчет ЦК БКП за период между X и XI съездами и очередные задачи. София, 1976, с.9.

²¹ Там же, с.29.

Досвід країн народної демократії, в тому числі і Болгарії, показав, що соціалістична культурна революція явище не тільки "російське", що вона є закономірністю процесу соціалістичного перетворення незалежно від ступеня культурного розвитку країни, в якій вона відбувалася.

Перебудова культури в соціалістичному дусі не є одноразовим актом, а складним і тривалим процесом, що проходить поряд з великою ідеологічною боротьбою особливо на своїх ранніх стадіях. За своїм змістом соціалістична культурна революція в Болгарії була вагомою. На неї впливали фактори об'єктивного і суб'єктивного, зовнішнього і внутрішнього характеру. Вирішальний об'єктивний вплив зробив ступінь культурного рівня мас, а також внутрішньополітичне, міжнародне і економічне становище країни. Внутрішні зміни почалися в Болгарії після 9 вересня 1944 р. Вирішальним суб'єктивним фактором в соціалістичній культурній революції була керівна роль Болгарської комуністичної партії. ВКП розцінювала культурну революцію як невід'ємну частину своєї стратегії і тактики.

Нестійке міжнародне становище, в якому перебувала Болгарія в перші роки після повстання 9 вересня, посилювало вплив факторів зовнішньополітичного характеру на культурні процеси в країні. Деякі з них активізували, а інші уповільнювали соціалістичну перебудову болгарської культури, зокрема процеси формування соціалістичної інтелігенції. В певній мірі цьому перешкоджало негативне ставлення урядів США, Великобританії та інших західноєвропейських держав до радикальних перетворень в Болгарії, особливо в період до укладення мирного договору (лютий 1947 р.), що впливало на окремі, хоч і незначні, групи інтелігенції, посилювало їх стримане ставлення до революції і гальмувало їх ідейну еволюцію.

Позиція Радянського Союзу по відношенню до революційних подій в Болгарії була сильним зовнішнім фактором, який нейтралізував вплив західноєвропейських країн в цьому питанні.

Всім своїм міжнародним авторитетом Радянський Союз захистив суверенне право Болгарії самій визначити шлях свого розвитку. Ця підтримка створила сприятливе зовнішньополітичне становище для нормального розвитку революційного процесу в країні. Вона зміцнювала надії інтелігенції на справедливе вирішення болгарських національних вимог. Підтримка Радянського Союзу зменшувала наслідки спекуляції на нестійкості міжнародного становища Болгарії з боку опозиційних сил, які використовували його в своїй агітації проти радикальних перетворень в Болгарії. Це є одним з найважливіших аспектів теми про Радянський Союз і соціалістичну культурну революцію в Болгарії.

Висвітлити його в повній мірі неможливо через малий обсяг роботи. Тим більше що питання частково висвітлене і в деяких інших працях. Тому ми надаємо перевагу питанню про значення радянського досвіду в справі здійснення культурної революції в Болгарії.

Ще на початку соціалістичної культурної революції в Болгарії проявився ряд закономірностей, які були властиві і при перебудові культурного життя Радянської країни. Перш за все у нас, як і в радянській країні, постійним керівником культурної революції була комуністична партія. Культурна революція в Болгарії, як і в радянській державі, стала невід'ємною частиною загального революційного процесу, і її правильний розвиток був однією з умов зміцнення нового суспільного ладу.

Соціалістична культурна революція в СРСР і перебудова болгарської культури на соціалістичних засадах відбувались в різній міжнародній і внутрішній об-

становці. На початковій стадії культурно-перетворювального процесу в Болгарії стояли завдання антифашистського характеру. Вони, проте, не суперечили основній тенденції оновлення болгарської культури. Їх негайне вирішення було умовою подальшої демократизації і ідеологічної перебудови всіх сфер культури в країні.

Ще з перших днів після перемоги повстання 9 вересня 1944 р. політика в галузі культури набула соціалістичної спрямованості. З тактичних поглядів у перші два роки після повстання БВЛ не висувала питання побудови соціалізму, а об'єднувала маси в ім'я захисту національної незалежності, стабілізації народного господарства і демократизації болгарської культури.

це посилювало ЕШГІВ БШІ на різноманітні суспільні групи, поступово залучало їх до ідей соціалізму. Вітчизняний фронт, що об'єднує демократичні сили і перебуває під керівництвом БКП, сприяє поширенню впливу політики партії на ширші суспільні кола. Тому в Болгарії соціалістична культурна революція ще на початковій стадії знайшла більш широку соціальну підтримку.

В Болгарії, як і в СРСР, першим кроком нової влади було створення державних органів по керівництву культурою. Використовувались деякі успадковані з дореволюційного періоду державні установи і інститути, такі, наприклад, як школи Міністерства народної Освіти. Палата народної культури. Значна частина їх керівного і адміністративного персоналу була замінена, а їх діяльність заповнена новим змістом. Організовані були і нові державні органи. Основні керівні функції в галузі болгарської культури виконувало Міністерство інформації і мистецтв, перетворене в 1943 р. в Комітет у справах науки, мистецтва і культури. Визначаючи функції і завдання державних органів культури, БКП і уряд Вітчизняного фронту вивчали структуру державного апарату культурних установ у СРСР. Але до кінця 1948 р. структура державних культурних органів НРБ і Радянського Союзу не була однаковою.

При створенні державних установ культури відіграли певну роль і окремі національні традиції.

Болгарські творчі спілки після 9 вересня зберегли свою дореволюційну структуру. Проте замінено було їх керівництво, до якого залучені також представники пролетарської течії в болгарській літературі і мистецтві. Поступово, за прикладом об'єднань творчої інтелігенції в СРСР, спілки письменників, журналістів, театральних діячів та ін. наповнювались новим змістом, новими формами ідейної і організаційної спрямованості. Це допомогло болгарській творчій інтелігенції оволодіти методом соціалістичного реалізму. Із радянської практики були запозичені деякі моменти взаємовідносин державних органів культури і болгарських творчих спілок.

Багаторічний революційний досвід БКП допоміг їй засвоїти і застосувати на практиці ленінські принципи соціалістичної культурної революції. В своїй ідейно-виховній роботі серед інтелігенції БКП прагнула забезпечити їй творчий простір, оволодіння нею надбанням марксистсько-ленінської спадщини. Тому популяризація радянської науки, літератури і мистецтва зайняла важливе місце в політиці нашої держави в галузі культури.

Особливо корисним став досвід Радянського Союзу в справі реорганізації наукового життя. В лютому 1947 р. прийнято закон про Болгарську академію наук, яка перебудовувалась на основі колективних принципів. Підкреслювалось, що сліпе механічне копіювання радянського досвіду недопустиме. При першій реорганізації БАН використовувались тільки ті елементи структури АН СРСР, які відповідали болгарським традиціям, національним особливостям і шляхам розвитку болгарської науки. У 1947 р. були розроблені деякі спільні завдання силами

БШ і АН СРСР, що надало можливість болгарським вченим безпосередньо ознайомитися з організацією наукової роботи в СРСР. Із радянської практики було запозичено введення плановості в наукову діяльність.

В 1948 р. був прийнятий закон про вищу освіту, що вимагав перебудови вишньої навчальної і науково-дослідної роботи в вищих навчальних закладах країни на основі марксистсько-ленінської ідеології. В найкоротші строки потрібно було підготувати нові підручники, що практично виявилось непосильним завданням. У даному випадку близькість болгарської і російської мов стала виключно сприятливою обставиною. Це дало можливість скористатися підручниками із СРСР.

СРСР надав допомогу Болгарії і в справі підготовки нової інтелігенції. З 1946 р. щорічно в радянських вищих навчальних закладах і наукових центрах проходили спеціалізацію молоді болгарські вчені.

Коли йдеться про зовнішні фактори формування соціалістичної інтелігенції в НРБ, доводиться спеціально аналізувати вплив радянської культури на цей процес. Безумовно, що такий вплив був характерним явищем в усіх країнах народної демократії. Це закономірно для держав, в яких було встановлено диктатуру пролетаріату. З ряду причин культурного, історичного і психологічного характеру вплив радянської культури в Болгарії став особливо дійовим ще в період першої стадії соціалістичної культурної революції. Традиції болгаро-російської культурної близькості робили нашу інтелігенцію сприятливішою у ставленні до російської, а з 1917 р. - до радянської культури.

В основі підвищеного інтересу до ідейної спадщини радянської культури лежать деякі особливості історичного розвитку болгарської інтелігенції, що зумовлювались наявністю прогресивно-демократичних тенденцій майже серед усіх її прошарків. Під впливом Великої Жовтневої соціалістичної революції і революційного руху в Болгарії ще в 20-х і особливо в 30-х роках в болгарській літературі формувалась пролетарська течія, художнім методом якої став соціалістичний реалізм. Більшість болгарських вчителів відзначались своїми лівими настроями. Значна частина болгарської творчої і наукової інтелігенції не стояла ще на позиціях марксизму, проте її демократичні позиції в значній мірі звільняли її від передсудів і надавали можливість більш чи менш об'єктивно оцінювати здобутки радянської культури. Ще в 20-х і 30-х роках болгарська інтелігенція визнавала великі досягнення науки, літератури і мистецтва СРСР. Незважаючи на непостійність і обмеженість болгаро-радянських культурних зв'язків в період 1917-1944 рр., у Болгарії про радянську культуру знали більше, ніж в ряді інших країн. Цей факт зумовлювався віковими традиціями в культурному обміні з російським народом. Для представників болгарської інтелігенції особливо повчальним був шлях від буржуазного демократизму до марксизму, вже пройдений багатьма російськими вченими, письменниками, художниками, музикантами, відомими у Болгарії ще своїми дореволюційними творами.

На користь нового світогляду стали і висновки, які інтелігенція Болгарії робила при більш близькому знайомстві з радянською наукою, літературою і мистецтвом в 1944-1943 рр. Радянський приклад був важливим фактором, що допоміг болгарській інтелігенції повніше усвідомити свій громадянський обов'язок, краще орієнтуватися в загальному революційному потоці і знайти своє місце в процесі перетворення.

Культурне зближення між Болгарією і Радянським Союзом в 1945-1948 рр. сприяло популяризації в СРСР творчих досягнень болгарської інтелігенції. Праці болгарських вчених і твори письменників, композиторів одержали високу оцінку радянської культурної громадськості і марксистської критики. Це відкидало

І
одина із суттєвих елементів міжнародної антирадянської пропаганди - ствердження непримиримості і абсолютного нігілізму марксизму до буржуазної культурної спадщини.

Визнання, яке одержав у СРСР ряд видатних представників болгарської культури, ствердило громадську значимість їх праць. В умовах соціалістичного розвитку Болгарії це було важливим стимулом початкового етапу їх ідейної еволюції до Марксизму-ленінізму.

Культурне співробітництво Болгарії з СРСР ще в 1944-1948 рр. сприяло методологічній перебудові усіх галузей духовного життя країни - в науці, літературі, мистецтві. Конкретну допомогу одержала Болгарія від СРСР в справі обладнання наукових інститутів, створення національного кіномистецтва, підготовки технічної інтелігенції.

Тема про радянський досвід і культурну революцію в Болгарії виключно широка і неможливо висвітлити її повно в рамках однієї статті. В даному випадку ми прагнули показати в загальному плані основні тенденції впливу болгаро-радянського культурного співробітництва на процес соціалістичної перебудови болгарської культури.

М. І. Д і з а н о в а

ДЕЯКІ ФОРШ ДРУЖБИ І СПІВРОБІТНИЦТВА
МІЖ ВЛКСМ І ДКСМ

XXV з'їзд КПРС ще раз вказав на наявність об'єктивних можливостей для того, щоб зміцнювати єдність і згуртованість соціалістичних країн, їх дружбу і братерство. Міцною основою цього братерства є спільність соціалістичного ладу, збіг корінних інтересів та мети народів соціалістичних країн, вірність марксизму-ленінізму - єдиному інтернаціональному вченню комуністів усіх країн.

Чудовим прикладом братерських взаємовідносин між соціалістичними країнами є плідне всебічне співробітництво Радянського Союзу та Народної Республіки Болгарії. Г.Димитров, висловлюючи почуття болгарського народу до радянського народу, в 1946 році відзначав: "Болгаро-радянська дружба має вирішальне історичне значення для сучасного і майбутнього Народної Республіки Болгарії. Не випадково, що ця дружба є наріжним каменем нашої зовнішньої політики, могутнім фактором економічного і культурного розвитку нашої країни"¹.

Болгарська комуністична партія, слідуючи заповітам Г.Димитрова, свято зберігає і зміцнює болгаро-радянську дружбу і вважає головним в інтернаціональному вихованні трудящих, особливо молоді, активне співробітництво між нашими країнами, між болгарським і радянським народами, Димитровським і Ленінським комсомолом.

Радянсько-болгарські відносини вступили в новий етап свого розвитку, визначений історичними рішеннями XXV з'їзду КПРС і XI з'їзду ВВП. У звітній доповіді XI з'їзду БКП тов. Тодор Живков відзначав, що в сфері болгаро-радянських взаємовідносин ми вже з певністю можемо говорити про якісно нову патріотичну й інтернаціональну свідомість болгарського народу, про виникнення нового типу патріотизму при якому почуття любові до Болгарії і почуття любові до Радянського Союзу доповнюють і збагачують одне одного, зливаючись в єдине почуття. в єдину свідомість . Таким чином, в сучасних умовах мова йде вже не

¹ Димитров Г. Сочинения. София, 1957, т.12, с.404-405.

² Див.: ЖИВКОВ Т. Отчет ЦК БКП за период между X и XI съездами и очередные задачи, Сойгия-поесс, 1979, с.129.

просто про формування і розвиток інтернаціональної і патріотичної свідомості трудящих, молоді особи. НРБ, а про те, щоб інтернаціоналізм і патріотизм все більше перетворювались в моральні почуття, які б визначали поведінку кожного, стали його нормою, в першу чергу, молоді. Узгоджені дії наших комуністичних партій - КПРС, БКП, урядів і всебічне братерське співробітництво між ними створюють передумови для широкого співробітництва і між молодіжними спілками - Ленінським і Дмитровським комсомолом.

Одним з найважливіших напрямів у розвитку інтернаціональних зв'язків між двома братніми молодіжними спілками є мобілізація молоді на активну участь у побудові нового суспільства. Дмитровським комсомолом широко використовується досвід ВЛКСМ по організації шефства над ударними будовами. Воно стало для молоді СРСР і НРБ чудовою школою життя, тут романтика трудового подвигу вдало поєднується з постійними пошуками ефективних рішень складних технічних завдань, впровадженням нової технології і більш досконалої організації праці.

У 60-ті роки в НРБ комсомольською будовою країни був оголошений Кремківський металургійний комбінат, нині флагман болгарської металургії. На початку 1967 р. в його цехах і на будівельних майданчиках працювало II тис. посланців комсомолу³. Багато з тих, хто першими прийшли на спорудження гіганта, до цього протягом трьох років зводили разом з комсомольцями Країни Рад корпуси Казахстанської магнітки, будували шахти Донбасу. 800 молодих болгарських робітників пройшли стажування на підприємствах Магіївки, Запоріжжя, Кривого Рогу. Проектна документація була розроблена московським інститутом "Гіпромез", понад сто радянських підприємств поставляли Кремківському комбінату машини та устаткування⁴. Досвід, знання, набуті в Радянському Союзі, допомагають юнакам і дівчатам будувати нову, соціалістичну Болгарію.

Крім Кремківського металургійного комбінату, дітьми радянсько-болгарської дружби стали такі промислові підприємства і комплекси, як нафтохімічний комбінат в Бургасі, хімічні комбінати в Дмитровграді і Девні, перша на Балканах атомна електростанція в Козлодуйі та багато інших.

Як відомо, відповідно до рішень партії і уряду НРБ в СРСР набувають знання тисячі болгарських громадян, з них 6500 чоловік до 30-річного віку⁵. Молоді робітники НРБ працюють на більш як 20 споруджуваних об'єктах СРСР⁶. Тільки в Комі АРСР трудяться понад дві тисячі болгар-комсомольців⁷. Разом з радянськими комсомольцями вони беруть активну участь в соціалістичному змаганні, в різних заходах, у роботі організованого тут "Інтернаціонального клубу по естетичному вихованню молоді".

Прикладом самовідданої спільної праці болгарської і радянської молоді, співробітництва між двома братніми молодіжними спілками⁸ є Всесоюзна ударна комсомольська будова Архангельського целюлозно-паперового комбінату, де працює 2 тис. болгарських робітників, з них 300 юнаків і дівчат. Головним завданням партійної, профспілкової і комсомольської організацій комбінату було навчити болгарських товаришів будівельним професіям. Ветерани будови передавали їм свої знання, досвід. Вже через шість місяців майстерність болгарських

³ Народна младеж, 1967, 15 февруари.

⁴ Правда, 1966, 18 марта.

⁵ Материали совместного пленума Общественного комитета БСД и ЦК ДКСМ. София, 1972, с.34.

⁶ Научный коммунизм, 1977, § 3, с.73.

⁷ Мladeж, 1974, № II.

товариші досягла майстерності передових робітників. Яскравим прикладом цього може стати конкурс за звання "Майстер - золоті руки". Перші місця поділили болгарський робітник-штукатур Іван Фердинандов і штукатур - член ВІКСМ Катерина Мазлотова .

Зароджене на честь 60-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції все більшого розмаху набирає в Болгарії і змагання "Дружба". В ньому беруть участь і радянські спеціалісти, що працюють на підприємствах і будівельних майданчиках НРБ. Великий їх внесок. У 197? р. вони подали 615 пропозицій по поліпшенню виробництва". У девізі "В нашому змаганні переможених немає - виграємо всі" закладений глибокий зміст, відбито нове, соціалістичне ставлення до праці, товариськість та братерство радянських і болгарських спеціалістів. Такі ініціативи в умовах соціалізму являють собою справжню школу Інтернаціоналізму, свідчать про те, що наші народи зв'язують спільні ідеї, цілі, боротьба, спільне комуністичне майбутнє.

Юнаки і дівчата Болгарії беруть активну участь у співробітництві соціалістичних країн: виконують замовлення на підприємствах, спільно будують об'єкти. Так, Дмитровський комсомол оголосив шефство над ділянкою будівництва газопроводу Оренбург - Західний кордон СРСР. Усть-Ілімський лісопромисловий комплекс споруджується за участю молоді ряду країн соціалістичної співдружності, в **тому числі болгарської**. Перший комсомольський загін ім.Г.Димитрова **прибув** сюди в лютому 1976 р. . Таким чином. Комі АРСР, Тюмень, Усть-Ілім, Україна, Північний Кавказ, Архангельськ є не тільки географічними назвами, але й поняттями інтернаціоналістського братерства. В літопис дружби радянська і болгарська молодь вписує неповторні, найсвітліші, найновіші сторінки співробітництва між Радянським Союзом і Народною Республікою Болгарією.

Одним з найважливіших моментів співробітництва є вивчення, розповсюдження і творче застосування передового досвіду.

При сприянні партійних організацій НРБ, комітетів болгаро-радянської дружби комсомольські організації ряду округів, використовуючи різноманітні форми - наукові лекторії, симпозиуми, творчі конференції, бесіди, семінари, кінолекторії, виставки, зустрічі з радянськими спеціалістами - вивчають величезні досягнення радянської науки і техніки. Робітнича молодь промислових підприємств і комбінатів: азотно-тукового в м.Стара Загора, атомної електростанції в Козлодуді, олово-цинкового комбінату в м.Кирджали, комбінату кольорових металів Пловдиві - сучасний радянський досвід творчо використовують на виробництві. На хіткомбінатів м.Димитровграді постійно працює семінар по пропаганді і використанню радянського досвіду. Недавно на тему "Кібернетика в хімічній промисловості" з лекціями тут виступили радянські спеціалісти, що працюють на комбінаті. Створено учбовий комбінат, де болгарські і радянські спеціалісти навчають молодіжні бригади управлінню машинами і автоматичними установками по видобутку руди. На комбінаті видається бюлетень, присвячений новітнім досягненням Радянського Союзу¹¹.

Велику роль відіграють традиційні "Дні радянської науки і техніки" в НРБ. Вони демонструють зростаючий інтерес молодого покоління Болгарії до досягнень радянських людей.

Q

Архив ЦК ДКСМ Укоанш. Матеріали фестивалю дружби молодіжні СРСР и НРБ. 1971, июнь, с.45-46.

Q

Известия, 1978, 9 февраля.

Младеш, 1976, й 5.

Матеріали совместного пленума Общонародного комитета ВСД.ЦК ДКСМ, с.32.

Новою формою по зміцненню інтернаціональних зв'язків між комсомольськими організаціями обох країн є болгаро-радянський клуб молодого механізатора, створений в травні 1969 р. за ініціативою Толбухінського ОК ДКСМ і Кіровоградського обкому комсомолу, почесним головою якого став двічі Герой Соціалістичної Праці О.Гіталов. Діяльність клубу присвячена спільній боротьбі за впровадження наукової організації праці і швидкісного обробітку землі при високій якості, періодичному обміну передовим виробничим досвідом.

Наведені і багато інших прикладів свідчать про те, що Ленінський і Дмитровський комсомол є, по-перше, активними учасниками всебічного процесу співробітництва і зближення соціалістичних країн, зміцнення їх єдності, що сприяє розвитку дружби, формуванню у молоді обох країн почуттів патріотизму і інтернаціоналізму. По-друге, в спільній праці проявляється взаємний інтерес, бажання співробітничати. Досвід показує, що така форма міжнародної співдружності має реальну перспективу, відкриває необмежені можливості для виховання молоді в дусі дружби і братерства між народами. По-третє, суспільно-корисна спільна праця молоді соціалістичних країн в поєднанні з цілеспрямованим ідейно-політичним вихованням сприяє формуванню таких важливих моральних якостей молоді особи, як товарицькість, взаємодопомога, згуртованість, відповідальність за загальну справу, тобто якостей, які мають вирішальне значення для формування інтернаціоналістських рис суспільної свідомості. На цю обставину неодноразово звертав увагу В.І.Ленін. Він писав, що "інтернаціоналізм ^{то} полягає не у фразах, не у висловленні солідарності, не в резолюціях, а в ділі".

Розвиваючи цю ленінську думку, ЗІ.І.Брежнев у промові перед делегатами ХУШ з'їзду ВЛКСМ сказав: "Пролетарський, соціалістичний інтернаціоналізм - це наша велика сила. Це плід наших переконань і горіння наших сердець. Це наш прапор"¹⁰.

Братерські відносини між СРСР і НРБ, вже двічі - в 1948 і 1967 роках - скріплені Договорами про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу, є надбанням всієї соціалістичної співдружності, важливим фактором історичного прогресу наших країн, фактором всебічного зміцнення і розширення дружніх зв'язків і співробітництва між Ленінським і Дмитровським комсомолом, між радянською і болгарською молоддю.

Б о р и с М а т е є в

БОЛГАРО-РАДЯНСЬКЕ СПІВРОБІТНИЦТВО
І ПЕРЖОГА КООПЕРАТИВНОГО ЛШ В НРБ

Болгарська комуністична партія і народно-демократична влада творчо використали і застосували радянський досвід в колективізації села стосовно до конкретних умов країни. Співробітництво між новою Болгарією і СРСР полегшило і прискорило перемогу соціалізму в сільському господарстві Болгарії.

Ще в 30-х роках у Болгарії зародився рух за спільний обробіток землі. Під впливом перемоги колгоспного ладу в СРСР, який БКП і прогресивна громадськість широко пропагували, він досяг свого розквіту в 1940 і 1941 рр. В країні були створені 48 кооперативів, які охоплювали близько 3 тис. членів і понад 6 тис.га землі. В багатьох селах виникли групи бажаних колективно обробляти землю. Тільки в Плевенській і Врачанській областях передбачалося організувати подібні ко-

оперативи Б більш як 40 сілах. За розвиток цієї форми кооперації єдиним фронтом виступила більшість прогресивної громадськості і перш за все - комуністи, члени Болгарського землеробського народного союзу (БЗНС), безпартійні. Ба конкретних прикладах вони показували недоліки дрібних господарств, переваги кооперативної обробки землі і ведення господарства. Буржуазія відкрито виступила проти кооперативного землеробства. Висувались "теорії" про переваги дрібного землеробства над великим, про його "життєздатність" і "високу прибутковість", можливості легше пристосуватись до потреб ринку і т.д. Прибічників кооперативного землеробства називали колгоспними ідеологами, противниками свободи селянина, руйнівниками сім'ї, більшовицькими агітаторами і т.д. Особливо ворожим було ставлення монархо-фашистської влади до кооперативного руху після віроломного нападу фашистської Німеччини на Радянський Союз. Членів правлень створених кооперативів примушували підписувати заяви, що вони не перебувають в комуністичних організаціях. їх заарештовували і висилали як "руйнівників державного ладу". На кооперативи накладали непосильні поставки, реквізували їх продукцію, окремі з кооперативів були розпущені, а іншим так і не дозволили приступити до практичної роботи.

З поваленням монархо-фашистської влади 9 вересня 1944 р. була ліквідована найбільша перепона на шляху створення кооперативного землеробства. Делегати економічної конференції обласних комітетів Вітчизняного фронту, що відбулася в листопаді 1944 р., відзначали велику кількість сіл, "які загорілися ідеєю кооперативного землеробства". Через два-три місяці після перемоги повстання виникло ПО кооперативних господарств, що охопили 7238 членів і 26 580 га землі.

Кооперування сільського господарства стало основним в політиці народно-демократичної влади на селі. Уже в першій програмі уряду Вітчизняного фронту (ВІД 17 вересня 1944 р.) кооперативна обробка землі і кооперативне землекористування розглядалися як одне з центральних завдань економічної політики нової влади. УШ розширений пленум ЦК БКП, що відбувся на початку 1945 р., підкреслив, що партія докладе всіх зусиль, щоб модернізувати землеробство і підвищити його прибутковість шляхом заохочення до створення сільськогосподарських виробничих кооперативів. У ряді виступів і статей Георгій-Димитров підкреслював, що організація виробничих кооперативів є "виключно важливе починання, яке має велике майбутнє".

У квітні 1945 р. був прийнятий закон про трудові кооперативні землеробські господарства (ТКЗГ). В ньому детально викладались основні форми і принципи організаційної і господарської діяльності сільськогосподарських кооперативів. Відповідно до цього закону ТКЗГ створювались при наявності трьох видів власності на засоби виробництва - кооперативної, державної і приватної. Великий сільськогосподарський інвентар і машини, яких дрібні одноосібні господарства не мали, поставлявся на державні кошти, був державною власністю і зосереджувався в МТС. Через МТС держава надавала ТКЗГ сільськогосподарські машини і інвентар для обробки землі. Це сприяло швидкому зростанню продуктивності праці кооперативів і покращенню їх матеріального становища. Дрібний сільськогосподарський інвентар, який переважав в перші роки соціалістичного перетворення сільського господарства, частина великого сільськогосподарського інвентаря, господарські двори, побудовані на кооперативні кошти, робоча і продуктивна худоба і т.д. були кооперативною власністю. Земля селян, які вступили до кооперативу, об'єднувалася у великі масиви, але селяни зберігали на неї право власності. Законом передбачалося, що прибутки будуть розподілятися між коо-

ператорами в залежності від кількості й якості вкладеної ними пралі, а також від кількості і якості переданої для кооперативного обробітку землі. В декларації ЦК ВШ про економічне становище, прийнятій у вересні 1945 р., говорилось, що ВШ глибоко переконала в тому, що об'єднання наших відсталих, роздріблених і малопотужних Одноосібних господарств, при збереженні приватної власності на землю, в могутні кооперативні господарства, в яких земля буде оброблятися тракторами і удосконаленими машинами з врахуванням вимог сучасної агрономічної науки і техніки, є єдиним надійним шляхом виведення нашої землеробства з його становища відсталості і слабої прибутковості.

Для величезної більшості наших селян іншого виходу немає. В спільних деклараціях Політбюро ЦК ВШ і Постійної присутності (правління) БЗНС від жовтня 1945 р. і липня 1946 р. ТКЗГ розглядались як найбільш підходяща форма вирішення проблем сільського господарства країни і відзначалась готовність двох братніх партій спільно брати участь у створенні кооперативних землеробських господарств.

Таким чином, ще в перші роки народно-демократичної влади ВШ проявила творчий підхід до застосування ленінського кооперативного плану і досвіду колгоспного будівництва в СРСР, внесла свій вклад в теорію і практику перетворення сільського господарства. Вона створила ТКЗГ, в яких побачила найдоступнішу форму залучення селян Болгарії до будівництва соціалізму. Реальність цієї політики зумовлювалась конкретними історичними, економічними і політичними умовами в країні, наявністю диктатури пролетаріату, можливістю спертися на індустріальну базу Радянського Союзу, його всебічну підтримку і багатий досвід соціалістичного будівництва.

В.І.Ленін вказує, що при розвинутій промисловості і електрифікації країни немає нічого страшного в індивідуалізмі дрібного землевласника і в Вільній торгівлі з ним протягом певного періоду після революції. Це підтверджено практикою соціалістичного будівництва в ВДР, Чехословаччині і Польщі. Але інтереси економічного розвитку нової Болгарії не дозволяли відкладати кооперування сільського господарства. На відміну від вказаних країн у Болгарії не було високорозвинутої промисловості, яка могла б дати високу техніку для розвитку сільського господарства. Обмеленими були і розвідані природні багатства країни, причому значна частина їх була пограбована фашистською Німеччиною.

В Болгарії не було і великого землеволодіння, яке, наприклад, існувало в Росії, Румунії, Угорщині, Польщі і ВДР. В 1946 р. в країні нараховувалось всього 10151 господарство розміром понад 20 га. Вони становили тільки 1% загальної кількості господарств, їм належало 7% орної землі. Основна частина землі знаходилась в руках бідних і середніх селян. Селянам, які володіли менше як 15 га, належало 33% орної землі. Понад 66% загальної кількості господарств мало менше 5 га землі. Тому, здійснивши весною 1946 р. аграрну реформу, народно-демократична влада не змогла дати бідним селянам достатньої кількості землі, значно поліпшити їх становище. Всі резерви дрібнотоварного виробництва для дальшого розвитку сільського господарства Болгарії були вже повністю вичерпані. Виключно низька врожайність культур, що є результатом роздрібненості сільського господарства і його низької технічної бази, створювала великі труднощі в забезпеченні промисловості сировиною і населення продовольством.

Це і пояснює з економічної точки зору, чому Народна Республіка Болгарія раніше від інших народно-демократичних країн стала на шлях соціалістичного

перетворення сільського господарства і чою його перебудова здійснена відносно більш швидкими темпами. Ігятий з"їзд БКП, що відбувся в кінці 1948 р., оцінюючи стан народного господарства, висунув завдання масового кооперування сільського господарства як важливої умови будівництва соціалізму. Г.Дмитров відзначав, що становище нашого народного господарства ставить питання ребром про соціалістичну реконструкцію сільського господарства одночасно з соціалістичною реорганізацією і розвитком індустрії. Не можна тривалий час будувати народно-демократичну владу і соціалістичне господарство на двох відмінних основах - на основі великої і об"єднаючої соціалістичної промисловості і на основі роздрібненого і занедбаного дрібного сільського господарства.

Для болгарського народу найсприятливішим було те, що міжнародна обстановка після другої світової війни дала можливість народно-демократичній Болгарії зразу після революції приступити до соціалістичного перетворення села одночасно з проведенням власної індустріалізації. Це стало можливим завдяки економічній могутності Радянського Союзу, на яку спиралася Болгарія. Вона змогла здійснити колективізацію, не розвиваючи сільськогосподарського машинобудування, бо трактори, комбайни та іншу техніку ввозила з СРСР.

Весною 1945 р. СРСР уклав з Болгарією перший торговий договір. Поставлена Радянським Союзом сировина дала можливість промисловості країни задовольнити потреби селян в одязі, гумовому взутті, гасі та ін. Із одержаного радянського металу випущено такі дуже дефіцитні тоді товари, як підкови, шипи, гвіздки тощо. Ввезені 900 радянських тракторів, інші сільськогосподарські машини і прицепний інвентар мали виключно важливе значення для перших кроків кооперативних господарств, що виникали. Слід відзначити, що наявні 4 тис. тракторів і великий сільськогосподарський інвентар до початку 1943 р. знаходились у приватних власників і були в дуже поганому стані. Таким чином, торговий обмін двох країн допоміг Болгарії зміцнити союз робітничого класу з трудящим селянством.

Співробітництво Болгарії з Радянським Союзом мало ще більше значення в роки першої і другої п"ятирічок, протягом яких в країні повністю переміг соціалізм. З допомогою СРСР в НРБ розгорнулось виробництво сільськогосподарських машин (без тракторів і комбайнів) і мінеральних добрив. Для розвитку сільського господарства особливо важливе значення мало будівництво хімічного комбінату в Димитровграді. Він побудований за радянськими проектами. Машини, апаратуру і інше устаткування виготовляли радянські заводи. В його спорудженні і монтажі складних машин брали участь понад 500 радянських спеціалістів, які підготували багато місцевих кваліфікованих кадрів. Значна кількість болгарських спеціалістів вивчала нове виробництво на радянських підприємствах. На прохання болгарського уряду комбінат був завершений на два роки раніше. На честь 34-ї річниці Жовтневої революції хімікомбінат в Димитровграді здано в експлуатацію. Його потужність - 70 млн. т добрив на рік, що в 2,5 раза більше, ніж щорічна поставка їх із СРСР.

При активній допомозі радянських спеціалістів в НРБ побудовано ряд потужних ТЕЦ і ГЕС. В результаті тільки за роки першої п"ятирічки електрифіковано в півтора рази більше сіл, ніж за 70 років буржуазної влади. Електрика стала широко застосовуватись при молотві, очищенні насіння, в зрошенні, в підсобних підприємствах.

З початку 1947 р. Болгарія ввезла з Радянського Союзу необхідні для будівництва гребель машини і устаткування. Радянські геологи і гідрологи брали участь у дослідницьких роботах, у виготовленні проектів і в самому будівництві

II
великих гребель: ім. О.Стамболійського, Г.Димитрова, В.Коларова, "Студена", "Искра" та ін. Побудовані Нікопольсько-Беленська і Бришлянська зрошувальні системи. Величезна площа землі, яка висихала влітку і заливалась весною, стала родючою. Осунені Козлодуйська, Арчарська, Свищовська і Айдемирська низовини. Завдяки співробітництву з СРСР зрошувальна площа країни збільшилась за обидві п'ятирічки в 10 разів. Розроблений і здійснений план електрифікації і водопостачання житниці Болгарії - Південної Добрудкі.

Слід підкреслити важливу роль Радянського Союзу в справі прискорення механізації сільського господарства. Обсяг ввозу сільськогосподарської техніки визначався перш за все в залежності від потреб і темпів кооперування. Наприклад, восени 1950 р., коли почалась масова колективізація на селі, ПК БКП звернувся до ЦК КПРС з проханням збільшити ввіз техніки. Радянський уряд надав Болгарії довгостроковий кредит і поставив 1500 тракторів, 550 комбайнів. По пересувних ремонтних майстерень, тракторні плуги, сіялки, культиватори та ін. В 1956 р., коли почався завершальний етап колективізації. Радянський Союз надав Болгарії додатковий кредит в 67,5 млн. крб. на придбання машин*. Тільки в 1956 р. країна ввезла 2 тис. тракторів, а в 1957 р. - понад 2,6 тис., тобто більше половини всього експорту СРСР в соціалістичні країни.

Завозився і інший сільськогосподарський інвентар. Так, до 1959 р. було одержано 5,6 тис. комбайнів, 6 тис. тракторних плугів, багато дискових борін, тракторних сіялок і інше. Поставка машин із Радянського Союзу разом з технікою болгарських підприємств забезпечили високий темп оснащення всім необхідним кооперативних господарств, відіграли істотну роль в швидкій ліквідації відсталості болгарського сільського господарства. Розширення тракторного парку, наприклад, привело до значного скорочення площі орної землі, що припадала на один трактор. Якщо в 1948 р. на один трактор припадало по 9 тис. га, то в 1950 р. - вже тільки по 500, а в 1960 - по 100 га.

Радянські вчені надали цінну допомогу в справі організації і зміцнення науки в галузі сільського господарства. В різний час у Болгарії побували акад. М.Цицин і В.Столетов, проф.С.Ісаєв, А.Ніколаєв, В.Тимофеев та інші. Багато болгарських наукових працівників відвідали Радянський Союз і познайомились з досягненнями сільськогосподарської науки, проходили спеціалізацію в наукових інститутах, захищали там кандидатські дисертації.

Велику допомогу надано Болгарії і в справі підготовки спеціалістів з вищою освітою. У 1948 р. став працювати перший сільськогосподарський вуз у Болгарії, а в 1954 р. їх діяло вже 5, і готували вони кадри по 27 спеціальностям. При підготовці учбових планів і програм широко використовувався багатий радянський досвід. В 1953 р. в сільському господарстві Болгарії працювало вже понад 9200 спеціалістів з вищою освітою.

Першорядну роль в справі полегшення і прискорення перемоги кооперативного ладу в болгарському селі відіграла організована БКП широка і різнобічна пропаганда досягнень і методів роботи радянських колгоспів, радгоспів і МТС. Кооператори, механізатори і трудящі селяни мали можливість познайомитись на місцях з роботою колгоспів, радгоспів і МТС. Відомі радянські керівники, спеціалісти, майстри високих врожаїв відвідали Болгарію, поділились своїм досвідом і надали допомогу в справі усунення недоліків і покращення роботи ТКЗГ, болгарських механізаторів. Це мало велике значення для організації зміцнення ТКЗГ. МТС і ДЗГ (державні землеробські господарства),

¹ Советско-болгарские отношения. 1948-1970. Документы и материалы. М., 1974, с.81-82.

пейським соціалістичними країнами, виступили проти організації мілітаристських політичних угруповань в Європі. Вони виступали за пропозицію радянського уряду щодо укладення договору про колективну безпеку, скликання наради європейських держав по обговоренню цього питання.

Підписання паризьких угод між західними державами в 1954 р. і їх ратифікація змусили соціалістичні держави вжити відповідних заходів для запобігання можливості нападу на них, забезпечення миру і безпеки в Європі. 14 травня 1955 р. був укладений Варшавський Договір як противага агресивному блоку НАТО, Варшавський Договір відіграв позитивну роль і в справі розширення болгаро-радянських відносин. На його основі було підписано ряд двосторонніх угод політичного, економічного і культурного характеру.

Уряди Радянського Союзу і Народної Республіки Болгарії приділяли велику увагу політичному становищу на Балканах. Це зумовлювалось тією обставиною, що збереження і зміцнення миру на Балканському півострові було невід'ємною частиною їх зовнішньополітичного курсу миру і безпеки Європейського континенту. Спільні протидії і зусилля радянського і болгарського урядів, як і інших країн-членів Варшавського Договору, створили перешкоди на шляху реалізації воєнно-агресивної політики в районі Балкан після вступу у 1952 р. до Північно-атлантичного блоку Греції і Туреччини. Болгарський уряд виявив ініціативу при вирішенні існуючих спірних питань з Грецією і Туреччиною, зробив ряд пропозицій і доклав багато зусиль для створення сприятливої атмосфери для конструктивних дипломатичних переговорів. Результатом цього було поліпшення взаємовідносин з цими державами.

Радянський і болгарський уряди зробили все від них залежне для поліпшення своїх відносин з Югославією. З ініціативи Болгарії при підтримці СРСР влітку 1958 р. були зроблені конкретні дипломатичні кроки для нормалізації їх відносин. У поліпшенні і розширенні відносин між Болгарією і Югославією основну роль відіграли зустрічі радянських і югославських керівників, що відбулися в травні 1955 р., та болгарських і югославських керівників на початку червня 1955 р. Розширення зв'язків і співробітництва між Болгарією і Югославією сприяло зміцненню миру на Балканах. Таким чином, і в балканському питанні болгаро-радянські політичні відносини в цей період відіграли роль позитивного і стабілізуючого фактора- Початок хронологічних меж наступного етапу політичних відносин Болгарії і Радянського Союзу покладений ХХ з'їздом КПРС і квітневим пленумом ЦК ВКП. Особливе значення для розвитку відносин між обома країнами в цей період мали переговори урядових делегацій, що відбулись в лютому 1957 р. в Москві. Розглядалися питання про розвиток і зміцнення співробітництва країн в нових умовах, їх зв'язки з іншими соціалістичними країнами і важливі проблеми сучасного міжнародного становища. Обидва уряди виступили з заявами з приводу контрреволюції в Угорщині в 1956 р., про діяльність імперіалістичних військових угруповань в Європі, їх взаємовідносини з балканськими державами та ін. Радянський уряд продовжував активно підтримувати уряд Народної Республіки Болгарії в справі зміцнення миру на Балканах, встановлення добросусідських відносин і співробітництва з балканськими країнами¹.

У подальших взаємовідносинах між Болгарією і Радянським Союзом були використані нові форми їх розширення, поглиблення і збагачення. Об'єктивною основою цього стали будівництво соціалістичного і комуністичного суспільства, зростаючі потреби соціалістичної інтеграції, нові конструктивні ініціативи в міжнародних відносинах.

¹ Правда, 1957, 17 февраля.

для підвищення врожайності сільськогосподарських культур і продуктивності тваринництва, а звідти і для залучення нових трудящих селян в ТКЗГ.

В кінці 1953 р. соціалістичний сектор в сільському господарстві вже охоплював понад 92% орної землі. Процес колективізації фактично завершився. Здійснений був кооперативний план Леніна. Це була історична перемога болгарського народу. Обґрунтований висновок про значення цієї перемоги зробив УП з"їзд ВКП, що відбувся в червні 1953 р. В резолюції з"їзду відзначалось, що "завдяки правильній політиці партії, практичним заходам Центрального Комітету і величезній організаторській і політичній діяльності партійних комітетів і організацій кооперативний лад переїмг остаточно і безповоротно в нашому селі.

На селі перемогли соціалістичні виробничі відносини. Йдучи твердо по шляху своїх радянських братів-колгоспників, болгарські селяни після них другими в Європі добились повної перемоги в будівництві соціалізму на селі і ще раз. продемонстрували великі переваги соціалістичного ладу.

Д. Г. Пісчаний

РАШСЬКО-БОЯГАРСЬКЕ СПІВРОБІТНИЦТВО
В ГАЛУЗІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА (60-70 рр.)

Спеціальних історичних досліджень, присвячених даній темі, ще немає як в радянській, так і в болгарській історичній літературі. В той же час з"явилися окремі спроби узагальнити радянсько-болгарське співробітництво в галузі сільського господарства в 60-70-ті роки¹.

Виконання програм швидкого піднесення сільського господарства, намічених останніми з"їздами компартій країн соціалістичної співдружності, нерозривно пов"язані з подальшим поглибленням їх економічного і науково-технічного співробітництва. На ХХУ з"їзді КПРС підкреслювалось, що здійснене на основі комплексної програми соціалістичної економічної інтеграції розширення співробітництва і взаємодопомоги ВІДІФІЛЮ нові невичерпні можливості прискорення соціально-економічного прогресу, зростання економік братніх країн. Це можна прослідкувати на прикладі розвитку радянсько-болгарських зв"язків в галузі сільського господарства.

Одним з найважливіших показників економічної інтеграції є спеціалізація сільського господарства, зростання взаємних поставок його продукції. Уряди СРСР і НРБ, прагнучи найраціональніше використати економічні і природні умови, а також досвід і традиції кожної країни для збільшення сільськогосподарських продуктів, ще з 1957 р. стали укладати угоди про спеціалізацію на умовах взаємної вигоди. НРБ спеціалізувалась на експорті в СРСР винограду, фруктів і овочів в свіжому і переробленому вигляді, а Радянський Союз - на вивозі в Болгарію бавовни, конопляного волокна, насіння соняшника, зерна та ін. Швидко зростали поставки, наприклад, бавовни із СРСР в НРБ: в 1956 р. - 4,3 тис.т, в 1974 р. - 50,2 тис.т. СРСР став поставляти 100? конопляного волокна, що вво-

Шаламанов С. Достижения и перспективы на сътрудничеството и социалистическата интеграция между страните-членки СИВ в селското стопанство. - Икономика на селското стопанство. София. 1976. № 3: Экономическое сотрудничество стран-членов СЭВ в области сельского хозяйства. - Международный сельскохозяйственный журнал. Ы., 1976, № 4; Божков Ц. Актуални проблеми на аграрно-промишлената интеграция между НРБ и СССР. - Икономическа мисъл, 1977, № 3; См.: Шаренков С., димов А. Сътрудничество между НРБ и СССР в областта на селското стопанство. - Икономика на селското стопанство. Сотия, 1977, II 6.; Шабунина В.И. Экономика НРБ на этапе строительства развитого социалистического общества. М., 1977; Аграрно-промышленная интеграция СЭВ. М., 1976.

зилося в НРБ. В 1956 р. із НРБ в СРСР було поставлено 12.5 тис. т консервованих овочів; в 1960 р. - свіжих, заморожених і консервованих овочів 161,4 а в 1974 р. - 271,2 тис.-т. Експорт в СРСР у 1956 р. свіжих плодів, фруктових напівфабрикатів, плодів соків, конфітурів і сиропів становив 56.6 тис. т. в 1974 р. - 136 тис.т. НРБ стгла регулярно поставляти в СРСР також орієнтальський тютюн, масло лаванда та ін. СРСР перетворився на головний ринок болгарського сільськогосподарського експорту: в 1973 р., наприклад, на долю СРСР припадало 65% консервованих овочів, 54% свіжих помідорів, 40% плодів, 81% сигарет².

Особливе значення в міжнародному розподілі праці між СРСР і НРБ стала набувати з другої половини 60-х рр. спеціалізація у виробництві сортового насіння і розсадного матеріалу. Так, в 1971-1975 рр. Радянський Союз щорічно вивозив у Болгарію в середньому близько 120 т елітного і суперелітного насіння пшениці, понад 20 т соняшника, понад 3 т вихідних форм кукурудзи і понад 500 т кукурудзяних гібридів першого покоління і кавунів, до 5 млн. черенків винних сортів винограду.

Болгарія в 1971-1975 рр. в СРСР щорічно вивозила до 3 тис. т елітного насіння цибулі, 11 т помідор, 10 т петрушки, 2 т сельдерея, 350 т насіння квасолі. 29 т цукрового буряку, 200 т насіння кормового буряку, 150-500 т люцерни, 400 тис.шт.саджанці в фруктових дерев, до 100 тис.шт. черенків чорної смородини. Болгарія поставляла в СРСР мільйони черенків кращих столових сортів винограду³.

Одним з найважливіших заходів прискорення інтенсифікації сільськогосподарського виробництва є розробка і впровадження досягнень науки. В цьому радянсько-болгарське співробітництво досягло блискучих успіхів. З 60-х років планомірно здійснюється координація наукових розробок, кооперація в науково-технічних дослідженнях, розширюється обмін передовим досвідом в галузі сільського господарства, зростає співробітництво в підготовці наукових кадрів.

Ввіз в СРСР багатьох тисяч кущів казанликської маслинної троянди, успішне її розмноження в Криму, Грузії і на Північному Кавказі дозволили створити великі промислові плантації, продукція яких в значній мірі сприяла тому, що в 70-ті роки Радянський Союз став одержувати 60% світового виробництва трояндового масла. В 1970 р. на основі підписаних угод і затверджених робочих програм науково-дослідними інститутами СРСР і НРБ спільно розроблялось 12 актуальних тем: застосування радіоактивних випромінювань і хімічних речовин в селекції; підвищення і збереження родючості ґрунтів; дослідження приземного шару повітря при зрошенні сільськогосподарських культур для опрацювання засобів автоматизації поливу за оптимальним режимом; виведення скороспілих довговолокнистих сортів бавовника, вивчення вірусних захворювань томатів і розробка засобів боротьби з ними; механізований збір винограду і ін.

В 1975 р. спільно досліджувалось вже 14 проблем. Завдяки завершенню теми "Методи селекції ефіромаслинної троянди, 'малини, лаванди" в НРБ запроваджений сорт менти "Краснодарська-2". Посіви її на 300 га дали економічний ефект в 540 тис. левів; при впровадженні лаванди радянського сорту "Степова" на 2 тис.га економічний ефект становив 2 млн. левів⁴.

² Статистически годишнк на НРБ, 1975. с.319. 320. 323.

³ Статистически годишнк на НРБ, 1975, с.318. Текущий архив МЗХП, УВС д.Протокол встречи экспертов по координации народнохозяйственных планов на 1971-1970 гг. в области сельского хозяйства. Приложение Js 4. с.1.

⁴ Текущий архив БЗПП. УВС, д.Информация о двустороннем научном сотрудничестве между МЗХП и МСХ СССР в 1975 г.. л.2.

Спільна розробка теми "Програмування врожаю найважливіших сільськогосподарських культур" під керівництвом радянського академіка І.С.Шамалова дозволила створити методіку вирощування врожаю 12 основних культур. В 1974 р. за цим методом в Болгарії була засіяна кукурудза на площі 46,9 тис.га' (врожайність 77,3 ц з га), соняшника - на 4470 га (урожай 21 ц з га), сої - на 4940 га (врожайність - 22 ц), люцерни - на 2270 га (врожай - 31 ц/га). В 1975 р. за програмованим методом засівалося вже 102 тис. га кукурудзи, соняшника, сої і люцерни загальний економічний ефект становив близько 60 млн.левів⁵.

Про дальше поглиблення радянсько-болгарського співробітництва свідчить координація планів науково-дослідної роботи між СРСР і НРБ в галузі сільського господарства на 1976-1980 рр. Між сторонами погоджено 13 проблем для спільної розробки. По чотирьох з них діятимуть спільні наукові колективи, а саме: а) програмування врожайів найважливіших сільськогосподарських культур; б) створення гібридних сортів томатів для промислової переробки на стерильній основі; в) технологія виробництва тютюну; г) розробка системи племінної роботи по вдосконаленню окремих порід овець і промислова основа вівчарства, та ін.

Взаємобогачувальші характер співробітництва в сільському господарстві посилюється. У радянських вчених і спеціалістів значно зріс інтерес до болгарських досягнень. Завдяки розквіту економіки, нагромадження значного виробничого досвіду і досягненням науки НРБ **менш** ніж за **п'ять років** (1966-1970 рр.) передала СРСР більше наукової документації, ніж за попередні 20 років⁶. Якщо співвідношення радянської і болгарської **науково-технічної** документації і зразків, взаємно переданих в 50-ті **роки**, було приблизно **як 5:1, то в 60-ті роки - 3,5:1**, а на початку 70-х років - 2,7:1 . Якпр в 50-ті **роки** СРСР щорічно **одержував** з Болгарії документацію по 18 рішенням, **то в кінці 60-х - на початку 70-х років її кількість подвоїлась.**

Завдання комплексної механізації в основних галузях сільського господарства, його індустріалізації піднесло на новий щабель співробітництво, поставило перед сільськогосподарським машинобудуванням братніх країн необхідність, з одного боку, розширення номенклатури, з другого - високої спеціалізації виробництва. В 1971-1975 рр. двостороння спеціалізація охоплювала виробництво 27 типів тракторів і сільськогосподарських машин, в тому числі СРСР - 22 і НРБ - 5.

В поточній п'ятирічці цей розподіл праці охоплює 83 типи машин, в тому числі СРСР спеціалізується на 65 типах тракторів, зернозбиральних комбайнів, сільгоспмашин, а НРБ - на 22 типах тракторів, збиральної техніки для овочівництва та ін. Завдяки цьому обсяг спеціалізованих поставок вказаних машин за останні 15 років подвоївся. Це позтчилося на зростанні загальних взаємних поставок: у 1968-1970 рр. СРСР експортував в НРБ понад 16,3 тис. тракторів, а в 1971- 1975 рр. - 27,4 тис.штук. Зернових комбайнів НРБ за вказаний час одержала 3180 і 4050 штук. Болгарія, в свою чергу, розширила поставки в СРСР силосних комбайнів, розсадопосадочних машин, фуражедробарок та ін. Так, в

5

Текущий архив МЗХІ УВС, Іншормация о двустороннем научном сотоудни-честве между МЗШ и МСХ СССР в 1975 г., л.3-4.

⁶ Горалов П. Съветската научно-техническа документация в нашето социалистическоо строителство >,1944-1970 гг.) - Летопис на дружбата, т.4, с.422-423.

Підрахунок зроблено автором на основі матеріалів поточного архіву МЗХІ, УВС, д. Протокола о НТС з СРСР в 1970 р., 1971-1975 рр.

1970 р. в СРСР надійшла перша велика партія тракторів Карловського заводу (1327 штук). В 1974 р. їх поставлено вже 326С шт. Сіялок за ті ж роки - 23,4 тис.шт. і 19,9 тис.шт.°

Взаємні поставки з значним вкладом в справу підвищення рівня механізації сільськогосподарського виробництва країн. Відповідно до угоди про спеціалізацію і кооперування на 1975-1980 рр. ведуться спільні науково-дослідні і проектно-конструкторські роботи. Головним виробником тракторів є СРСР, а виноградозбиральних комбайнів - Болгарія.

Спеціалізація виробництва машин для села охоплює й інші братні країни. Так, в 1976 р. СРСР, НРБ, ЩР і УНР розробили, випробували і прийняли до виробництва комплекси машин для культивування овочів і фруктів. Серед них - радянський комплекс для збирання і промислової переробки томатів. До нього входять комбайн СКТ-2, контейнерний прицеп ЦТ-3,5, сортирувальний пункт СПГ-15 і контейнероперекидач КОН-0,5. Застосування комплексу в 5-6 раз підвищує продуктивність праці і замінює працю приблизно 100 чоловік.

В поточній п"ятиріччі посилюються інтеграційні процеси між СРСР і НРБ в галузі сільського господарства в таких найважливіших напрямках: спільна діяльність для виявлення і задоволення потреб країн в основних сільгоспродуктах і сировині, сортовому насінні, окремих видах і комплексах машин, хімічних добривах і препаратах для рослинництва і тваринництва: спільне будівництво Дунайської зрошувальної системи. Розробляється генеральна програма довгострокового співробітництва в галузі сільського господарства між СРСР і НРБ.

*

Яскравим прикладом радянсько-болгарського співробітництва є багатий Краснодарський край. Інтенсивності зв"язків Кубані з Болгарією сприяє не тільки схожість природно-кліматичних умов, але й галузева спеціалізація народного господарства: значна питома вага харчової промисловості, сільського будівництва, зернових і технічних культур, овочівництва, садівництва, інтенсивного громадського тваринництва; наявність великих наукових сільськогосподарських центрів. Трудящі Кубані - зачинателі і переможці багатьох всесоюзних починів в соціалістичному змаганні.

Тому не випадковий взаємний інтерес трудящих Кубані і Болгарії до передового досвіду, наукових досліджень. Понад 30 колгоспів і радгоспів краю підтримують постійні дружні зв"язки з аграрно-промисловими комплексами Болгарії. Серед них колгоспи "Кубань" ім.Панова Усть-Лабінського району."Россия" Тимашевського, колгосп ім.Кірова Каневського, ім.Калініна Динського районів, винрадгосп ім.Леніна в Ананському районі. їх делегації обмінюються передовим досвідом, укладають договори на соціалістичне змагання.

В останні роки практикується така форма співробітництва, як командировання працівників на цілий сезон на практику. Так, виїжджали на кілька місяців в аграрно-промисловий комплекс "Тракия" Пяовдівського округу для передачі досвіду по вирощуванню і збиранню рису п"ять передових кубанських рисоводів. Кубанські комбайнери на чолі з А.Савіним допомогли освоїти новітню ра-

Текущий архив МШХ, УВС, д. Основные направления сотрудничества НРБ в сельском хозяйстве и пищевой промышленности в 7-й пятилетке и до 1990 г. л.4; Информация о сотрудничестве с СССР от 15.XI.75 г. л. 3- Работническо дело, 1976, I септември. Статистический годишник на НРБ, 1970, с.141 327.

Советская Кубань, 1978, 19 марта.

дьянську техніку і зібрати врожай бургаським механізаторам влітку 1976 р. Одночасно п'ять болгарських механізаторів прибули на Кубань в зернорадгосп "Кроломкинський" і успішно працювали на нових для них комбайнах "Колос" і "Нива".

За словами першого секретаря окружного комітету БКП Миколи Житева в збірній компанії 1976 р. був успішно застосований Краснодарський досвід, завдяки чому забезпечено збирання ячменю за вісім днів і пшениці - за дванадцять днів при мінімальних втратах¹⁰.

В той же час болгарський досвід широко застосовується на консервних підприємствах краю, в колгоспах Каневського, Тимашевського, Динського, Усть-Іабінського та інших районах Кубані. Безпосереднє спілкування керівників господарських організацій споріднених підприємств, колгоспів, АПК має великий вплив на зростання кваліфікації робітників, колгоспників, керівників, їх політичної свідомості й інтернаціонального виховання трудящих. Зв'язки колективів нерідко переростають в особисту дружбу¹¹.

В Краснодарському краї знаходяться всесоюзні науково-дослідні інститути рису, тютюну, маслинних культур, 5 загальних наукових сільськогосподарських закладів, що мають могутній науковий потенціал. Ці інститути відповідно до рішень РЕВ встановили зв'язки з порідненими установами Болгарії і спільно, на основі розподілу праці, плідно розробляють актуальні проблеми сільськогосподарської науки.

Всесоюзний науково-дослідний інститут тютюну і махорки (ВИТИМ) і ілловдівський інститут тютюну досліджують спільну тему "Технологія виробництва тютюну" (нові сорти, захист від хвороб, сушіння, первинна обробка). Вони створили і запровадили поточну лінію для промислового обробітку тютюну, що дає економію понад 95 в.рб. на кожній тонні сировини. Спільними зусиллями колективів в 1976 р. розроблено комплекс споруд і устаткування, який дозволяє механізувати трудові процеси завантаження і розвантаження тютюну в сушильних камерах продуктивністю 120 т за сезон. Один такий комплекс дає економічний ефект 77 тис. крб.¹² Спеціалісти із ВИТИМ успішно випробували нову болгарську тютюнорозроблювальну машину "НТШ-2". Всесоюзний науково-дослідний інститут маслинних культур ім.В.С.Пустовойга (ВЩІМК) співробітничав з болгарським інститутом пшениці і соняшника. Розробляється тема "Створення високопродуктивних гібридів соняшника". Майкопська дослідна станція ВІР і Інститут генетики і селекції рослин (Софія) успішно працюють над виведенням нових сортів і гібридів томатів, придатних для механізованого збирання і промислової переробки. В 1973-1976 рр. ними вивчено 790 сортів, з яких виділено 8 крашних з високими показниками для дальшого використання.

Спеціалісти Кубанського науково-дослідного інституту по випробуванню тракторів і сільськогосподарських машин брали активну участь у випробуванні машин "болгарської конструкції": колісного трактора "Мургаш-45", призначеного для роботи на схилах до 25°, розсадного комбайна "КІР-І5", томатозбирального комбайна "СКТ-2", виноградозбирального комбайна "КІ-І"¹³.

За угодою зацікавлених країн здійснюється міжнародна спеціалізація виробництва сортового насіння і розсадного матеріалу сільськогосподарських культур.

¹⁰ Кооперативно село, 1977, 24 марта.

¹¹ Там же.

¹² Текущий архив главного управления внешних связей МСХ СССР, д. Протокол с НТС между МСХ СССР и МЗПП НРБ на 1977 г. л. 2; Икономическа мисъл. Софя, 1977, № 8, с.19; Советская Кубань, 1973, 19 марта.

Икономическа мисъл. Софя, 1977, № 8, с.9.

Краснодарський край регулярно поставляє в НРБ елітне **насіння** озимієї пшениці сорту "Кавказ" і "Аврора"; соняшника "Передовик", "ВНІІ №-6520", "Соляш"; рису "Кубань", "Краснодарський-424", "Горизонт": елітне насіння коноплі, льону-довгунця; сотні тисяч прищеплених черенків винних сортів винограду.

В той же час з НРБ через загальносоюзні організації на Кубань щорічно надходять сортове насіння кормового і столового буряку, озимий часник, насіння люцерни "Дунавка", перцю, кормової капусти, моркви, мільйони стерильних прищеплених черенків столових сортів винограду; десятки тисяч посадочного матеріалу плодових дерев (груша, персик, черешня). Районування цих культур дає прекрасні результати.

В 1974 р- сорти Краснодарської селекції озимієї пшениці "Аврора", "Кавказ", "Безоста-1", "Рання-12" займали в Болгарії 753,6 тис.га. або 71% загальної площі; сорт.рису "Краснодарський-424" висівали в 1974 р. на площі 4,9 тис. га (30% всіх посівів рису); соняшник "Передовик" в 1975 р. займав 229 тис.га, або 96,3% всіх посівів і т.д.¹⁴ Впровадження **Краснодарських** сортів пшениці і соняшника в Болгарії (60-ті роки) стало справжнім переворотом в урожайності пшениці, що збільшилась з 19 ц в 1960 р. до 37,2 ц в 1972 р. Вихід масла з гектара посівів соняшника в НРБ виріс на 150-200 кг. Завдяки співробітництву з СРСР Болгарія додатково щорічно одержує 1 млн. т пшениці¹⁵.

С . В . Б а к а л е й к о

РОЛЬ РАШСЬКО-БОЛГАРСЬКОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

7 ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА (1971-1975 рр.)

Сільське господарство - одна з найважливіших галузей народного господарства СРСР і НРБ, що покликана задовольняти зростаючі потреби населення у продуктах харчування та промисловості у сировині. Воно швидко зростає у зв'язку із проведенням ШІРС і ШІ розгорнутого курсу на істотне піднесення рівня життя трудящих. Це підкреслюється у рішеннях ШУ і XXV з'їзді ШІРС, X і XI з'їздів БМ.

Йдеться передусім про різке підвищення ефективності сільського господарства, переведення його виробництва на індустріальну основу і перетворення сільськогосподарської праці у різновидність індустріальної. На вирішення цієї проблеми спрямовані зусилля братніх країн. І хоч кожна соціалістична держава вирішує це завдання у межах свого національного господарства, всезростаючу роль у розвитку сільського господарства відіграє **радянсько-болгарське** економічне і науково-технічне співробітництво.

Після Радянського Союзу Болгарія займає друге місце за обсягом сільськогосподарського експорту серед країн РЕВ, тоді як за обсягом загального експорту - лише шосте. Це говорить про значну участь сільського господарства НРБ у радянсько-болгарському економічному і науково-технічному співробітництві.

Радянсько-болгарські зв'язки, що почалися у перші післявоєнні роки, постійно вдосконалюються і поглиблюються. Зміцнення матеріально-технічної бази, кооперування і перемога соціалістичних виробничих відносин на селі в НРБ створили сприятливі умови для вдосконалення форм співробітництва. На по-

Текущий архив "Сортеемпрома" при МСХ СССР. д.Площади посевов сопто вых культур советской селекции в странах СЭВ в 1974-1975 гг. еорто-

ї Економика на селското стопанство, София, 1977, К 6.

Піаламанов С. Международная социалистическа интеграция на икономиката - важен фактор за развитие на НРБ България. София, 1971, с727-29.

чаток 70-х років в СРСР та НРБ вже було високорозвинуте сільське господарство. Проте рівень його механізації, електрифікації та автоматизації був недостатній.

У Комплексній програмі соціалістичної економічної інтеграції (1971 р.) підкреслюється, що "з метою забезпечення постійного зростання виробництва сільськогосподарських та харчових продуктів для задоволення безперервно зростаючих потреб населення в них і промисловості в сировині країни-члени РЕВ вважають необхідним на основі поглиблення і вдосконалення співробітництва, розвитку соціалістичної економічної інтеграції і найбільш ефективного використання кожною країною своїх економічних і природних умов забезпечити подальшу інтенсифікацію виробництва в сільському господарстві та харчовій промисловості, впровадження науково-технічних досягнень, підвищення ефективності суспільного виробництва і продуктивності праці"².

Серед найпрогресивніших форм співробітництва в сільському господарстві почесне місце займає координація планів розвитку галузі. З метою досягнення найбільш повної узгодженості її розвитку в країнах соціалістичної співдружності розроблене узагальнене "Прогнозування розвитку на період до 1935 р. потреб, виробництва і реалізації визначених видів сільськогосподарської продукції і матеріально технічної бази сільського господарства в країнах-членах РЕВ". Особливо важливим в цій справі є прогнозування дальшого розвитку енергоозброєності сільського господарства. У зв'язку з цим сумарні енергетичні потужності в СРСР до 1935 р. зростуть більше як у 3 рази, а в НРБ - у 2 рази³.

При координації планів розвитку сільського господарства на 1971-1975 рр. виникла нова форма співробітництва - підписання угод про спільну розробку найважливіших проблем: розвиток селекції, насінництва і тваринництва на базі досягнень біологічної науки; боротьба із шкідниками та хворобами сільськогосподарських рослин і тварин; пошуки нових пестицидів і біологічних засобів захисту рослин і т.д. Для ефективного вирішення цих та інших проблем Болгарія уклала 45 угод з СРСР та іншими країнами-членами РЕВ, а СРСР - 57 угод⁴.

У 1971-1975 рр. з'явилися як нова форма співробітництва міжнародні установи, що створюються для спільної розробки проблем. Так, підвищення ефективності робіт у справі дослідження і виробництва високоякісного посадкового матеріалу у 1975 р. з м.Кишиневи на базі науково-виробничого об'єднання "Кодру" створено міжнародний центр підготовки вільних від вірусів та мікоплазм промислових сортів плодкових культур і винограду. Виникли спільні радянсько-болгарські наукові колективи для вирішення проблем виробництва тютюну, розвитку вівчарства⁵.

Великого значення набула міжнародна спеціалізація і кооперування. Активний їх розвиток передбачався у рішеннях XXIV з'їзду ШРС: "Проводити лінію на дальший розвиток міжнародної виробничої кооперації та ефективних форм спеціалізації..

○

Див.: Комплексная программа дальнейшего углубления и совершенствования сотрудничества и развития социалистической экономической интеграции. М., 1972, с.93-94.

Экономическое сотрудничество стран-членов СЭВ, 1976, № 5, с.79.

⁴ За рубежом, 1972, !1 30, с.5.

⁵ Экономическое сотрудничество стран-членов СЭВ, 1976, № 5, с.37.

⁶ Материали ШУ з'їзду КПРС. К., 1971, с.332.

Міжнародна спеціалізація та виробниче кооперування стали умовою розвитку сучасного сільського господарства, одним з найважливіших резервів підвищення його ефективності. Міжнародна спеціалізація сприяє зростанню продуктивності сільськогосподарського виробництва, підвищенню якості продукції. Яскравим прикладом високої результативності міжнародної спеціалізації є співробітництво СРСР та НРВ в галузі зрошувального землеробства. Спільна робота по темі "Комплексна автоматизація зрошувальних систем" дозволила обом країнам у два рази скоротити обсяг розробок і строки виконання робіт. По темі використовувався досвід зрошувальних систем "Караисен" в НРВ і "Туш" в СРСР з автоматичним регулюванням водорозподілу у відкритих каналах⁷.

Актуальною проблемою сільськогосподарського виробництва є проблема доставки сировини без втрат. Вона вирішується спільно вченими і спеціалістами братніх країн. Вже є позитивні результати⁸.

Ключовою проблемою сільського господарства СРСР та НРВ є збільшення виробництва зерна. Вона постійно знаходиться в центрі уваги, тому що від стану зернового господарства залежить розвиток інших галузей сільськогосподарського виробництва. Зерно відіграє головну роль і в кормовому балансі, але виробництво фуражного зерна в НРВ і в СРСР ще відстає від потреб тваринництва⁹.

Нині головне завдання у розвитку зернового господарства - підвищення врожайності. Результати міжнародних випробувань в галузі селекції зернових культур дозволяють кожній з братніх країн широко впроваджувати у своє сільське господарство високотоврожайні та особливо цінні сорти селекції іншої країни. Так, у НРВ сорти озимої пшениці радянської селекції займають близько 90% усіх посівних площ. Крім того, болгарські селекціонери при виведенні вітчизняних високоврожайних сортів пшениці використовують як основу високопродуктивні сорти радянської селекції. Наприклад, на основі радянського сорту пшениці "Безоста-І" селекційовані високоврожайні болгарські сорти пшениці "Гевент", "Садово-І". "Русалка" та інші. В Болгарії також широко культивуються радянські сорти соняшника, завдяки чому виробляється додатково значна кількість рослинної олії.

Завдяки співробітництву в селекції і насінництві проблема забезпечення братніх країн високосортним насінням наближається до успішного вирішення. Про це свідчить значне підвищення врожайності зернових культур. Якщо в НРВ в 1961-1965 рр. збирали щорічно з середньому з одного гектара пшениці 18,1 ц, то в 1971-1975 рр. - 34 ц. Те ж саме сталося і з кукурудзою. Нині врожайність наближається до 45-50 центнерів з га¹⁴. В результаті впровадження нових сортів Болгарія щорічно додатково одержує більше 800 тис. т зерна¹⁵.

Плідно розвивається радянсько-болгарське співробітництво в межах міжнародної організації "Агромаш", до якої входять, крім СРСР і НРВ, також

7

8 Экономическое сотрудничество стран-членов СЭВ, 1976, № 5, с.40-42.

9 Там же, с.96.

10 Экономическая газета, 1974, № 6, с.20.

11 Экономическое сотрудничество стран-членов СЭВ, 1976, № 5, с.35.

12 Там же, с.74.

13 Мир социализма в цифрах и фактах. 1969. Справочник. М., 1970, с.78.

14 Там же, с.97-98.

15 Экономическая газета, 1974, Я 6, с.20.

16 Экономическое сотрудничество стран-членов СЭВ, 1976, № 5, с.74.

УНР та "Агромаш" координує зусилля чотирьох країн в проектуванні та виробництві сільськогосподарських машин. Зокрема, в період 1971-1975 рр. спеціалісти СРСР і НРБ у складі "Агромашу" працювали над спеціалізацією випуску 32 видів сільськогосподарських машин¹⁷.

На новому етапі значно розширилося радянсько-болгарське співробітництво у розвитку зрошуваного землеробства. Нині в цій справі широко використовуються високопродуктивні дощувальні установки типу "Фрегат", "Волжанка", "Днепр", створені в СРСР¹⁸. Крім того, НРБ і СРСР розробляють актуальну проблему краплиного засобу зрошування¹⁹.

Радянські та болгарські вчені та спеціалісти внесли значний вклад у вдосконалення гідротехнічного будівництва, а значить, і в покращання використання меліорованих земель. Так, в Болгарії стали до ладу Батакський каскад, каскади "Нетрохан" і "АРДІНО", закінчуються роботи по спорудженню каскадів "Доспат-Вича" "Белмекен-Сестршо"²⁰. Ці споруди будувалися при братній допомозі Радянського Союзу.

Вирішуються і питання хімізації сільського господарства. Найважливіші з них - забезпеченість сільського господарства мінеральними добривами, засобами боротьби із хворобами рослин і шкідниками сільськогосподарських культур. У цьому вже є значні досягнення. Так, в СРСР організовано виробництво кормопризина, а в НРБ створені технологічні потужності для випуску антибіотиків²¹.

В СРСР та НРБ в середньому майже половина приросту врожайності основних сільськогосподарських культур пов'язана із використанням мінеральних добрив. Тільки в СРСР від цього додатково одержано в 1975 р. близько 26 млн. т зерна, 22 млн. т картоплі, 31,5 млн. т цукрового буряку, 5 млн. т бавовни та інших видів сільськогосподарської продукції на II млрд. крб. Чистий прибуток від використання добрив становить 6,6 млрд. крб.

З метою максимального забезпечення сільського господарства мінеральними добривами і пестицидами в братніх країнах будуються нові і реконструюються ро діючі підприємства. Серед них - комбінат мінеральних добрив поблизу м. Варна, який стане великим постачальником хімічної продукції для всіх країн соціалістичної співдружності.

Таким чином, радянсько-болгарське економічне та науково-технічне співробітництво в сільському господарстві супроводжується зростанням ефективності сільськогосподарського виробництва, а значить, прискорює розвиток всієї економіки братніх країн.

¹⁷ Агроарно-прошленная интеграция стран-членов СЭВ. М., 1976, с.99.

Международная жизнь, 1973, №5, с.144.

Экономическое сотрудничество стран-членов СЭВ, 1976, № 5, с.40, 77.

²⁰ Там же, с.42.

Болгария, 1972, № 11/12, с.36.

²¹ Экономическое сотрудничество стран-членов СЭВ, 1976, № 5, с.50.

²² Проблемы аграрной политики КПСС на современном этапе: М., 1975, т.1, с.31В.

²³ Известия, 1972, 31 декабря.

РОЗВИТОК ДРУЖИ І СПІВРОБІТНИЦТВА
МІЖ ПОРІДНЕНИМИ МІСЦЯМИ НРБ І УРСР

Однією з найважливіших форм взаємовідносин між народами соціалістичних країн є дружні зв'язки по лінії поріднених міст. Трудящі десяти областей УРСР встановили і підтримують багатогранні стосунки з десятима округами Народної Республіки Болгарії: Одеська область з Варнецьким округом, Полтавська з Великотирновським, Кіровоградська з Толбухінським, Херсонська з Щуменським, Ворошиловградська з Пернікським, Сумська з Врачанським, Житомирська з Михайловградським, Хмельницька з Сілістрінським, Ровенська з Відінським, Тернопільська область з Слівенським округом.

В основі тісних зв'язків трудящих поріднених міст двох братніх країн лежать взаємини партійних організацій. В них з найбільшою повнотою виявляються спільність ідеології, цілей і завдань розвитку міжнародного соціалістичного співробітництва. "Таке співробітництво, - підкреслюється у ЗВІТЕІЙ доповіді ЦК ІФІРС ХХІV з'їзду, - дало нам можливість, збагачуючись досвідом одна одної, спільно розробляти принципи проблеми будівництва соціалізму і комунізму, знаходити найбільш раціональні форми економічних зв'язків, колективно визначати спільну лінію у зовнішньополітичних справах, обмінюватись думками з питань роботи в галузі ідеології і культури"¹.

Обласні партійні організації України у своїй діяльності по розвитку дружніх зв'язків з порідненими округами Болгарії велику увагу приділяють широкому ознайомленню трудящих братньої країни з політикою ШІРС, рішеннями партійних з'їздів, досягненнями радянського народу у комуністичному будівництві. Для цього поруч з іншими формами широко використовуються обміни делегаціями. Ці поїздки сприяють вивченню досвіду масово-політичної і організаторської роботи на підприємствах, в організаціях і установах.

Під час перебування на Сумщині у 1967 р. делегації Врачанського округу болгарські друзі вивчали досвід партійних організацій області по вихованню трудящих на революційних, бойових і трудових традиціях. Великий інтерес серед членів делегації викликала розповідь секретаря Ахтирського району компартії України М.Грисенко про хід виконання соціалістичних зобов'язань трудящими міста на честь 50-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції". На Сумщині врачанці бували неодноразово. Так, у 1970 р. вони вивчали досвід обласної парторганізації в організаційно-партійній та ідеологічній роботі. Про результати поїздки члени делегації розповіли в газеті "Отечествен ЗОБ" (орган Врачанського окружного ЕКП). Запозичені на Сумщині форми і методи партійної роботи викликали значний інтерес болгарських комуністів і знайшли застосування в багатьох первинних партійних організаціях округу³.

Щорічно на Україні проводяться масово-політичні заходи, присвячені національним святкам, пам'ятним і ювілейним датам Народної Республіки Болгарії. Для цього широко використовуються різноманітні форми: збори, зустрічі громадськості республіки з діячами болгарської науки і культури, передовиками виробництва, партійними і профспілковими діячами, влаштовуються громадські перегляди болгарських кінофільмів, виставки тощо. Активну допомогу з цій

¹ Матеріали ХХІV з'їзду ШІРС, с.7.

² Знаменская М.В. Дружба миллионов. К., 1974, с.87.

³ На магістралях дружби і братерства. К., 1974, с.30.

справі надають Українське відділення Товариства радянсько-болгарської дружби та його обласні відділення. Лише за період з 1959 по 1973 р. вони надіслали в поріднені округи НРБ близько 40 тис. книг, велику кількість фотознімків і фотодобірок, виробів народно-прикладного мистецтва, кінофільмів тощо.

В період підготовки до святкування 100-річчя з дня народження В.І.Леніна на прохання болгарських друзів Будинок політичної освіти Сумського обкому Компартії України, обласні, міські, районні бібліотеки систематично надсилали літературу, плакати, альбоми на допомогу тим, хто вивчає ленінську теоретичну спадщину. Хмельничани відправили в Сілістринський округ 25 бібліотечок ленінських творів, а також значну кількість художньої літератури⁴. Лише у 1972-1973 рр. болгарським побратимам було передано понад 6 тис. примірників суспільно-політичної і художньої літератури, багато творів народно-прикладного мистецтва, дитячих малюнків, тематичних фотовиставок, присвячених Країні Рад. та інших матеріалів. Всі вони широко використовувались під час підготовки до святкування ювілейних дат і, за словами болгарських товаришів, допомогли у проведенні масових заходів⁵.

З року в рік збільшується кількість культурно-масових заходів, присвячених Народній Республіці Болгарії. Якщо у 1965 р. в усіх областях республіки, що підтримують дружні ЗЕ"ЯЗКИ з округами НРБ, було проведено близько 5 тис. заходів, то у 1972 р. лише на Полтавщині відбулося 427 вечорів дружби, 83 конкурси і вікторини, 683 бесіди і 837 лекцій, присвячених болгарському народу. Крім того, у вищих учбових закладах і школах проведено близько 220 зборів і лінійок піонерських дружин⁶.

Урочисто відзначила у 1973 р. громадськість Української РСР 100-річчя визволення Болгарії від османського ярма, 30-річчя підписання Договору про **ДРУЖБУ**, співробітництво і взаємну допомогу між Радянським Союзом і Болгарією, 34-ту річницю соціалістичної революції в Болгарії. Дні болгарської культури відбулися у березні 1978 р. в Одесі, Херсоні, Кіровограді, Полтаві та інших областях, що мають зарубіжних побратимів. До організації **вечорів залучалися члени правління** та активісти Товариства радянсько-болгарської дружби, лектори. Тільки в заходах, присвячених 100-річчю визволення Болгарії ЕІД османського ярма, брали участь 27 міських, 87 районних відділень товариства, які об'єднують 1300 первинних організацій. Про масштабність цих заходів СЕІДЧИТЬ і той факт, що лише Херсонське обласне відділення організувало 42 фотовиставки, присвячені ювілейній даті. Понад 500 тис. чоловік ознайомились з фотовиставкою "100 років .визволення Болгарії", яка експонувалась в Полтаві і на Херсонщині⁷. Відзначення історичних подій сприяло вихованню багатомільйонних мас трудящих в душі пролетарського інтернаціоналізму.

- Важливе місце в розвитку зв'язків між соціалістичними країнами відводиться комсомольським і молодіжним організаціям, які за останні роки напро-

⁴ Парти́йний архі́в Інституту історії партії при ЦК Компартії України (далі - ПА ІІП), ф.І, оп.257, сп.372, арк.247."

⁵ Работническое дело, 1967, 17 ноября; Отечествон фронт. 1967, 26 окт.; Земедельско знаме, 1972, 17 ноября.

⁶ Архив Українського відділення Товариства радянсько-болгарської дружби. Інформація про роботу Полтавського обласного відділення ТРБД за 1972 р., арк.І.

⁷ Поточний архів Українського Товариства дружби і культурного зв'язку з зарубіжними країнами (далі УДКЗ)*. Інформація про роботу УВ ТРБД за 1973 р., арк.6.

мали великий досвід співробітництва. Постійні двосторонні контакти практично здійснюють всі комсомольські організації міст побратимів, споріднених підприємств, установ, колгоспів і радгоспів, учбових закладів. Вони систематично обмінюються досвідом по вихованню молодого покоління в дусі і фаших інтернаціональних традицій. Регулярний обмін делегаціями молоді почався ще в першій половині 60-х років і поступово набував все більшого розмаху. Відвіздуочи своїх українських ровесників, болгарські юнаки і дівчата вивчають їх досвід, організацію шефства комсомолу над будівництвом соціально-культурних об'єктів в сільських районах, роботу "Комсомольського прожектора", використання внутрішніх резервів виробництва. Так, в результаті обміну думками між працівниками Херсонського обкому ЛКСМУ та Шуменського окружного ДКСМ було проведено спільний заочний ленінський урок "Вчитися ленінським принципам соціалістичного господарювання" за працею В.І. Ієні на "Чергові завдання Радянської влади"⁸.

Проводяться також спільні наради, конференції, семінари з питань трудового, ідейно-політичного, воєнно-патріотичного виховання юнаків і дівчат. У квітні 1978 р. в Полтаві відбувся семінар молодих болгарських будівельників, які працюють на об'єктах газової промисловості на території України. Було обговорене питання про трудове виховання молоді обох країн на кращих традиціях старшого покоління. Серед виступаючих були і представники Велико-тирновського округу⁹. Значний інтерес серед молоді Варненського округу викликало запрошення Одеського обкому ЛКСМУ для участі у спільному семінарі "Розвиток дружніх зв'язків між молоддю соціалістичних країн . - важливий засіб інтернаціонального виховання". Матеріали семінарів знайшли широкий відгук серед молоді багатьох поріднених областей і округів¹⁰.

Великий інтерес у молоді викликали читацькі конференції за творами Генерального секретаря ЦК КПРС, Голови Президії Верховної Ради СРСР І.І. Брежнєва "Мала земля", "Відродження", "Цілина" і Тодора Живкова про болгаро-радянську дружбу, які проводилися Полтавським і Херсонським об'єктами ЗКНСУ спільно з Велико-тирновською і Йєменською організаціями ДКСМ. В спільних пуртках політичного навчання відбулися заняття за матеріалами ХУШ з'їзду ВЛКСМ і ХІІІ з'їзду ДКСМ¹¹.

З кожним роком розширюється практика взаємних виступів керівних партійних і комсомольських працівників, діячів науки і культури на сторінках газет і журналів міст-побратків. Така робота проводиться на основі планів співробітництва між порідненими областями і округами двох країн.

Велика увага приділяється вивченню і обміну досвідом виробничих колективів. Це дає можливість найбільш цілеспрямовано і повно використовувати наявні можливості, добиватися підвищення продуктивності праці. Формуються нові, соціалістичні відносини трудящих, вирішуються важливі питання інтернаціонального виховання.

Передача досвіду соціалістичного і комуністичного будівництва здійснюється різними шляхами - за допомогою листування, обміну делегаціями спе-

g

На магістралях дружби і братерства, с.378.

^Поточний архів Комітету молодіжних організацій (да^і ШЛО) УРСР.Звіт про роботу полтавського обкому ЛКСМУ по зв'язкам із зарубіжними містами за 1978 р., арк.5.

ІО Там же. Звіт про роботу Одеського обкому ЖМУ по зв'язкам із зарубіжними містами за 1978 р., арк. 2.

ІІ Там же, арк.3.

ціалістів, організації спеціалізованих туристичних груп, які входять до складу поїздів дружби, використання преси, радіо і телебачення, обмін інформаційним і довідковим матеріалом, передача досвіду безпосередньо на робочих місцях, проведення спільних плавок дружби тощо.

Обмінюються результатами праці не тільки виробничі колективи, а й окремі цехи, бригади, колгоспи. Міцна дружба існує між шахтарями Кадіївської шахти ім. Ілліча Ворошиловградської області і рудника ім. ГДимитрова Пернікського округу. Вона бере початок ще з кінця 50-х років, коли знатні шахтарі двох колективів М.Сохань і Н.Спасов уклали договір на соціалістичне змагання.

Розширюються зв'язки між трудящими Сумщини і Врачанського округу (НРБ). За технічну допомогу під час будівництва, монтажу і пуску азотно-тукового заводу в Старій Заторі і ТЕЦ "Маріца-Восток" 1965 р. колектив Сумського заводу ім. М.Фрунзе нагороджений болгарським орденом Червоного Прапора Праці.

У 1967 р. встановлено побратимські зв'язки між Конотопським (Сумська область) і Мездринським (Врачанський округ) залізничними вузлами. За прикладом конотопців створена поточна лінія на мездринському вузлі. Вона включає дефектоскоп, обладнання для промивання мастильних апаратів, пристосування для подачі вагонних вісей. "Освоєння досвіду передових радянських машинистів по технічно грамотному обслуговуванню локомотивів дозволило нам збільшити їх міжремонтний пробіг на 50-80%, або на 18 тис. ш", - сказав секретар парткому Мездринського вузла Атанас Ангелов*⁰.

Протягом багатьох років у тісному контакті працюють виробничники Одещини і Варненського округу. Так. колектив Одеського судноремонтного заводу ім. 50-річчя УРСР надав допомогу своїм болгарським колегам, відряджаючи на місце спеціалістів або надсилаючи необхідну технічну документацію⁴.

Під час перебування в Одесі делегація варненських транспортників уклала договір на соціалістичне змагання на 1977-1980 рр. Керівник делегації, начальник порту Е Варна і Варна-захід Богдан Караденчев сказав: "Наша делегація підписала комплексний договір на соціалістичне змагання. Він має велике значення для транспортників Варненського округу, які першими в Болгарії запозичили досвід комплексної роботи одеситів. Без значних капіталовкладень ми змогли підвищити продуктивність пралі, добитися синхронної роботи автомобільного, залізничного і морського транспорту. Це дало зшчний економічний ефект. Інтернаціональне змагання не замикається рамками змагання транспортників. На ударну вахту стали і колективи багатьох підприємств і не лише в нашій країні. Ось це і є інтернаціоналізм у дії*⁰.

Плідні контакти еднують сільських трудівників поріднених областей і округів. Проводиться значна робота по обміну досвідом у соціалістичному будівництві на селі, по спільній розробці практичних заходів, спрямованих на дальший розвиток сільського господарства.

Інше на Полтавщині більше 70 колгоспів і радгоспів співробітничать з такою ж кількістю кооперативних господарств Великотирновського округу. Болгарські кооператори успішно використовують кращі методи роботи знатних людей - двічі Героїв Соціалістичної Праці О.Піталова, Є.Долинюк, М.Сав-

¹²

Известия, 1967, 13 мая; Ленінська правда, 1967, 23 травня.

¹³ Правда, 1979, 28 февраля.

^{1A} Болгария, 1968, № 5.

Знамя коммунизма, 1977, 24 апреля.

ченко в одержанні високих врожаїв, збільшенні надоїв молока¹⁶. Перебуваючи на болгарській землі, вони на практиці ділилися "сеїфетами" своєї майстерності. Багато корисного пізнали болгарські побратими, які зібралися в с.Кнеже на чотириденний семінар, проведений М.Савченко¹⁷. Пі дружні зустрічі є проявом глибокого Інтернаціоналіз'у радянських людей, їх прагненням до зміцнення дружби й дальшого розвитку багатогранних зв'язків трудящих країн соціалістичної співдружності.

Обмін досвідом здійснюють багато підприємств і установ, колгоспів і радгоспів, шахт Української РСР зі своїми болгарськими побратимами.

Велика робота проводиться по розповсюдженню передового досвіду серед сільської молоді. Для цього широко використовуються найрізноманітніші форми спілкування. Однією з них є молодіжні інтернаціональні клуби за професією. За домовленістю між Кіровоградським обкомом ЛКСЮ та То я бухі не ь ким окружкомом ДКСМ протягом майже десяти років працює міжнародний клуб молодих механізаторів, членами якого є понад 80 комсомольсько-молодіжних колективів України і Народної Республіки Болгарії. На засіданнях клубу виступають знатні механізатори, молоді вчені. В період збирання врожаю робота клубу набирає форми "практичних занять". Молоді комбайнери на полях демонструють свою майстерність і досвід. У "Інтерклубу" є своя емблема, а також пам'ятні значки, якими нагороджуються сільські механізатори, які відзначилися на збиранні врожаю. Діяльність клубу знайшла своїх послідовників і в інших областях і округах. Так, на Херсонщині почав діяти клуб молодих доярок "Херсон-Шумен"¹³.

Слід відзначити і таку форму зв'язків, як передача досвіду безпосередньо на колгоспних полях. Українські хлібороби неодноразово брали участь у збиранні врожаю в поріднених округах. Натхненні інтернаціоналістськими почуттями механізатори Житомирської області в 1977 р. допомагали сільським трудігникам Михайловградського округу, зокрема екіпажі комбайнерів Віктора Ващенко і Володимира Сідлова з колгоспу "Більшовик" Андрушівського району. У 1978 р. деякі кращі механізаторів Житомирщини працювали на полях Михайловградського округу і зібрали 21 тис. центнерів зерна з площі 700 гектарів¹⁵.

У 1977 р. на ланах Полтавщини і Великотирновського округу працювали групи болгарських і полтавських комбайнерів, які за чотири тижні скосили хліб на площі понад 3 тис. га і намолотили понад 112 тис. ц зерна. Преса, радіо і телебачення широко висвітлювали роботу інтернаціональних екіпажів на збиранні врожаю.

Багаторічний досвід переконливо довів велику взаємну користь співробітництва поріднених областей і округів Радянської України і Болгарії у галузі сільського господарства. Воно сприяє використанню кожним господарством передового досвіду і науково-технічних досягнень побратимів, допомагає розв'язувати питання, пов'язані з дальшим розвитком соціалістичної економічної інтеграції, з запровадженням індустріальних методів виробництва у сільське господарство.

За останні роки українські садоводи велику увагу приділяють вивченню за рубіжного досвіду вирощування пальметних садів. Спеціалісти України регулярно

¹⁶ Питання нової та новітньої історії. К., 1969, вип.9, с.130.

¹⁷ Ленінська правда, 1963, 21 лютого.

¹⁸ Поточний архів КМО УРСР. Звіт ПЕО роботу Кіровоградського обкому ІКС по здійсненню дружніх зв'язків з містами за 1973 п., арк.2.

оп Там же, арк. 3.

* Інформаційний лист УЩЗ, 1978, Ш 5/6, с.4.

но відвідують своїх болгарських колег для набуття досвіду в цій справі. Вже більше десяти років трудящі Ровенської області і Віденського округу підтримують дружні стосунки. Ровенське обласне відділення товариства радянсько-болгарської дружби налічує одне міське та п'ятнадцять районних відділень, які об'єднують 165 первинних організацій - колективних членів товариства. Серед засновників обласного відділення - ордена Трудового Червоного Прапора колгосп "Зоря комунізму" Ровенського району, трудівники якого підтримують ділові контакти з колективами кооперативу ім. Бориса Папарданова с.Брегово Відінського округу. В 1970 р., використовуючи досвід болгарських спеціалістів, колгоспники "Зорі комунізму" заклали пальметний сад на площі 220 га. Нововведення дало можливість збирати по 30-40 т яблук з га замість 10²¹.

Багато корисного в галузі садівництва запозичили сільські трудівники Хмельницької області, які, за прикладом кооператорів Сілістринського округу "заклали більше 5 га саду способом пальмети"².

В свою чергу досягнення українських колгоспників стають надбанням болгарських побратимів. Так, великий інтерес спеціалістів Відінського округу, які приїздили на Ровенщину, викликав досвід колгоспу "Зоря комунізму" у переробці та зберіганні сільськогосподарської продукції. В господарствах області гості вивчали роботу міжколгоспних будівельних організацій, комбикормових заводів, досвід відгодівлі свиней на великих спеціалізованих фермах, агротехнічні прийоми обробітку ґрунту.

Значне місце у пропаганді досягнень передовиків виробництва відводиться засобам масової інформації. Так, газети "Зоря Полтавщини" і "Борба" (Великотирново) при активній допомозі з боку громадських організацій організували заочний клуб передовиків промисловості і сільського господарства "Дружба". На сторінках газет регулярно виступають члени клубу. Сільські трудівники, новатори виробництва, кращі робітники підприємств діляться досягненнями із своїми побратимами. Відділення ТРЕД активно сприяють цій справі.

Як правило, один раз в квартал газети обмінюються тематичними сторінками. Привертають увагу постійні рубрики газет, які присвячуються досягненням побратимів у побудові соціалістичного і комуністичного суспільства.

Розвиткові дружніх зв'язків між трудящими поріднених міст присвячує матеріали і центральна преса. В газеті "Правда" є постійна рубрика "Рукопожатие побратимов", в якій розповідається і про дружбу трудящих Одеської області і Варненського округу, Сумської області і Врачанського округу. Багато матеріалів, присвячених дружбі міст-побратимів Української РСР і НРБ, було опубліковано в газетах "Радянська Україна" і "Правда України".

Великою популярністю користуються конкурси, вікторини "Що ви знаєте про Болгарію?", "Чи знаєте ви Болгарію?", які проводять редакції газет і радіо спільно з обласними відділеннями ТРЕД. З метою поширення знань про міста-побратими організовуються вікторини "Що ви знаєте про Толбукінський округ?", "Чи знаєте ви Варну?", "Наш побратим Відінський округ" та інші. Проведення цих конкурсів сприяє розширенню знань трудящих про економічний і культурний розвиток поріднених областей і міст.

Важливу роль у зближенні та інтернаціональному вихованні трудящих відіграє співробітництво в галузі культури.

Прикладом творчої співдружності художніх колективів можуть бути плідні зв'язки театрів Житомира і Ийхайловграда, Одеси і Варни. Колективи теат-

рів практикують обмін досвідом, спільні постановки спектаклів. Крім традиційних виникають і нові форми співробітництва у цій галузі. Так, у 1976 р. народний артист Болгарії Георгій Гец брав участь у спектаклі болгарського автора Г.Джагарова "Ця маленька земля" на сцені Житомирського музично-драматичного театру. За постановку колектив театру удостоєно Дипломом Міністерства культури СРСР і Всеросійського театрального товариства. В 1978 р. завершився фестиваль болгарської драматургії, присвячений 100-річчю визволення Болгарії від османського ярма, в якому брали участь 22 театри республіки. Ряд колективів встановили безпосередні творчі контакти з своїми болгарськими побратимами. Під час фестивалю болгарські митці здійснювали постановки болгарських п'єс в театрах міст-побратимів Ворошиловграда і Тернополя. Театральна спадщина і сучасні п'єси українських радянських авторів користуються великим успіхом у болгарських глядачів.

Самодіяльні творчі колективи обмінюються досягненнями під час проведення фестивалів, декад мистецтва, оглядів та інших зустрічей. Так, у дні святкування 34-ї річниці соціалістичної революції в НРБ у Слівенському окрузі проходив традиційний міський огляд "Слівенські вогні", на який був запрошений художній колектив Тернопільського Палацу культури "Жовтень".

Важливою формою культурного взаємозбагачення поріднених міст соціалістичних країн є проведення днів дружби міст-побратимів. Ця масова форма спілкування, яка виникла у другій половині 60-х років, з кожним роком набуває все більшого значення і охоплює широкі кола трудящих. Їх проведення дозволяє всебічно ознайомити побратимів з культурою своєї країни, з життям і працею трудящих. Вони виливаються в маніфестацію дружби і братерства. Лише за останні роки проводились дні дружби: Одеси у Варні, Полтави у Великогирнові, Кіровограда у Толбухіні, Тернополя у Сяівені, Житомира у Михайловграді. В свою чергу зарубіжні міста провели дні і тижні дружби своїх міст на Україні. Характерною особливістю їх є те, що вони не обмежуються тільки культурним життям, а й включають у себе обмін досвідом у народному господарстві. Перебуваючи в поріднених містах, гості зустрічаються з колективами заводів, фабрик, установ, знайомляться з їх роботою.

Значне місце в культурному обміні займають виставки художніх творів. В результаті створюються нові полотна, які відображають життя і працю трудящих міст-побратимів. Відбувається обмін фотовиставками і виставками дитячого малюнка.

Рік у рік збільшується видання в містах-побратимах творів письменників України і Болгарії. Так, літератори Полтавської області і Веяикотирновського округу виступили у збірці "Добрий день, братя", яку видали видавництва "Маяк" і "Георги Бакалов" українською і болгарською мовами. Видавництво "Варна" випустило збірку віршів "Шипкинская высота" російською, українською і болгарською мовами^{2°}.

Таким чином, розглянуті форми діяльності трудящих Української РСР у галузі розвитку дружніх відносин з порідненими округами Болгарії свідчать про те, що вони є суттєвим внеском у розвиток світової системи соціалізму, у прискорення темпів суспільного прогресу, в інтернаціоналізацію досвіду будівництва соціалізму і комунізму, одним з аспектів реалізації їх інтернаціонального обов'язку.

Виступаючи на мітингу баягаро-радянської дружби 12 травня 1967 р. в Софії, Л.І.Брежнев відзначав, що 24 округи Болгарії встановили безпосередні

^{2°} Поточний архів УШЗ. Звіт про роботу УВ ТРБД за 1973 р., арк.10.

дружні зв'язки з країнами, областями і районами нашої країни. В цю справу "активно включились місцеві партійні і державні органи та громадські організації, в ній беруть участь десятки, сотні тисяч людей. Можна з цілковитою підставою говорити про співробітництво наших народів на найширшій основі з допомогою всієї системи партійних, державних, господарських зв'язків, культурного обміну, масового туризму та інших форм"²⁴.

Є. Ю. К о с т ю к

РАДІСЬКО-БОЛГАРСЬКІ
НАУКОВО-ТЕХНІЧНІ І КУЛЬТУРНІ ЗВ'ЯЗКИ (1971-1975 рр.)

У співробітництві соціалістичних країн важливе місце займають зв'язки Радянського Союзу і Болгарії. Останнім часом значний розвиток набуло науково-технічне і культурне співробітництво. Обидві братерські країни надають великого значення поглибленню контактів у цих важливих сферах людської діяльності.

Розвиткові науково-технічних і культурних зв'язків у період, що розглядається, багато уваги було приділено під час візиту 13-18 листопада 1972 р. Першого секретаря Ш БШ, Голови Державної Ради НРВ Тодора Живкова у Москву, візиту у НРВ 18-21 вересня 1973 р. Генерального секретаря ЦК КПРС, Голови Президії Верховної Ради СРСР І.І. Брежнева, зустрічей товаришів Л.І. Брежнева і Тодора Живкова 1 серпня 1973 р. в Криму, 2-3 листопада 1973 р. і 8 травня 1974 р. у Москві, офіційних дружніх візитів радянських і болгарських урядових делегацій¹.

Високу оцінку радянсько-болгарським зв'язкам у галузі науково-технічних і культурних контактів дано на X і XI з'їздах БКП. Зокрема, на XI з'їзді БШП товариш Тодор Живков підкреслив, що всебічне зближення з СРСР є ключовим напрямком болгарської науково-технічної і культурної політики².

Аналіз фактичного матеріалу свідчить, що підсумки п'ятирічного науково-технічного співробітництва виявилися значними і плодотворними. У 1971 - 1975 рр. були повністю завершені роботи по 250 темах, погоджених міністерствами і відомствами.

Одним із специфічних моментів науково-технічної інтеграції є висока питома вага спільних розробок в галузі машинобудування: вона становить приблизно шосту частину всіх проблем, що досліджувалися. У 1971-1975 рр. науково-дослідні і проектні інститути двох країн брали участь у розробці 100 тем, що стосувались машинобудування⁴.

Співробітництво розвивалося в першу чергу у тих галузях промисловості, які тісно пов'язані з науково-технічним прогресом: радіоелектроніка, електрообчислювальна техніка, прилади, засоби автоматизації виробництва.

Виступаючи на урочистому засіданні, присвяченому 60-річчю Великої Жовтневої соціалістичної революції, товариш Л.І.Брежнев підкреслив, що особливу ува-

²⁴ Брежнев Л.І. Ленінським курсом, т.2, с.31.

¹ Див.: Правда, 1972, 14-19 ноября; 1974, 2 августа, 4 ноября; 1976, 4 декабря. Работническо дело, 1973, 18-22 ноября, 5-10 августа.

² Живков Тодор. Отчет на Централния Комитет на Българската комунистическа партия на периода между десетия- и единадесетия конгрес и предстоящите задачи. София, 1976, с.37, П2, ИЗ.

³ Работническо дело, 1976, II февраля.

⁴ Правда, 1975, 4 апреля.

гу соціалістичні країни приділяють кооперуванню і спеціалізації в галузі машинобудування⁵. Практика радянсько-болгарських зв'язків дуже переконує в цьому.

У 1971-1975 рр. розвивалися такі традиційні форми двостороннього науково-технічного співробітництва як взаємні відрядження, підготовка спеціалістів, обмін досвідом.

Діяла програш співробітництва двох країн у галузі науково-технічної інформації. В результаті підписаних угод Болгарію включено у радянську систему інформації, що дає можливість болгарським ученим своєчасно і повно знайомитися з найновішими світовими досягненнями.

На новий рівень піднялися патентно-ліцензійні відносини. НРБ погоджує свою політику в цій справі з радянською.

Активніше, внаслідок широкого використання семінарів, курсів, занять, зустрічей з новаторами, створення змішаних клубів і т.д., тривав обмін передовим досвідом. У цей рух включилися тисячі радянських і болгарських виробничих колективів, колгоспів, кооперативних господарств.

Значнішу роль почала відігравати і організація взаємних виставок. Днів науки і техніки. Про їх високий рівень свідчить той факт, що тільки під час Днів радянської науки в НРБ у 1974 р. виставки СРСР відвідало 700 тис. чоловік, майже кожен десятий житель країни⁶.

У 1971-1975 рр. виникли нові, ефективні форми інтеграції, що дали можливість зосередити значні наукові і виробничі сили, фінансові засоби для дослідження найважливіших напрямків у науці і впровадження одержаних результатів у виробництво. Так, наприклад, була організована радянсько-болгарська науково-координаційна рада з проблем лиття. Створені спільні підприємства сільськогосподарської і харчової промисловості, підготовки спеціалістів середньої ланки для сільського господарства і харчової промисловості.

З року в рік поглиблюються зв'язки українських і болгарських науково-дослідних закладів. Рада з проблем лиття - один з характерних прикладів цього. Працівники Інституту проблем лиття АН УРСР і група болгарських вчених на чолі з академіком А.Балевським розв'язали таку проблему: з допомогою двостороннього тиску на метал у процесі заповнення форм і кристалізації відливок вдалося зменшити вміст газів у них і підвищити щільність виробів.

Успішно ведуться дослідницькі роботи Інститутів електрозварювання АН УРСР і технології машинобудування (НРБ).

Плідне співробітництво українських і болгарських науковців в сільському господарстві. З багатьма науковими організаціями Болгарії підтримує зв'язки Полтавська сільськогосподарська дослідна станція. Селекціонери спільно працюють над проблемами використання у тваринництві цукрового і кормового буряку, розвитку вівчарства, боротьби із шкідниками сільського господарства. З 1971 р. для спільних досліджень ширше використовуються наукові лабораторії обох країн.

Значних успіхів досягнуто в прогнозуванні. У 1971-1975 рр. завершені консультації з основних питань радянсько-болгарського науково-технічного спів-

⁵ Див.: Брежнев І.І. Великий Жовтень і прогрес людства. Доповідь на Спільному урочистому засіданні Центрального Комітету ШРС, Верховної Ради СРСР і Верховної Ради РРФСР у Кремлівському Палаці з'їздів 2 листопада 1977 року. К., і. У і с, С. і. у.

⁶ Драгойчева Цола. Априлския пленум на ЦК ЕШ и България-съветска дружба. - Тържество на априлската линия на партията. София, 1976, с. 219.

робітництва на 1976-1980 рр. Була погоджена довгострокова програма заходів до 1990 р.

Радясько-болгарські культурні зв'язки наочно підтверджують положення В.І.Леніна про те, що при соціалізмі створюються необхідні умови для прискороного зближення націй'.

У першій половині сімдесятих років відбулися якісні зміни зв'язків у сфері середньої і вищої освіти. Підписано угоди про співробітництво в галузі вищої освіти, схвалено "Заходи по розвитку всебічного співробітництва і зближенню СРСР і НРБ в галузі вищої освіти", підготовлені програми для переходу болгарської школи на вивчення російської мови з другого класу, передбачається проведення конференцій ректорів вузів, що співробітничать.

Характерною особливістю педагогічної інтеграції 1971-1975 рр. є зближення радянської і болгарської середньої школи.

Дві братні країни спільно вирішували питання методології марксистсько-ленінської педагогіки, вдосконалення системи освіти, переходу до загальної середньої освіти, розширення мережі шкіл з групами подовженого дня, вдосконалення позакласної роботи, створення нових шкільних програм, підручників, науково-методичних посібників, підготовки кваліфікованих педагогів⁰.

Академія педагогічних наук СРСР і НДІ освіти ім. Т.Самодумова у Софії розробляють проблеми виховання, трудового навчання у сільських школах .

У галузі літератури, книговидавничої справи, засобів масової інформації характерною особливістю зв'язків є збільшення тиражів книжкових видань, газет, журналів, зростання мережі бібліотек. Обидві сторони здійснили ряд значних культурних акцій.

У 1975 р. в українському видавництві "Дніпро" вийшов у світ двотомник "Антологія болгарської поезії", в якому вперше широко представлені болгарські поетичні зразки від давніх часів до наших днів. Голова Спілки болгарських письменників академік П.Зарев писав з цього приводу: "Ми особливо вдячні українським поетам, котрі переклали на рідну мову поетичне слово болгарського народу, вдячні вал за ВЄЛІР;ИЙ вклад у скарбницю болгаро-радянської дружби, яка розквітає нині з новою силою і енергією"¹⁰.

У НРБ дедалі зростала увага до української літератури. Відомий болгарський поет Д.Методієв переклав на рідну мову "Кобзар" Т.Шевченка. Літературознавець С.Руєакієв дослідив болгарську тему у творчості П.Воронька, написав монографію "Т.Шевченко і болгарська література".

Вперше в практиці співробітництва двох країн була створена робоча група Держкомвидаву СРСР і Комітету по пресі при Раді Міністрів НРБ. Підписано угоду про співробітництво між агентствами АПШ і "Софія-прес". Виникли нові форми спільної підготовки матеріалів для засобів масової інформації, інтенсивно триває обмін матеріалами для публікацій. Наприклад, в 1972 р. радянські газети і гурнали IQI3 разів публікували матеріали, підготовлені агентством "Софія-прес"¹¹.

7

⁰ Див.: Ленін В.І. повне збір. творів, т.30, с.21.

⁸ Поточний архів Міністерства освіти СРСР за 1975 рік.

⁹ Учительская газета, 1971, 28 августа.

¹⁰ Інформаційний бюлетень правління Спілки письменників Уїфаїни, 1975, с.8.

¹¹ Журналист, 1973, & 5, с.66.

Триває даляий розвиток зв'язків в галузі кіномистецтва. Нині в СРСР демонструється третя частина болгарської кінопродукції, у НРБ щороку кінопрокат випускає в середньому 45 радянських художніх Фільмів, що становить третину річного кінорепертуару республіки .

До 1975 р. болгарські ді ~чі кіно разом з кінематографістами соціалістичних країн випустили II фільмів, з них 7 - з радянськими. З 1970 р. СРСР подав допомогу у випуску 43 болгарських фільмів, НРБ - у виробництві 15 радянських.

У зміцненні контактів кіномитців двох країн важливу роль відіграв кінофестиваль болгарських науково-популярних фільмів, проведений іа Україні у березні 1974 р.

Посилився інтерес болгарських театрів до російської і радянської драматургії, розширились творчі контакти.

Тривав широкий обмін колективними та індивідуальними виставками образотворчого мистецтва. Підписання угоди між Державною Третьяковською галереєю і Софійською Національною художньою галереєю про обмін культурними цінностями, проведення ряду виставок радянського мистецтва в НРБ, а болгарського - у СРСР свідчать про поглиблення зв'язків у цій сфері.

На високому художньому рівні, більш масово проходили місячники дружби, Дні культури, святкування історичних дат у житті радянського і болгарського народів, ювілеїв видатних майстрів культури, тривав обмін творчими колективами .

Поглиблювали зв'язки обох країн Дні радянської культури в Болгарії у 1973 р. і Дні болгарської культури у Радянському Союзі у 1974 р. Радянські майстри здійснили ряд значних постановок на болгарській сцені (опера "Хованщина", балетів "Ромео и Джульетта", "Кам"яна квітка"), що значною мірою вплинуло на дальший розвиток болгарської музики, балету.

Виникли нові зв'язки, наприклад, з 1972 р. щорічне проведення зустрічей молодих композиторів і музикантів двох країн.

У зміцненні науково-технічного і культурного співробітництва велику роль відіграють громадські організації, зокрема Товариство радянсько-болгарської дружби і Всенародний комітет болгаро-радянської дружби.

У русі за зміцнення дружби між двома народами беруть участь мільйони трудящих двох країн .

Всенародний комітет болгаро-радянської дружби широко розгорнув роботу по вивченню у Болгарії російської мови. Вона проходить під гаслом "кожен другий болгарин повинен говорити російською мовою". У 1973 р. її вивчали понад 72 тис. чоловік, у 1975 р. - 81,5 тис., тобто один з ста жителів країни.

Радянсько-болгарські науково-технічні і культурні зв'язки у 1971 - 1975 рр. є прикладом дальшої інтернаціоналізації життя народів двох країн, розквіту їх національних культур.

Радянсько-болгарське науково-технічне співробітництво у сімдесятих роках характеризується такими особливостями:

більш повним зближенням СРСР і НРБ у галузі науки і техніки, дальшим об'єднанням болгарського науково-технічного потенціалу з потужним радянським;

¹² Искусство кино, 1973, **Si** 5, с. 133.

¹⁰ Живков Тодор. Избранные статьи и речи. 1965-1975. М., 1975. с.419.

створенням у НРБ більш потужної матеріально-виробничої бази, значнішою роллю республіки в діяльності РЕВ;

виникненням і використанням нових ефективних форм інтеграції (спільні лабораторії, наукові колективи і т.д.), що дають можливість зосереджувати значні наукові, виробничі сили і фінансові засоби для дослідження найбільш кардинальних проблем, впровадження одержаних результатів у виробництво;

інтенсивність контактів: з 1971 по 1975 р. кількість науково-дослідних інститутів, проектно-конструкторських організацій двох країн, що брали участь у двосторонній інтеграції, збільшилась майже в 1,6 раз, число тем, що розроблялися, майже в 3 рази. Кожна друга проблема, над якою працювали радянські і болгарські вчені, була вирішена успішно.

Науково-технічне і культурне співробітництво СРСР і НРБ у першій половині 70-х років було плідотворним і взаємовигідним. Воно сприяло науково-технічному прогресу обох країн, взаємозбагаченню культур двох народів.

Є. Н. Кучменко

РОЗВИТОК ЕКОНОМІЧНОГО ТА НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА МЕЖЕ НРБ ТА СРСР В ГАЛУЗІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Наша країна, уся соціалістична співдружність, світова прогресивна громадськість широко відзначили 30-ту річницю створення Ради Економічної Взаємодопомоги - першої міжнародної економічної організації соціалістичних країн, що успішно перетворює в життя досвід рівноправного співробітництва і взаємодопомоги, гармонійного поєднання національних та інтернаціональних інтересів, здійснення на практиці в економічній галузі принципів соціалістичного інтернаціоналізму.

За 30 років існування Ради Економічної Взаємодопомоги країни-члени її досягли під керівництвом комуністичних та робітничих партій видатних перемог. Час, що минув, характеризується постійним прогресом країн-членів РЕВ. безперервним зростанням благоустрою трудящих. Ці досягнення нерозривно пов'язані із зміцненням співробітництва братніх країн.

Велике значення для розвитку народного господарства НРБ є її економічні та науково-технічні зв'язки з країнами соціалістичної співдружності і перш за все з Радянським Союзом. На X з'їзді БКП Тодор Живков підкреслював, що дальший соціально-економічний розвиток Болгарії нерозривно пов'язаний з поглибленням міжнародної соціалістичної інтеграції, усе більш тісним зближенням її економіки з економікою інших соціалістичних країн, і перш за все з Радянським Союзом*.

Науково-технічне співробітництво є одним з головних напрямків багатостороннього зближення НРБ та Радянського Союзу. Воно являється основою розвитку народного господарства НРБ.

Співробітництво в галузі сільського господарства між Радянським Союзом і Болгарією відбувається відповідно до угод, які щорічно підписуються Міністерством сільського господарства СРСР, Всесоюзною академією ім.В. І.Леніна та Міністерством землеробства і харчової промисловості НРБ, академією ім. Г.Димитрова.

В основі науково-технічної політики, яку проводить БКП, лежить інтенсивне здійснення науково-дослідної роботи з впровадженням болгарських та

* ДИБ.: X съезд Българской коммунистической партии. М., 1972, с.48.

зарубіжних досягнень в практику. Все це потребувало нової організації і управління сільськогосподарською наукою.

Після квітневого пленуму ЦК БЩ (1956 р.) в Болгарії була створена чітка система управління наукою і технічним прогресом, здійснювалась єдина науково-технічна політика в усіх сферах економічного життя. До неї входило понад 650 наукових, виробничих, господарських та державних контрольних ланок. Для вирішення важливих проблем розвитку сільського господарства було створено 5 науково-виробничих об'єднань, декілька комплексів по вирощуванню кукурудзи, картоплі і овочевиробництву, 3 - виноградарству і виноробству².

Науково-виробничі об'єднання та комплекси стали могутніми центрами дослідницької та виробничої діяльності. Створена була солідна база, яка могла успішно вирішувати теоретичні і виробничі питання відповідної галузі. Так до комплексу плодоовочевого виробництва входило 3 науково-дослідних інститути, 10 дослідницьких станцій, центрів та баз розвитку і впровадження. Об'єднанню "Винпром" підпорядковано 3 науково-виробничих комплекси. Харчову промисловість Болгарії обслуговують 8 науково-дослідних інститутів, 1 центральна лабораторія, 3 центри і база розвитку та впровадження³.

Створення об'єднань та комплексів виявилось об'єктивною необхідністю, зумовленою будівництвом розвинутого соціалістичного суспільства в НРБ. Ця форма запозичена в Радянському Союзі та перевірена на практиці. На XXIV з'їзді ЙПРС лл.Брежнєв говорив; **"Перед наш, товариші, завдання Історичної ваги: органічно з'єднати досягнення науково-технічної революції з перевагами соціалістичної системи господарства, ширше розвинути свої, вихащає і соціалістичні форми з'єднання науки з виробництвом"**⁴. Одна з таких форм - науково-виробничі об'єднання.

Ба сучасному етапі в координаційних програмах наукового обслуговування сільського господарства та харчової промисловості НРБ повинно бути охоплено 123 проблеми розвитку сільського господарства, зараз є - 62⁵.

В НРБ проводяться рішучі заходи щодо спеціалізації та кооперування виробництва сільськогосподарської техніки: тракторів і комбайнів. З метою більш швидкого вирішення цієї проблеми країнами-членами РЕВ запроваджена єдина міжнародна система машин для механізації сільського господарства, яка сприятиме розвитку міждержавної кооперації та налагодженню загального виробництва сільськогосподарської техніки. У вирішенні цієї справи велике значення мала організація спільного підприємства "Агромаш". По лінії "Агромаш" за 1971-1975 рр. було розроблено 10 комплексних проблем, в яких брала участь НРБ. В 1976-1980 рр. збільшується до 63-х найменувань номенклатура спеціалізованих машин та установок, які вироблятимуться в рамках "Агромаш" .

Досвід діяльності товариства підтверджує доцільність та необхідність створення їх для вирішення окремих проблем.

Високий рівень технічної озброєності болгарського сільського господарства є яскравим свідченням плідності болгаро-радянської дружби. В м. Іевски

⁰ Работническо дело, 1976, 12 июня.

³ Там же.

⁴ Матеріали XXIV з'їзду ШПРС, с.65.

⁵ Работническо дело, 1976, 12 июня.

⁶ Шмелев Г. Экономическое сотрудничество стран-членов СЭВ в области сельского хозяйства. - Международный сельскохозяйственный журнал, 1976, № 4, с. 8.

(НРБ) збудовано першій в соціалістичних країнах радянський технічний центр сільськогосподарської техніки. Цей унікальний коїдплекс призначається для показу найновішої радянської сільськогосподарської техніки. В комплексі також готуватимуться кадри для її експлуатації¹¹. В Мляовдиві (НРБ) за допомогою радянських спеціалістів і техніки створено та введено в дію спеціалізовану станцію, колектив якої ремонтує машини, монтує нову техніку на фермах, допомагає в підготовці спеціалістів для сільського господарства. Результати діяльності станції по механізації тваринництва в Пловдивському окрузі переконливо свідчать, що її створення було дуже необхідним. Міністерство землеробства та харчової промисловості НРБ запланувало створити їх в усіх округах республіки ,

В квітні 1975 р. між СРСР і НРБ були розроблені і затверджені подальші плани співробітництва . Велика увага при цьому приділялась питанням меліоративного будівництва, а саме, наданню з боку СРСР допомоги НРБ в розвитку зрошувальної системи в Придунайській низині¹¹. Зрошувальні площі в 1975 р. досягли 11,5 млн. дка^x. За роки сьомої п'ятирічки (1976-1980 рр.) діятимуть 2 млн. дка нових зрошувальних площ, близько 2 млн. дка зрошувальних систем буде модернізовано та реконструйовано. Від цього продуктивність систем за зміну зросте від 3-12 до 25-40 дка¹¹.

У відповідності з постановою ЦК КУРС (червень 1976 р.) "Про дальший розвиток спеціалізації та концентрації сільськогосподарського виробництва на базі міжгосподарської кооперації та агропромислової інтеграції"¹² були узгоджені проблеми і теми двостороннього науково-технічного співробітництва СРСР з країнами-членами РЕВ на 1976-1980 рр. Передбачаються такі проблеми, як модернізація сільськогосподарських машин, розробка промислової технології в сільському господарстві та інше. Науково-технічне співробітництво між НРБ і СРСР включає спільну роботу в галузі селекції, насінництва. обмін насінням кращих сортів і гібридів сільськогосподарських культур.

У співробітництві двох країн важливе місце займає підготовка спеціалістів. При безпосередній допомозі радянських вчених та педагогів були створені Вищий інститут механізації та електрифікації сільського господарства в м.Русі, а також кафедри механізації при сільськогосподарських інститутах ім. Г.Димитрова в м.Софії та ім. В.Коларова в м. Пловдиві. В справі навчання механізаторів сільського господарства та підвищення їх кваліфікації допомога радянських спеціалістів була дуже корисною.

Тільки за період 1971-1975 рр. в Радянському Союзі побувало 500 болгарських спеціалістів. Болгарію відвідало понад 400 радянських вчених та спеціалістів.

Відповідно до програми досліджень Координаційного центру РЕВ по проблемі "Механізація, електрифікація та автоматизація виробничих процесів

7
○ Работническо дело, 1976, 10 июня.

Поточний архів Міністерства сільського господарства СРСР (далі - Поточний архів МСГ СРСР). Інформація ПРО науково-технічне співробітництво у НРБ. 1971-1975 рр.

⁹ Международный ежегодник. Политика и экономит. Вип. 1976. М., с.80. Работническо дело. 1976, II марта.

^x дка = 1/10 га.

¹¹ Коммунист, 1976, й 9, с.3.

Поточний архів ЁСГ СРСР. Інформація про науково-технічне співробітництво з НРБ. 1971-1975 рр.

в рослинництві та тваринництві" зайняті спеціалісти ІЗ науково-дослідних організацій, в тому числі НРБ та СРСР¹⁵.

Науково-технічне співробітництво впливає і на дальшу інтенсифікацію тваринництва, особливо в створенні раціональної промислової системи виробництва комбінованого фуражу, уніфікації будівель тощо.

За роки шостої п'ятирічки (1971-1975 рр.) радянські вчені та спеціалісти вивчали і такі важливі питання сільськогосподарського виробництва, як організація аграрно-промислових комплексів, будівництво та експлуатація великих тваринницьких комплексів, форми економічного стимулювання розвитку сільськогосподарського виробництва та інше¹⁴.

Широкого розвитку набула і така форма співробітництва, як проведення науковими установами СРСР і НРБ спільних досліджень. Болгарські вчені разом з Кубанським сільськогосподарським науково-дослідним інститутом працювали над проблемою вдосконалення сільськогосподарських робіт¹⁵. З 1968 р. існує договір про співробітництво між сільськогосподарськими академіями ім. Г.Димитрова (НРБ) та ім. Тимірязєва (СРСР).

За період 1976-1990 рр. науково-дослідні заклади СРСР і НРБ повинні провести спільні роботи по II найважливішим проблемам сільськогосподарської науки¹⁰, в розробці яких вже одержано певні позитивні результати.

Наслідки спільної науково-дослідної та проектно-конструкторської діяльності обговорювались на XXIII сесії РЕВ (1976 р., Софія). Розроблено близько 350 науково-технічних проблем, 14 з яких багатогоалузеві, що стосуються найважливіших сторін економіки: створення нових видів виробів, підвищення продуктивності, якості та економічного ефекту, спеціалізація та кооперування виробництва, реконструкція і модернізація основних виробничих потужностей сільськогосподарського виробництва. Завершено 216 тем, половина з яких впроваджена в Радянському Союзі і ИРБ¹⁷.

На сесії обговорювались питання дальшого розвитку економічного і науково-технічного співробітництва між НРБ і СРСР. Був підписаний договір про створення болгаро-радянського науково-дослідного і проектного інституту "Інтерпрограма".

Відбувається великий обмін інформацією між науковими закладами, бібліотеками СРСР і НРБ¹⁹. Лише центральна бібліотека Всесоюдної Академії сільськогосподарських наук ім. В.І.Леніна (ВАСГНІЛ) кожен рік надсилає в різні наукові заклади як НРБ, так і інших соціалістичних країн понад 5 тис. і одержує від них до 3 тис. наукових публікацій²⁰.

Международный сельскохозяйственный журнал, 1976, № 5, с.18.

Центральний державний архів Жовтневої революції і соціалістичного будівництва УРСР (далі - БДАЗР УРСР), ш. Р-27, оп.20, од.зб. І0І0, спр. 3 і-41 45 94 134: од. зб. 1004, оп. 9, л. 30-31, 72; од. зб. І0І2, т. І л. І-ІІ, Іо-І9; од. зб. і014, л. 154.

¹⁵ Земедельско знаме, 1967, 4 януари, 8 януари.

"Поточний архів МСГ СРСР. Інформація про науково-технічне співробітництво з НРБ. 1971-1975 рр.

¹⁷ Работническо дело. 1976, 19 май.

^{TR} Там же, 21 май.

^{TC} ШХАЖР УРСР, ф. Р-27, оп.20, од.зб. І0ІІ, спр.6, л.8І, 82.

Международном социалистическо разделение на труда и икономическо-то^азвитие на Народна Республика България. София, Наука и нзкуство, 1969,

Таким чином, співробітництво стає все більш важливим фактором досягнень НРБ і СРСР у всіх галузях будівництва нового життя. У Звітній доповіді XXV з'їздові КПРС І.І.Брежнев відзначав, що економічне співробітництво соціалістичних країн піднімається до все більш вищих і досконалих форм. На порядку денному розробка і виконання довгострокових цільових програм. їх мета - спільними зусиллями забезпечити швидко зростаючі потреби в енергії, паливі, основних видах сировини, повніше задовольнити попит на продовольство і промислові товари народного споживання, піднести рівень машинобудування, прискорити розвиток транспорту. Це наші чергові спільні завдання¹.

Великі завдання, що стояли в галузі сільського господарства перед БЕБ і СРСР в поточній п'ятирічці (1976-1980 рр.), успішно розв'язуються на основі дальшого поглиблення соціалістичного поділу праці, розвитку економічного, політичного та культурного співробітництва між НРБ і СРСР.

Успішна діяльність РЕВ нерозривно пов'язана з поступальним розвитком світової системи соціалізму та укріпленням соціалістичної співдружності. Рада Економічної Взаємодопомоги є одним з конкретних, живих втілень історичного руху групи країн світу по шляху будівництва соціалізму і комунізму на основі добровільної інтернаціональної солідарності і братерської взаємодопомоги.

Політбюро ЦК КЯРС і Рада Міністрів СРСР високо оцінюють прийнятту XXXIII сесію РЕВ (26-28 червня 1979 р., Москва) заяву про 30-ту річницю Ради Економічної Взаємодопомоги та комюніке, які відбивають рішучість братських соціалістичних країн і надалі поширювати всебічне співробітництво, засноване на принципах соціалістичного інтернаціоналізму².

П. М. К а л е н и ч е н к о, В. В. П а в л е н к о
ДОСЛІДЖЕННЯ ВЧЕНИМИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР ІСТОРІЇ БОЛГАРІЇ
ТА РАДЯНСЬКО-БОЛГАРСЬКИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Після переможного закінчення другої світової війни і створення в ряді країн Південно-Східної та Центральної Європи народно-демократичного ладу українські радянські історики, як і історики всього Радянського Союзу, стали приділяти пильну увагу вивченню минулого цих країн та їх зв'язків з першою в світі країною перемітшого соціалізму. Робилися спроби підвести деякі попередні підсумки тієї великої науково-дослідної роботи, що проводилась і проводиться в нашій республіці - складовій і невід'ємній частині Радянського Союзу".

Чільна увага радянських дослідників до вивчення історії Болгарії обумовлюється не тільки кровною спорідненістю, близькістю культур, спільною героїчною боротьбою братніх народів за національне і соціальне визволення. Причина цього перш за все в тому, що Радянський Союз і Народна Республіка Болгарія об'єднані єдиною метою - побудовою розвинутого соціалістичного і комуністичного суспільства.

Найзначнішими центрами болгаристики в республіці здавна були Харків і Одеса. За останні роки таким центром став і Київ, де історія Болгарії, друж-

²¹ Див.: Матеріали XXV з'їзду КПРС. М., 1976. с.10.

²² Правда, 1979, 8 июля.

¹ Див.: Мельникова І-М., Кулінич І.М. Стан і завдання вивчення ІСТО-РІІ європейських соціалістичних країн. - Уїшаїнський історичний дурная, 1969. І І; ЄВСЄСВ І.Ф. Стан і завдання історико-славістичних досліджень на Україні. - Історичні зв'язки слов'янських народів. Збірник статей. К., 1963.

ба і співробітництво трудящих Радянського Союзу і Народної Республіки Болгарії вивчаються перш за все у відділі історії і міжнародних відносин соціалістичних країн Інституту історії АН УРСР та Київському державному університеті. Слід також назвати ряд кафедр історії КНРС та історичних факультетів вищих учбових закладів Львова, Дніпропетровська, Донецька, Ровно, Полтави та інших міст Радянської України, де інтенсивно розвивається болгаристика.

Автори даного повідомлення поставили собі за мету показати стан болгаристики на Україні після другої світової війни. Чому вибрані саме ці хронологічні рамки? Це пояснюється передусім тим, що до Великої Вітчизняної війни проблеми історії Болгарії майже не висвітлювалися в українській історіографії. Тільки з середини 40-х років, в результаті підготовки молодих кадрів істориків-славістів, зокрема болгаристів, почалася розробка проблем історії Болгарії.

Проте праці, створені одразу ж після другої світової війни, часто відзначалися слабкою джерельною базою, не досить глибокими теоретичними висновками, незадовільним аналізом історичних фактів і подій. Та, незважаючи на недоліки, ці праці мали велику цінність, тому що їм належить постановка цілого ряду важливих проблем, введення в науковий обіг нових матеріалів.

Велике зрушення у дослідженні історії Болгарії, як і в розвитку всіх суспільних наук, в тому числі й історичної, сталися після XX з'їзду КНРС (1956 р.). Рішення з'їзду мали великий вплив на підвищення наукового та ідейно-політичного рівня праць істориків. В них по-новому оцінюється ряд важливих питань, розширюється джерельна база. Удосконалення методів дослідження позначилося на якості праць, зросла їх кількість.

Ми не ставимо своїм завданням дати огляд праць болгаристів, які працюють в галузі економіки, права, літератури, мистецтва, фольклору, етнографії і т.д.

Цілком закономірно, що на початку повідомлення ми говоримо про праці, в яких висвітлюється стан дослідження історії Болгарії і радянсько-болгарського співробітництва, потім аналізуються ті книжки, брошури і статті, в яких розкриваються загальні проблеми історії Болгарії, її соціалістичний період і радянсько-болгарські зв'язки в цей час, а потім уже автори зупиняються на характеристичні праць, що висвітлюють минуле болгарського народу в епоху капіталізму. Зрозуміло, що такий поділ умовний.

Найбільше уваги вчені УРСР приділяють вивченню історіографії, радянсько-болгарського співробітництва. Цю проблему аналізує П.С.Сохань². Одному із її аспектів, а саме історіографії культурного співробітництва СРСР і НРБ, присвячена стаття викладачів Харківського університету Г.М.Попова, В.В.Бойка і С.Д.Дуката⁰. Про вивчення радянськими вченими українсько-болгарських історичних зв'язків розповідають у своїй статті В.П.Чорній і О.Г.Кузько¹. Проблеми визвольної боротьби болгарського народу проти османського ярма і російсько-болгарських зв'язків в 60-70-х роках XIX ст. у радян-

⁰ Сохан П. Съветско-българското сътрудничество в съветската следвоенна историография. - Проблеми на българската историография след втората световна война. София, 1973.

¹ Попов Г.М., Бойко В.В., Лукаш С.Ю. Радянська і болгарська історіографія братерського співробітництва СРСР і НРБ у розвитку соціалістичної культури. - Питання нової та новітньої історії, К., 1973, вип.24.

² Чорній В.Л., Кузько О.Г. Дослідження радянськими вченими українсько-болгарських історичних зв'язків. - Проблеми слав'янознавства, Львів, 1978, вип.3.

сыпи і болгарській історіографії досліджувалися С.І.Сидельниковим". За останній час з'явилися праці, що висвітлюють стан дослідження історії Болгарії в окремих центрах болгаристики УРСР. Зокрема, болгаристика у Львівському університеті - тема статті В.П.Чорнія⁶. Була зроблена спроба охарактеризувати дослідження вченими УРСР всього періоду історії Болгарії і радянсько-болгарських відносин¹⁷. Зважаючи на те що з часу появи останньої праці минуло більше двох десятиріч, автори вважають за необхідне повернутися до цієї теми.

Вчені УРСР брали участь у підготовці узагальнюючих праць з історії Болгарії. Так, одним з авторів двотомної "Истории Болгарии" (М., 1954-1955), підготовленої Інститутом слов'янознавства АН СРСР, був В.А.Жебокрицький. С.І.Сидельников є одним із авторів підручника "История южных и западных славян" (М., 1969).

Перу українських болгаристів належать узагальнюючі праці, в яких простежується весь шлях болгарського народу в побудові розвинутого соціалістичного суспільства. Це науково-популярні брошури В.А. Жебокрицького, П.С.Соханя і А.І.Чернія, видані до квітня соціалістичної революції в Болгарії⁰.

Основну увагу науковців привертає проблема радянсько-болгарських відносин і участі в них Української РСР. І це не випадково. Досвід радянсько-болгарського співробітництва дає можливість краще пізнати об'єктивні закономірності розвитку країн соціалістичної співдружності.

В дослідженні проблеми значний вклад зробив П.С.Сохань, який свої численні праці присвятив дружбі і співробітництву братніх народів протягом усієї їх історії, починаючи з періоду Київської Русі і першого болгарського царства і кінчаючи сучасністю. Слід відзначити його узагальнюючу книгу "Социалистический интернационализм в действии"¹⁸. В цю монографічному дослідженні розкриваються різноманітні форми економічного, науково-технічного і культурного співробітництва. На всесоюзному фоні автор показує зростання українсько-болгарських зв'язків, їх благотворну роль в успішному будівництві соціалістичного і комуністичного суспільства, в зміцненні всієї системи соціалістичної співдружності.

к

Сидельников С.И. Советская и болгарская историография .Апрельского восстания 1376 г. в Болгарии. - Вопросы истории, 1976. й 4; Його ж. Національно-визвольний рух болгарського народу ПРОТИ турецького панування у радянській історичній науці за п'ятдесят років, - Питання нової та новітньої історії. К., 1967, вип. 5; Його ж. Съветската и българската историография за руско-българските революционни връзки през 60-те и 70-те години "на ХІІ в. - Проблеми на българската историография след втората световна война. Ойия^ 1973.

⁶ Чорній В.П. Болгаристика у Львівському університеті. - Жовтень. 1974, 9. 7

Див.: Калениченко П.М. Вивчення історії Болгарії на Україні. - Український історичний журнал, 1962, » І; Його ж. Изучаването българска история в Украинска ССР (1945-1961). - Исторически преглед. София, 1962, № 3; Там же, 1962, Ъ 4.

³ Жебокрицький В.А. Народна Республіка Болгарія. К., 1959; Жебокрицький В.А.. Черній А.І. Народна Республіка Болгарія. До 25^річчя соціалістичної революції. К., 1959; Жебокрицький В.А. Оновлена Болгарія. К., 1975; Сохань П.С. Славний путь борьбы и побед (К 20-летию социалистической революции в Болгарии). К., 1964.

9

Сохань П.С. Социалистический интернационализм в действии. Украинская СРР в советско-болгарском экономическом, научно-техническом и культурном сотрудничестве. 1945-1965. К., 1969.

У книжці П.С.Соханя "Вогонь вічної дружби" висвітлюється співробітництво УРСР і НРБ, показується велика роль історичних традицій пролетарського інтернаціоналізму в боротьбі за побудову соціалізму і комунізму*⁰.

Узагальнюючим дослідженням багатомісячної дружби українського і болгарського народів, як складової частини загальних зв'язків народів СРСР і Болгарії, є монографія цього ж автора "Очеки истории украинско-болгарских связей". В 1979 р. вона перевидана в Софії**.

Значне місце відведено українсько-болгарському політичному, економічному і культурному співробітництву на сторінках колективних праць, підготовлених відділом історії і міжнародних відносин соціалістичних країн Інституту історії АН УРСР¹².

На тему радянсько-болгарських відносин захистили кандидатські дисертації В.О.Войченко (1955) і С.М.Володарський (1956).

Українські болгаристи звертаються і до окремих аспектів радянсько-болгарського співробітництва. Найширше характеризуються культурні зв'язки. В 1975 р. в Харківському університеті кандидатську дисертацію "ШРС і БКП на чолі братнього співробітництва радянського і болгарського народів в розвитку соціалістичної культури (1944-1943 рр.)" захистив В.В.Бойко. На цю тему він опублікував ряд статей*⁰.

Культурне співробітництво в 50-60-х рр. досліджувала К.П.Бахмат, яка опублікувала з цієї теми ряд статей¹⁴.

Продовжив і розширив вивчення теми киянин С.О.Костюк. У кандидатській дисертації (1973), статтях і брошурі¹⁵ він розкрив культурне і науково-технічне співробітництво в період будівництва розвинутого соціалістичного і комуністичного суспільства.

Вивчається в УРСР і проблема радянсько-болгарського співробітництва в галузі сільського господарства. Е.Л.Міщенко (Кучменко) захистила кандидатську дисертацію на тему "Будівництво соціалізму в болгарському селі і роль в ньому радянсько-болгарського співробітництва на етапі розвинутого соціалізму" (1930 р.). По темі у неї є ряд публікацій*^.

ТО

Сохань П.С. Вогонь вічної дружби. К., 1966.

тг п, Согаая 04 е р™ истории украинско-болгарских связей. К., 1976; Сохань Д.О. Очерци по история на украинско-българските връзки. София, 1979.

Украинская ССР и зарубежные социалистические страны. К., 1965; На магистральных дружбы і братерства. Участь Української РСР у співробітництві радянського Союзу з європейськими соціалістичними країнами (1966-1970 рр.).

" із "

" .. Бойко В.В. Радянсько-болгарські мистецькі зв'язки. 1944-1943 рр. - Український історичний журнал. 1973, № 8; Його ж. Радянсько-болгарське співробітництво в галузі літератури - яскравий зразок втілення ленінських принципів пролетарського інтернаціоналізму. - Вісник Харківського університету. серія іст.ШРС, 1970, вип.7, № 57 та ін.

Бахмат К.П. Українсько-болгарські літературні зв'язки. - Українське слов'язознавство. Львів, 1972, вип. 7; її ж. До питання ПРО форми співробітництва вищої школи Радянського Союзу і Народної Республіки Болгарії * - й^ання нової та новітньої історії. К., 1970, вип. 10; 5в"язки двох мистецтв. - мистецтво, п., 1969, № 6 та ін.

Костюк Є.О. Соціалістичний інтернаціоналізм у дії. Радянсько-болгарські науково-технічні і культурні зв'язки. 1971-1975 рр. К., 1976.

™ ***** МП*енко Е І^ Радянсько-болгарське співробітництво в галузі сільського господарства (1971-1976 рр.). - Український історичний журнал, 1977 й II-ii ж. Перетворення в сільському господарстві Народної Республіки Болгарії на етапі побудови розвинутого соціалістичного суспільства). - Історичні дослідження. Історія зарубіжних країн. К., 1977, вип. 3 та ін. д^лід

Українські історики звертаються до такого важливого питання співробітництва як зв'язки громадських організацій. Інтернаціональні зв'язки профспілок і трудових колективів СРСР і Болгарії висвітлює А.І.Доронченков .

Діяльності Союзу болгаро-радянських товариств і Всенародного комітету болгаро-радянської дружби присвячено розділ П.С.Соханя і М.В.Зкаїленської в колективній монографії¹⁰. Діяльність Українського відділення Товариства радянсько-болгарської дружби знайшла відображення в працях М.В.Знаменської .

Над докторською дисертацією на тему "Громадські організації СРСР і НРБ та їх роль в розширенні радянсько-болгарського співробітництва 1944-1948 рр." працює М.І.Турівненко. У відділі історії і міжнародних відносин соціалістичних країн Інституту історії АН УРСР готується колективна монографія про піднесення ролі масових громадських організацій в зближенні країн соціалістичної співдружності, в тому числі і НРБ. Окремі питання проблеми, а саме зв'язки радянської і болгарської молоді в процесі комуністичного і соціалістичного будівництва досліджує в кандидатській дисертації В.Т. Денисюк. М.Г.Станчев готує кандидатську дисертацію про інтернаціональну єдність молодіжних організацій УРСР і НРБ в 60-70-ті роки. На Україні розроблялись питання розвитку активності молоді НРБ. М.І.Дізанова опублікувала ряд статей по темі¹⁰.

За останні роки з'явилися праці істориків про зв'язи окремих областей України з Болгарією. Такою є книга про дружбу трудящих Одеської області і Варненського округу²¹ М.Д.Дихана і А.Д.Бачинського. В.Н.Жук і М.С.Кушнір розглядають історичні зв'язки і сучасне співробітництво Полтавщини і Болгарії²². У публікації І.Оліфіренка розповідається про братні зв'язки кировоградців з болгарськими трудівниками¹⁰. Ряд брошур присвячено дружбі і співробітництву трудящих Криму і Болгарії²³. В деяких працях висвітлюються зв'язки Донбасу з Болгарією²⁵.

¹⁷ Доронченков А.І. Робітники Болгарії в трудових колективах Донбасу (1957-1960 рр.). - Українське слов'янознавство. Львів. 1973. вип.3; Мого ж. Взаимосвязи рабочего класса СССР и Болгарии - одно из проявлений социалистического интернационализма (1953-1957 гг.). - В кн.: Советское славяноведение. Материалы D межвузовской научной конференции историков-славистов. Минск, 1969; Иого ж. Болгарские молодежные бригады в СССР. - В кн.: Октомврийската революция и българо-съветската дружба. София, 1967; Иого ж. Из истории интернациональных связей профсоюзов Болгарии и СССР (1944-1946 гг.) - Ученые записки, Велколуцкий гос. пединститут, Великие Луки, 1964, вып.24 та ін.

За дружбу з країною Великого Жовтня. Діяльність товариств дружби з СРСР в європейських соціалістичних країнах. К., 1977.

Знаменская М.В. Дружба миллионов. К., 1974: її ж. До питання розвитку дружніх зв'язків між трудящими України і Болгарії (1953-1968 рр.) - Питання нової та новітньої ІСТОРІЇ. К., 1969, вип.9.

²⁰ Дізанова М.І. Бригадирський рух як форма підвищення трудової активності болгарської молоді. - Український історичний журнал. К., 1974. № I; її ж. Някой форми и средства за развитието на обществената актвност на младежта в НРБ. - В кн.: Сошииски университет. Годишник. Идеологически катедри. София, 1974. т.65.

²¹ Бачинський А., Дихан М. Дай руку, доугар! Одеса, 1965.

²² Жук В.Н., Кушнір М.С. На Шипці народжена. Вид. 2-е, перероблене і доповнене. Харків, 1975;

²³ Оліфіренко І. Добре дошли, другари. Ласкаво просимо, друзі. Дніпропетровськ, 1969.

²⁴ У наших болгарских друзей. Симферополь, 1957; Спасибо вам, советские друзья. Симферополь.. 1953; Озеров М.Е. Крылья нашей дружбы. Симферополь, 1963; морета_Днатолий. Звезды Болгарии. Симферополь, 1971.

тп... Добрий день, другари. Очерки. Донецк, 1963; Другари. Сборник. Донецк. тп...; Дечутин Б.П. Плечом к плечу (Связи Доноасса с социалистическими странами). Донецк, 1961.

Привертає увагу українських дослідників проблема співробітництва НРБ з іншими соціалістичними країнами. Підготував працю "НРБ в співдружності соціалістичних країн" П.С.Сохань. На тему політичне, економічне і науково-технічне співробітництво НРБ і ПНР захистив кандидатську дисертацію (1930 р.) О.В.Детров. По цій темі він опублікував ряд статей²¹.

Важливим напрямком в дослідженнях українських болгаристів є період побудови соціалізму в НРБ. На цю тему в Українській РСР опубліковані праці і захищена докторська дисертація Г.М.Поповим. У монографії і статтях він розкриває керівну роль болгарських комуністів в перебудові і розвитку народної освіти, формуванні соціалістичного світогляду інтелігенції, розвитку науки, літератури, мистецтва²².

Соціально-економічні перетворення в Болгарії за перші роки будівництва соціалізму досліджує Д.І.Черний. Він захистив докторську дисертацію "Соціалістична індустріалізація НРБ в період будівництва основ соціалізму. 1943-1958 рр.". По темі дисертації опубліковано ряд статей і монографію.

Розстановка класових сил в країні в цей період розглядається в працях І.В.Ганевича²³.

Ряд статей та кандидатська дисертація М.Т.Чижевського присвячені підвищенню культурно-технічного рівня болгарського робітничого класу в роки першої п'ятирічки³⁰. Логічним продовженням досліджуваної теми є його монографія, написана в співавторстві з І.В.Ганевичем "Боротьба болгарського народу за завершення будівництва соціалізму"³¹.

Досвіду КПРС в соціалістичному будівництві НРБ присвячена кандидатська Дисертація М.М.Липовченка "Використання досвіду ШПРС Болгарською комуністичною партією в боротьбі за соціалістичну індустріалізацію.. 1943-1953 рр. (1956). Ідеологічна діяльність БКП в цей же період висвітлюється в кандидатській дисертації М.Л.Леднева "Значення досвіду і допомоги КПРС в підвищенні ідеїно-політичного рівня роботи ВШ. 1948-1952 рр." (1955 р.).

Українські історики вивчають і питання посилення ролі партії в зміцненні і розвитку союзу робітничого класу і селянства в боротьбі за соціалістичне

²⁶ Петров О.В. Науково-технічне співробітництво НРБ і ПНР в 1966-1975рр. - Український історичний журнал, 1978, № 9 та ін.

Попов Г.Н. Болгарские коммунисты в борьбе за осуществление культурной революции (1944-1943 гг.). Харьков, 1966; його ж. Роль Болгарської комуністичної партії в розвитку художньої літератури. - 36. "Наукові поаці з історії ШРО", вип. 7. К., 1966; Мого ж. дешостта на БКП за ошьществяване на задължнтелно седемгодишно образование. - Известия на Института по история на БКП. София, 1965. ТЛЗ та ін.

²⁸ Черний А.И. Болгарская коммунистическая партия в борьбе за социалистическую индустриализацию страны. 1943-1953 гг. К., 1976; його ж. Соціально-економічні перетворення в Болгарії в перші роки соціалістичного будівництва (1944-1947). - Український історичний журнал, 1974, й 8 та ін.

Ганевич И.В. Деятельность БКП по укреплению диктатуры пролетариата (сентябрь 1944-1948 гг.). К., 1972; його ж. Особливості класової боротьби в соціалістичній Болгарії в 1944-1943 рр. - Українське слов'янознавство. Львів, 1972, вип.6; його ж. Особливості союзу робітничого класу і селянства Болгарії у відбудовчій період (1944-1948 рр.). - В кн.: В.І.Ленін і розробка проблем союзу робітничого класу і селянства. Одеса, 1971 та ін.

³⁰ Чижевський М.Т. Діяльність Болгарської комуністичної партії по підвищенню свідомості робітничого класу в роки першої п'ятирічки (1949-1953рр.). - Ш Одеського держуніверситету, -Т.152, серія історичних наук, вип. IX.Одеса, 1902; його ж. Повишаване культурно-техніческото равнище на българската работническа класа през първата петилетка. - Пройсьюзни летописи, кн.І. София 1962 та ін.

³¹ Ганевич І.В., Чижевський М.Т. Боротьба болгарського народу за завершення будівництва соціалізму. К., 1964.

тичну перебудову народного господарства. Такою працею є кандидатська дисертація В.Й.Голуба, яку він опублікував у 1976 р.

Огляд праць українських вчених по проблемі соціалістичного будівництва в НРБ дає змогу зробити висновок, що основна увага в них приділялася питанням соціалістичних перетворень в народному господарстві НРБ, ролі ВШІ в їх здійсненні, культурному будівництві. Менше висвітлювалися етап будівництва розвинутого соціалістичного суспільства і участь в ньому промадських організацій НРБ - профспілок. Вітчизняного фронту, Національного комітету захисту миру, інших організацій, а також зовнішньополітична діяльність НРБ.

Привертає увагу українських істориків проблема другої світової війни і участі болгарських трудящих у боротьбі проти фашизму. Антифашистській боротьбі болгарського народу присвячені кандидатська дисертація "Роль СРСР у визволенні Болгарії від німецьких фашистів" (1950 р.) і докторська І.В.Ганевича "Боротьба болгарського народу під керівництвом Комуністичної партії за національне і соціальне визволення. 1941-1944 рр." (1961 р.).

В його опублікованій праці розглядаються основні етапи збройної боротьби болгарського народу, показується переростання її в масове переможне народне повстання, розкривається керівна роль Болгарської комуністичної партії як натхненника і організатора збройної боротьби, значення перемог Радянської Армії в її розвитку, в зміцненні братерської бойової дружби між болгарським і радянським народами³³. Продовженням дослідження даної теми були його інші праці ^

Боротьба Болгарської робітничої партії за створення Вітчизняного фронту і його роль у встановленні в країні народно-демократичної влади - тема праць³⁵ і кандидатської дисертації А.О.Копилова.

По темі - визвольна місія Радянської Армії в Болгарії (вересень 1944р.) опубліковано ряд статей М.І.Турівненка³⁶ і захищена кандидатська дисертація (1968р.).

Національно-визвольний рух трудящих Болгарії, як і інших слов'янських країн, розглядається в монографії В.І.Клокова . Автор аналізує форми та етапи руху Опору-слов'янських народів і показує величезний вплив, що його справила боротьба болгарського народу на цей рух, В.І.Клоков розповідає про Вересневе антифашистське повстання 1944 р. До питання про радянсько-болгар-

ор

Голуб В.Й. Болгария социалистическая. Союз рабочих и крестьян - основа развития социалистического сельского хозяйства. НРБ. К., 1976.

Q Q

И.В.Ганевич. Борьба болгарского народа под руководством Коммунистической партии за национальное и социальное освобождение. (1941-1944 гг.). К., 1959.

44.

Ганевич И.В. Историография и источниковедение национально-освободительной и классовой борьбы болгарского народа в период второй мировой войны. Одесса, 1965 та ін.

Конилов А.О. Початок боротьби Болгарської робітничої партії за створення Вітчизняного фронту. Кам'янець-Подільський, 1966; Його ж. До питання про утворення Національного Комітету Вітчизняного фронту в Болгарії. - Питання нової та новітньої історії, вид.о. К., 1966 та ін.

36

Турівненко М.І. Інтернаціональна визвольна місія Радянської Армії в Болгарії у вересні 1944 р. - Українське словознавство. Львів, 1975, вип.12; Його ж. Визвольна місія Радянської Армії в Болгарії (вересень 1944р.) - Вісник Харківського університету, історична серія, 1967, вип. 2, В 22 та ін.

я

Клоков В.И. Борьба народов в славянских странах против фашистских поработителей. 1939-1945 гг. К/, 1961.

ське співробітництво в період другої світової війни він повертається і в пізніших своїх працях⁴.

Кандидатську дисертацію "Визвольна боротьба болгарського народу проти фашизму в роки Великої Вітчизняної війни Радянського Союзу" захистив І.А.Василенко (1948 Р.).

Українські історики знайомлять радянську громадськість і з міжвоєнною історією Болгарії. Основна увага приділяється дослідженню революційного руху в Болгарії в цей період. В першу чергу слід відзначити праці Г.Й.Чернявського. Його творчі інтереси різноманітні. Він досліджує історію робітничого і комуністичного руху в Болгарії, внесок в його розвиток громадських організацій, зокрема молодіжних, висвітлює економічні процеси, а також проблеми революційних зв'язків між трудящими СРСР і Болгарії. Крім опублікованих кандидатської та докторської дисертації³⁹, у Г.Й.Чернявського в співавторстві з болгарським істориком Д.Даскаловим вийшла з друку книга "Боротьба БКП проти врангелівської змови"⁴⁰ і ряд статей, присвячених дослідженню класової боротьби в Болгарії⁴¹.

Українські історики також присвячують свої праці відомим діячам болгарського і міжнародного комуністичного і робітничого руху.

Героїчне життя і боротьбу славного сина болгарського народу Георгія Дмитрова. Його творчий вклад в розробку марксистсько-ленінської теорії висвітлив П.С.Сохань в книзі "Пламенный революционер". В 1969 р. вийшло її друге, виправлене і доповнене видання⁴².

Основні етапи життєвого-шляху видатного революціонера, його вклад в розвиток стратегії та тактики світового комуністичного руху, зміцнення дружби болгарського і радянського народів розкриваються П.С.Соханем і в численних публікаціях в радянській і болгарській пресі⁴³.

. Роль Д.Благоєва, Г.Димитрова, В.Коларова. Г.Бакалова та інших видатних громадсько-політичних діячів і вчених у становленні марксистсько-ленінської історіографії в Болгарії висвітлюються в брошурі і статтях О.С.Бейліса⁴⁴.

³⁸ Клоков В.И. Октомврийската революция и съветско-българското сътрудничество в периода на Великата Отечествена война. - В кн.: Октомври и нашата съвременност. София, 1968.

Чернявски Г.И. Борбата на Българската комунистическа партия за създаване и укрепване на Работническия младежки съюз (1926-1929 г.). София, 1958; Його ж. Рабочее движение в Болгарии в период частичной стабилизации капитализма. 1925-1929 годы. Харьков, 1968.

⁴ Чернявски Г.И., Даскалов Д. Борбата на БКП против врангелисткия заговор. София, 1964.

⁴¹ Чернявський Г.И. Проблеми єдиного фронту в робітничому русі Болгарії (1920-1929 рр.). Питання нової та новітньої історії. К.. 1972, вип.14. Його ж. Святування І Травня в Болгарії в роки часткової стабілізації капіталізму.- Питання нової та новітньої історії, ЕГ., 1970, вип.10 та ін.

⁴² Сохань П.С. Пламенный революционер. Жизнь и революционная деятельность Георгия Дмитрова. К., 1962, 1969.

⁴³ Сохань П.С. Выдающийся борец за дело коммунизма и мира (К 90-летию со дня рождения Георгия Дмитрова). - Коммунист Украины, 1972 № 6; Його ж. Георгій Дмитров і становлення радянсько-болгарського співробітництва. - Український історичний журнал, 1972, № 6; Його ж. Георги Дмитров и Съветска Украина. - Летопис на дружбата. София, 1972 та ін.

⁴⁴ Бейлис А.С. Становление марксистской историографии в Болгарии между 1 войнами (Георгий Бакалов как историк болгарского Возрождения). Його ж. Д.Благоєв про роль і міжнародне значення Великої Жовтневої соціалістичної революції і Радянської держави. - Проблеми слов'язнавства. Львів, 1977, вип.16; Його ж. Роль Г.Димитрова і В.Коларова у створенні марксистсько-ленінської історичної науки в Болгарії та у вивченні проблем національно-революційної боротьби в епоху відродження. - Проблеми слов'язнавства, 1970, вип.2 та ін.

Життя і діяльність відомого діяча БКП Райни Кандевої розкриваються в кандидатській дисертації та працях С.К.Мішурієвої⁴⁴.

Проблеми історіографії класової боротьби в Болгарії між двома світовими війнами розробляються Г.Й.Чернявським.

Українські бодгаристи досліджують також зв'язки радянського народу з трудящими Болгарії в міжвоєнний період. Як вже зазначалося, дана проблема висвітлювалася в працях Г.Й.Чернявського. В ряді статей⁴⁰ і в розділі своєї книги "Рабочее движение в Болгарии в период частичной стабилизации капитализма. 1925-1929 гг." він зупиняється на питаннях боротьби трудящих Болгарії на чолі з БКП в підтримку Радянської держави, а також розкриває солідарність радянського народу з революційним рухом в Болгарії. В співавторстві з болгарським вченим Добріном Мічевим Г.Й.Чернявський опублікував книгу "Радянська громадськість і революційний рух в Болгарії (1923-1931 рр.)". Пий же темі присвячено книгу і статті В.В.Павленко⁴¹.

Вагомий вклад у зміцнення дружніх зв'язків між трудящими СРСР і Болгарії внесли болгарські революціонери, які знайшли в Країні Рад захист від переслідування. Життя і діяльність болгарських політичних емігрантів в Радянському Союзі, і зокрема на Україні 1924-1929 рр., - предмет дослідження М.Д.Дихана. У книзі "Болгарии-політемігранти в соціалістичному будівництві на Україні в 1924-1929 рр." він показує діяльність емігрантів у партійному, радянському, кооперативному будівництві, в підготовці національних кадрів, розвитку національної болгарської культури. Ці ж питання знайшли відображення в його статтях⁴². Про діяльність болгарських комуністів в СРСР розповідається в статтях і кандидатській дисертації Л.П.Решетнікова⁴³.

Культурні і наукові зв'язки СРСР і Болгарії в 1934-1941 рр. досліджуються в працях і кандидатській дисертації І.О.Пашковського⁴⁴.

45

Мішурієва С.К. Райна Кандева в СССР. - Читалвде. София, 1974. № 5; її ж. Участь Райни Кандевої в роботі органів народної освіти на Україні в 1928-1933 рр.. - Український історичний дурная, 1975, № 9.

⁴⁰ Чернявски Г.И. Съветска общественост и революционнотс движение в България. София, 1979: його ж. Съветският печат за Септемврийското въстание в България през 1923 г.- Исторически преглед, г.29. кн.4. София, 1973; Його ж. Рух солідарності .трудящих капіталістичних країн з революційною боротьбою народу в 1925-1929 рр. - Українське сяов"язнознавство. Львів, 1970, вип. 1;Його ж. Движение солидарности трудящихся СССР с революционной борьбой болгарских абочих и крестьян в период частичной стабилизации капитализма(1925-1929гг.).- кн.: Октомвриската революция и бьгарс-съветската дружба. София, 1967 та ін.

⁴¹ Павленко В.В. Солидарность трудящихся Украинской ССР с революционной борьбой рабочих и крестьян Болгарии. 1923-1934 гг. К., 1977; її ж. Братерська допомога Радянського Союзу болгарським політичним емігрантам у 20-30-х ор. - Историчні дослідження. Історія зарубіжних країн. К., 1976, вип. 2; її ж". Рух солідарності українського народу з революційною боротьбою трудящих Болгарії в 20-30-х рр. - Український історичний журнал, 1973, № 2 та ін.

⁴² Дихан М.Д. Болгарии-політемігранти у соціалістичному будівництві на Україні в 1924-1929 рр. К.; 1973; його ж. Бьгари-политемигоанти,в Цресявския педагогически техникум. - Народна просвета. № 6. София, 1972; Його ж. Вьлгаоската съветска партийна школа в Днепропетровск и Одеса - огнище на марксистбко^енинска просвета (1924-1930). - Исторически преглед. София, 1970, кн. 1/2: ого ж.Бьгари-политемигранти в социалистическото строителство на СССР (1925-1928). - В кн.: Летопис на дружба. София. 1969, т.1.

⁴³ Решетников Л.П. З історії комуни ім.Бягоєва. - Вісник Харківського університету. Серія історії КПРС, вип.6, 1971, № 51; Його ж. Дейността на МСПР в СССР за подпомагане на бьгарските политически емигранти (1923-1940).- Исторически преглед, София, 1972, кн. 6 та ін.

⁴⁴ Пашковський І.О. Академік М.С.Державін і радянсько-бьгарські культурні зв'язки в 20-30-х роках. - Архіви України, 1971, № 4; Його ж. Радянсько-бьгарські зв'язки в галузі кіномистецтва до відновлення дипломатичних відносин між обома країнами. - Українське слов"язнознавство. Львів, 1970, вип.3;

Боротьба болгарських трудящих за мир і дружбу з Радянським Союзом – тема досліджень Г.Тамбовцева

Важливою проблемою, що цікавить українських істориків, є вплив Великої Жовтневої соціалістичної революції на піднесення революційного руху в Болгарії і участь болгарськи:-: трудящих у боротьбі за владу Рад на території нашої країни.

Впливу ідей лєнінізму на революційний рух у Болгарії присвячено розділ іі.С.Соханя в колективній монографії⁵².

Про діяльність болгарських інтернаціоналістів у Росії розповідається в розділі П.С.Соханя і болгарського історика Панайота Паяайотова колективної монографії "Зарубіжні інтернаціоналісти в рядах борців за владу Рад на Україні"⁵³. Автори цієї ж монографії П.М.Калениченко, І.М.Кулінич, П.С.Сохань взяли участь у написанні праці "Интернационалисты. Трудящиеся зарубежных стран – участники борьбы за власть Советов на Юге и Востоке Республики"⁵⁴. Вони ж підготували брошуру, в якій значне місце відводиться болгарам, учасникам Жовтневої революції та громадянської війни⁵⁵. П.С.Сохань є також автором ряду статей, що висвітлюють тему .

Вплив ідей Великого Жовтня на революційну боротьбу трудящих Болгарії досліджується в монографії П.Т.Руценка⁵⁷.

Багато уваги приділяють українські болгаристи вивченню участі Болгарії в Балканських війнах і в першій світовій війні, а також проблемі соціально-екномічного розвитку Болгарії в кінці ХІІ – на початку ХХ ст. Слід в першу чергу назвати В.А.Жебокрицького, який протягом 35 років працював над вивченням проблем історії Болгарії.

У 1960 р. вийшла з друку його монографія "Болгария накануне Балканских войн 1912-1913 гг." – результат багаторічної праці⁵⁸. В ній розкривається співвідношення сил на міжнародній арені, суть і специфіка балканської проблеми, місце і роль Болгарії в політиці імперіалістичних угруповань, що вогували між собою, глибоко аналізується соціально-економічна структура бол-

його ж. Організація і діяльність товариств болгаро-оадянської дружби (1934-1941 рр.): – Вісник Харківського університету, Серія історична, 1967, вип. 2. № 22 та ін.

⁵¹ Тамбовцев Г. Боротьба Болгарської компартії за мир і дружбу з СРСР (1929-1941 рр.). – Українське слов"язознавство, Львів. 1970. вип.2; Його ж. З історії боротьби болгарського народу за дружбу з Радянським Союзом (1933-Ш " @БВІ:Вського політехнічного інституту, 1968, № 24 та ін.
^ Інтернаціональна сила лєнінських ідей.'К., 1970.

° Зарубіжні інтернаціоналісти в рядах борців за владу Рад на Україні, К., 1967«

⁵⁴ Інтернационалисты. Трудящиеся зарубежных стран – участники борьбы за власть^Советов на Юге и Востоке Республики. М., 1971.

1966 ⁵⁵ 1(371611114611110 КУЯІнич І-М., Сохань П.С. Під єдиним прапором. К.,

⁵⁶ Сохань П.С. Нелегальний канал Варна – Одеса в революційних радянсько-болгарських зв"язках в період громадянської війни. – В'кн.: Велика Жовтнева соціалістична революція та її міжнародне значення. Львів, 1967; Його ж. Революционная пропаганда болгарских интернационалистов на Украине в 1918-1920гг. – В кн.: Участие трудящихся зарубежных стран в Великой Октябрьской социалистической революции и защите ее завоеваний. М., 1965; Його ж. Участь зарубіжних трудящих в боротьбі за перемогу Великого Жовтня на Україні. – Український історичний журнал, 1965, № ІІ та ін.

Харків І?!!?™⁰ П*Т, ВеяикигЕовтень і революційний рух в Болгарії в 1923 р.

1960 ^ Ее60К_Шцк2ЙВ_А* Болгария накануне Балканских войн 1912-1913 гг. К.,

гарського септа. Важливим моментом є показ національно-визвольного руху на Балканах, дружби російського і болгарського народів.

Логічним продовженням названої праці є ще одна його монографія⁵⁹. В ній розглядається зовнішня політика Болгарії, викривається політика імперіалістичних держав щодо Болгарії, оцінюється історичне значення антитурецької війни балканських народів, розкривається політика австро-німецького блоку, спрямованого на роз'єднання балканських країн і зміцнення своїх позицій на Балканах і, зокрема, в Болгарії. В праці показується послідовна боротьба партії тісняків проти війни і авантюристичної політики болгарської буржуазії. Вперше в радянській історіографії показано наростання невдоволення і боротьбу армії проти політики правлячої верхівки. По тематиці опубліковано ряд статей⁶⁰.

Проблему розвитку болгарської фабричної промисловості наприкінці XIX-на початку XX ст. досліджує С.Ш.Грінберг⁶¹. Учасності Болгарії в першій світовій війні присвячені його статті

Кандидатську дисертацію "Стан і боротьба болгарського робітничого класу на початку XX століття (1908-1912 рр.)" захистив у 1958 р. І.М.Куянінич. На цю тему опубліковані статті⁶³.

Плідно працює над проблемою російсько-болгарських відносин А.К.Мартиненко. Результатом є ряд його статей⁶⁴ і дві монографії - "Русско-болгарские отношения в 1894-1902 гг."⁶⁵ та "Русско-болгарские отношения накануне и в период революции 1905-1907 гг."⁶⁶. В них автор розглядає міждержавні (політичні, дипломатичні, військові) відносини між двома країнами, детально досліджує російсько-болгарські економічні зв'язки.

Велика робота проводиться українськими істориками по вивченню націо-

⁵⁹ Жебокрицький В.А. Болгария в период Балканских войн 1912-1913 гг. К., 1961.

⁶⁰

Жебокрицький В.А. Економічне становище Болгарії напередодні Балканських воєн 1912-1913 рр. - Вісник Київського державного університету (серія історії і філософії). К., 1958, № 1; його ж. Внутрішнє становище Болгарії після Балканських воєн. - Український історичний журнал, 1958, В I; його ж. Попытка Ватикана навязать Болгарии церковную унию в 1916 году. - В кн.: Советское славяноведение. Материалы D межвузовской научной конференции историков-славистов. Минск, 1969 та ін.

⁶¹ Гринберг С.Ш. В 80-х годах XIX в. Из ИСТОРИИ русско-болгарских экономических связей. - В кн.: Славяне в эпоху феодализма. М., 1978; його ж. Иноземный капитал у промисловості Болгарії на початку XX століття (1901 - 1912 гг.) - Українське слов'янознавство, Львів, 1975, вип. 12 та ін.

Гринберг С.Ш. Внешнеполитическая ориентация Болгарии накануне первой мировой войны (1912-1914 гг.). - Славянский сборник. М., 1947; його ж. Первая мировая война и болгарский навод. - Исторические записки, № 21. М., 1947 та і к.

⁶² Кулінич І.М. Робітничий рух в Болгарії в 1903-1912 рр. - Наукові записки Інституту історії АН УРСР. К., 1958, т.12; його ж. до питання ПРО розповсюдження в 1912 р. більшовицьких газет "Звезда" та "Тієвская звезда" в Болгарії. - Наукові записки Інституту історії АН УРСР. К., 1957, т.9 та ін.

⁶⁴ Мартиненко А.К. Російсько-болгарські економічні відносини в 1910-1915 рр. - Український історичний журнал, 1973, № 4; його ж. Російсько-болгарські економічні відносини 1900-1909 рр. - Український історичний журнал, 1971, № 6; його ж. Русско-български връзки по време на разрива на дипломатическите отношения (1886-1896 г.). - Исторически преглед. София 1970 кн. 3 та ін.

⁶⁵ Мартиненко А.К. Русско-болгарские отношения в 1894-1902 гг. К., 1967.

⁶⁶ Мартиненко А.К. Русско-болгарские отношения накануне и в период революции 1905-1907 гг. К., 1974.

нально-визвольного руху болгарського народу проти османського ярма. Протягом понад 30 років у цій галузі працював С.І.Сидельников. Значний науковий інтерес становить його монографія, присвячена родоначальнику і першому ідеологу революційної боротьби болгарського народу - Г.С.Раковському⁶. На основі великої кількості першоджерел і критично використаної літератури автор докладно розкрив життя та діяльність видатного революціонера, публіциста і поета. -

Слід відзначити вклад С.І.Сидельникова в дослідження історії виникнення та діяльності Болгарського революційного центрального комітету (БРЦК).Цьому питанню він присвятив дві книги⁶⁸. В них досліджується розвиток національно-визвольного руху болгарського народу в 60-х - початку 70-х років XIX ст.. показується процес поступового посилення революційних течій у ньому, що привели до виникнення і поширення ідей створення масової революційної організації. С.І.Сидельников висвітлював процес зміцнення революційної течії в болгарському національно-визвольному русі, що відіграла вирішальну роль в створенні першого БРЦК, навколо якого об'єдналися всі революційні сили болгарського народу. Автором розкривається діяльність внутрішньої революційної організації на чолі з Ловечським БРЦК, чисельність, соціальний склад і дії революційних комітетів в селах і містах Болгарії, а також в еміграції. Ці ж питання простежувалися і в інших працях харківського вченого⁶⁹.

Досліджували українські історики і Квітневе повстання 1876 р. в Болгарії. На цю тему захистив кандидатську дисертацію в 1966 р. і опублікував книгу і статті В.П.Чорний. В монографії висвітлюється піднесення революційного руху в Болгарії, підготовка масового повстання проти османських завоювників. початок революційних виступів в окремих районах країни і переростання їх у всенародне повстання.

Ставлення громадськості Росії до Квітневого повстання 1876 р. висвітлюється в кандидатській дисертації (1963 р.) і в працях М.П.Підлісного⁷¹.

Приділяється велике значення вивченню проблеми визволення Болгарії від османського ярма.Свій вклад в цю справу внесли і українські історики. Ще в

67 Сидельников С.І. Болгарський революціонер Георгій Раковський. Харків,

68 Сидельников С.И. Борьба течений в первом Болгарском революционном центральном комитете. Харьков, 1962; Итого ж. Болгарский революционный центральный комитет (1869-1872). Харьков, 1970.

69 Сидельников С.И. К вопросу о революционных комитетах и группах в период деятельности болгарского революционного центрального комитета (1869 - 1872 г.г.)*. - В кн.: 100-летие освобождения Болгарии от османского ига. 1878-1978. М., 1978; Итого ж. Соціально-економічне становище і розстановка класових сил у національно-визвольному русі Болгарії середини 70-х років XIX ст., - Питання нової та новітньої історії. К., 1975, вип.20 та ін.

Чорний В.П. Героическая эпопея болгарского народа (Апрельское восстание 1876 г.). Львов, 1976; Итого ж. Повстанський рух в Тирновському революційному окрузі в квітні-травні 1876 р. - Проблеми слов'язознавства. Львів, 1976, вип.14.; Итого ж. Повстання в Герцеговині і Боснії і піднесення революційного руху в Болгарії літом 1875 р. - Українське слов'язознавство, Львів 1970 вип.12; Итого ж. Про деякі дискусійні питання історії Квітневого повстання в Болгарії (1876 р.). - Українське слов'язознавство. Львів, 1974, вип. 10 та ін.

Підлісний М.П. Про ставлення прогресивної громадськості Росії до Квітневого повстання 1876 року в Болгарії (до 90-річчя з дня повстання). - Питання історії народів СРСР. Харків. 1967, вип. 4; Итого ж. Ставлення революційного народництва Росії до Квітневого повстання 1876 о. в Болгарії. - Труды исторического факультета Харьковского госуниверситета Харків 1959 та ін.

1953 р. в зв'язку з 75-річчям визволення Болгарії вийшла в світ брошура В.А.Жебокрицького⁷². Багато праць з'явилось в зв'язку з 100-річним ювілеєм, серед них статті А.К.Мартиненка⁷³. Про ставлення української громадськості до визвольної боротьби болгарського народу говориться в працях П.С.Соханя і В.Н.Жук⁷⁴. Проблеми участі України в російсько-болгарських громадсько-політичних та культурних зв'язках в 60-70-х рр. ПІ ст. присвятила свою кандидатську дисертацію В.Н.Жук (1977).

Великою допомогою для вчених в їх дослідженнях є вихід у світ документів. Багато зробили в цій справі Г.Й.Чернявський і П.С.Сохань. Ними опубліковані огляди праць, що не ввійшли в зібрання творів Г.Димитрова, документи центральних і обласних архівів СРСР, що відбивають міждержавні відносини СРСР і Болгарії, революційну співдружність наших народів, героїчну боротьбу болгарських трудящих проти гніту капіталу та фашизму, рух солідарності з нею радянського народу⁷⁵.

Наслідком їх творчого співробітництва є видана в Софії Народною бібліотекою ім. Кирила і Мефодія в 1970 р. історична бібліографія радянських центральних газет про події в Болгарії в 1917-1944 рр. і ставлення до них радянської і світової громадськості

Продовженням бібліографічної праці є видана 1971 р. тією ж бібліотекою історична бібліографія журналів, що виходили в 1917-1944 рр.⁷⁶ в СРСР російською і українською мовами. Підготовка цих праць була важлива в зв'язку з тим, що в бібліотеках НРБ відсутні повні комплекти вказаних видань.

Стане у пригоді дослідникам і підготовлена В.В.Павленко під редакцією П.С.Соханя "Летопись важнейших событий советско-болгарских отношений дружбы и сотрудничества. 1944-1930 гг.". Хроніка складена на основі матеріалів радянської і болгарської періодичної преси і опублікованих документів радянсько-болгарських відносин. В ній подається співробітництво двох братніх наро-

⁷² Жебокрицький В.А. Роль Росії у визволенні Болгарії від турецького іга. К., 1953.

Мартыненко А.К. Поддержка Болгарии Россией в борьбе за упрочение государственного суверенитета после освобождения. - В кн.: 100-летие освобождения Болгарии от османского ига. 1878-1978. М., 1978; Його ж. Утро над Балканами. К ЮГ-летию освобождения Вслгаши из-под османского ига. - Под знаменем ленинизма, 1978, № 3 та ін.

⁷⁴ Сохань П.С. Национально-освободительная борьба южнославянских народов в 70-х гг. XIX в. и общественность Украины. К., 1978; Його ж. Братерство, народжене в боях. К., 1977; Сохань П.С., Жук В.Н. Участие украинского народа в освобождении Болгарии. - Исторически преглед. София, 1977, Л 5/6; Их же. Участие народных мас Украины у визволенні Болгарії. - Український історичний журнал, 1978, № 2; Их же. Национально-освободительная борьба болгарского народа в 70-е гг. XIX в. и украинская общественность. - В зб.: В чест на академик Христо А.Христов. Изсяедвания по случай 60 години от рождением му. София.1976 та ін.

⁷⁵ Чепнявски Г.И. Нови данки за отношением на Георги Димитров към МОПР. - Исторически преглед. София, 1968, № 6; Його ж. Документи за революционното движение в България в Държавния музей на революция на СССР. - Известия на Института по ИСТОРИЯ на ВКП. София, 1967. № 17; Сохань П.С. Ноше данные о жизни и революционной деятельности Георгия Димитрова. - Исторически преглед. Сойя, 1962 № 4; Чернявський Г.Л., Сохань П.С. Документи з історії Болгарії і болгаро-радянської дружби в архівах України. - В зб.: Проблеми слов'язнознавства. Львів, 1976, № 14; Их же. Документи ПШАЖР УРСР про революційний рух у Болгарії та радянсько-болгарські зв'язки 20-30-х рр. XX ст. - Український історичний журнал, 1969, № 1 та ін.

⁷⁶ Чернявський Г.И., Сохань П.С. Советская печать в Болгарии. XI 1917 - Iі 1944. Историческая библиография. София. 1970.

Чернявський Г.И. Сохань П.С. Советская и международная периодика о Болгарии. XI 1917 - IX 1944. Историческая библиография. София, 1971.

дів по лінії партійних і громадських зв'язків, у галузі промисловості, сільського господарства, культури, простежується їх інтенсивність та зростання.

Як видно з короткого огляду праць українських болгаристів, в Українській РРГ ведеться серйозна робота по вивченню історії Болгарії і зв'язків радянського і болгарського народів. Але не всі вузлові питання даної проблеми вивчаються з достатньою глибиною. Зокрема, на наш погляд, потрібно більше приділяти уваги періоду побудови розвинутого соціалістичного суспільства в Болгарії, коли в країні відбулися грандіозні зміни.

І, на жаль, доводиться констатувати, що майже зовсім не досліджуються в українській історіографії історія феодальної Болгарії і зв'язки наших народів в цей період. Відомо, якої великої шкоди болгарській історичній науці завдали іноземні завойовники. Вони знищили багато документів з історії болгарського народу. Часто в сусідніх країнах, в тому числі і в Радянському Союзі, можна знайти цікаві архівні матеріали з історії феодальної Болгарії. Тому перед радянськими вченими стоїть завдання використати ці джерела і внести свій вклад в розробку даної проблеми.

Сприятливі умови для успішного розвитку болгаристики на Україні створюють контакти вчених СРСР і Болгарії, що весь час розширюються, дедалі зростаючи кількість зарубіжних наукових відряджень, взаємні стажування у вищих учбових і наукових закладах Радянського Союзу і Народної Республіки Болгарії, участь у спільних наукових сесіях, конференціях, симпозіумах і, нарешті, створення праць, написаних спільно науковими співробітниками двох країн.

Новий етап у розвитку творчих зв'язків болгарських і радянських вчених почався із створення в 1968 р. Комісії істориків СРСР і НРБ, до якої ввійшли українські болгаристи П.С.Сохань і В.А.Жебокрицький. Завдяки їй на вищий ступінь було поставлено координацію досліджень в історичній науці, розширилась взаємна інформація про результати досягнень в радянській і болгарській історіографії, зміцніло співробітництво істориків наших країн.

В. В. П а в л е н к о

СТОРІНКИ БРАТЕРСЬКОЇ ДРУЖБИ

(Літопис найважливіших подій

радянсько-болгарського співробітництва. 1944-1948)

35-річна дружба і співробітництво СРСР і НРБ, котрі є новою віхою багатотомової дружи братніх народів, зберегли багато знаменних подій, які озорюють їх героїчний шлях в побудові розвинутого соціалістичного і комуністичного суспільства.

Такою подією був Договір про дружбу, співробітництво і взаємну допомогу між СРСР і НРБ, підписаний в Москві 18 березня 1948 р. Договір має велике історичне значення. Він був тим міцним фундаментом, на якому базувався розвиток радянсько-болгарського співробітництва. Він юридично закріпив принцип інтернаціоналізму і соціалістичної співдружності між державами. В політичному відношенні його підписання сприяло зміцненню всієї соціалістичної системи, а зокрема для Болгарії гарантувало її суверенність, національну незалежність і територіальну цілісність.

В економічній галузі Договір зробив початок розвитку багатостороннього і динамічного співробітництва на плановій основі. Разом з розвитком політичних і економічних зв'язків поглиблювалось співробітництво в галузі ідеології і культури.

Логічним продовженням першого Договору з скріпленням підписами товаришів Л.І.Брежнєва і Т.Живкова 12 травня 1967 р. в Софії новий Договір про дружбу, співробітництво і взаємну допомогу між СРСР і НРБ. Цей Договір є яскравим прикладом інтернаціоналізму на ділі. Він відкрив нові горизонти для дальшого зближення наших держав в галузі політики і економіки, науки і техніки, культури і ідеології, тобто зближення повного і всебічного.

Одним з його проявів в економіці є Генеральна схема спеціалізації і кооперації основних галузей матеріального виробництва СРСР і НРБ до 1990 р., яка дає можливість ще більш повно використати трудові, матеріальні і фінансові ресурси для задоволення потреб обох держав.

Міцна матеріальна сила нашого співробітництва є животворним джерелом радянсько-болгарської дружби. Характерна особливість її полягає в тому, що вона має всенародний характер. До розвитку радянсько-болгарських відносин залучаються широкі народні маси - трудівники заводів і полів, діячі культури і науки, діяльність яких направляють партійні і радянські органи.

Яскравим проявом цього всеохоплюючого процесу є відносини між порідненими округами і містами Народної Республіки Болгарії та краями, областями, автономними республіками і містами Радянського Союзу.

Ця міцна, непорушна дружба - результат політики наших комуністичних партій. Братерських почуттів радянського і болгарського народів, пов'язаних кровною спорідненістю, близькістю культур, спільною героїчною боротьбою проти іноземних загарбників і класових ворогів. Радянські і болгарські комуністи, як і всі трудящі СРСР і НРБ, сповнені рішучості зміцнювати традиційну дружбу між нашими народами, юридично закріплену першим Договором про дружбу, співробітництво і взаємну допомогу між СРСР і НРБ.

Як же зароджувалась велика соціалістична співдружність радянських і болгарських трудящих, що привела до підписання цього історичного документу? На це. в певній мірі, дасть відповідь дана хроніка найважливіших подій радянсько-болгарської дружби в 1944-1948 РР. В ній зроблена спроба простежити основні форми співробітництва наших народів по лінії державних, партійних і громадських зв'язків, в галузі промисловості, сільського господарства, культури в роки, що передували підписанню договору.

1944

- 8 вересня Радянські війська пересікли румуно-болгарський кордон на ділянці Джурдау, Мангалія і визволили міста Русе, Туртукай, Сілістру, Добрич, Варну, і ряд великих населених пунктів. Болгарські трудящі захоплено вітали радянських воїнів. Правда, 1944.. 9 сентября.
- 9 вересня Війська 3-го Українського фронту в Болгарії вступили в міста Шумен і Разград, у взаємодії з Чорноморським флотом визволили порт і місто Бургас. - Правда, 1944, 10 сентября.
- 9 вересня Вітчизняний фронт Болгарії прийняв звернення до болгарського народу, в якому оголосив про своє рішення взяти на себе управління країною для об'єднання всіх сил і засобів, щоб при допомозі СРСР та його союзників вигнати з Балкан фашистів. - Советско-болгарские отношения. 1944-1943. Документе и материалы. М., 1969, с.10-11.
- 9 вересня Радянський уряд оголосив про припинення військових дій проти Болгарії в зв'язку з тим, що новий болгарський уряд розірвав відноси-

- ни з Німеччиною і оголосив їй війну. - Советско-болгарские отношения. 1944-1948. Документы и материалы, с.11.
- II Уряд Болгарії прийняв попередні умови перемир'я союзників - СРСР, США і Англії, у відповідності з якими передбачалося виведення болгарських військ і чиновників з грецької і югославської території протягом 15 днів. - Правда, 1944, 13 октября.
- вересня Для ведення, переговорів по укладенню угоди про перемир'я з Радянським Союзом. Англією і США в Москву прибула болгарська урядова делегація. - Правда, 1944, 17 октября.
- 16 жовтня В Софії створений організаційний комітет Болгаро-радянського товариства культурного зв'язку. - Правда, 1944, 28 октября.
- 24 жовтня В Москві відбулися переговори між урядом СРСР, Великобританії, США, з однієї сторони, і урядом Болгарії - з другої по укладенню угоди: про перемир'я з Болгарією. 28 жовтня підписано угоду про перемир'я з Болгарією. - Правда. 1944, 29, 30 октября.
- 26-28 жовтня
- 28 листопада Рада Міністрів Болгарії прийняла постанову про створення окремої болгарської армії під командуванням командуючого військами 3-го Українського фронту генерала армій Ф.І.Толбухіна. - Советско-болгарские отношения. 1944-1948. Документы и материалы, с.48.

1945

- ГО В Болгарію на запрошення Болгаро-радянського товариства прибула лютого група відомих радянських артистів. Вони виступили з концертами в Софії, Варні, Бургасі. - Известия, 1945, .II февраля, 2 марта.
- 2 Для участі в слов'янському з'їзді в Софію прибула радянська делегація. - Известия, 1945, 3 марта.
- 14 березня В Москві підписано угоду між урядами СРСР і Болгарії про взаємні поставки товарів. - Советско-болгарские отношения. 1944-1948. Документы и материалы, с.112-115.
- 17-22 березня В Софії відбувся з'їзд Загальної робітничої професійної спілки. На ньому була присутня делегація радянських профспілок. - Правда, 1945, 19 марта.
- 14 квітня* В Болгарії перебувала радянська молодіжна делегація. - Правда, 1945, 14 апреля.
- 23 квітня За успішне виконання бойових завдань командування на фронті проти німецьких загарбників Радянський уряд нагородив орденами ряд генералів і офіцерів Болгарської народної армії. - Правда, 1945, 23 апреля.
- 9 травня Прийнято звернення уряду Вітчизняного фронту Болгарії до народу в зв'язку з капітуляцією Німеччини. - Советско-болгарские отношения. 1944-1948. Документы и материалы, с. 132-134.
- 20 травня* В СРСР знаходилася делегація представників болгарських об'єднаних профспілок. Перебуваючи протягом двох тижнів в Радянському Союзі, болгарські товариші знайомилися з діяльністю радянських профспілок, побували на ряді підприємств Москви і Ленінграда. - Правда, 1945, 20 мая.

дата повідомлення в пресі.

- 25 травня Прийнято постанову Ради Міністрів Болгарії про постачання радянських пароплавів вугіллям, що заходять в болгарські порти. – Советско-болгарские отношения. 1944-1948. Документы и материалы, с.138-139.
- 4-10 червня^x В Болгарії проходив Тиждень радянської культури, організований болгаро-радянським товариством. В Софії та інших містах республіки відбулися лекції і бесіди про радянську літературу, музику, науку, театр, техніку, архітектуру. – Известия, 1945, Є, 10 июня.
- 16-17 червня В Москві відбулося пленарне засідання ювілейної сесії Академії наук СРСР, присвячене 220-річчю Академії. В ньому взяла участь делегація Болгарської академії наук. – Известия, 1945, 16, 19 июня.
- серпня¹¹ В Болгарії на запрошення Болгарського народного жіночого союзу і Національного комітету Вітчизняного фронту протягом місяця знаходилася делегація Антифашистського комітету радянських жінок, яка взяла участь у роботі першого Національного з'їзду болгарських жінок. Члени делегації здійснили поїздку по країні, побували у великих центрах гірничорудної, текстильної і тютювкової промисловості, в портах Варна і Бургас, зустрічалися на численних зборах, мітингах і конференціях з робітниками, селянами, інтелігенцією і курсантами військових училищ. – Правда, 1945, I августа.
- 10 серпня На запрошення Комітету в справах фізкультури і спорту при Раднаркомі СРСР в Москву прибула делегація представників фізкультурних організацій Болгарії. – Известия, 1945, II августа.
- 14 серпня Заступник Голови Союзної Контрольної Комісії в Болгарії генерал-полковник С.С.Віржов за дорученням Радянського уряду зробив Голові Ради Міністрів Болгарії Кімону Георгієву заяву про рішення Радянського уряду відновити з Болгарією дипломатичні відносини і обмінятися посланниками. – Советско-болгарские отношения. 1944-1948. Документы и материалы, с. 169.
- 16 серпня Болгарський уряд офіційно повідомив уряд Радянського Союзу про прийняття його пропозиції про відновлення дипломатичних відноєин і обміну посланниками. – Советско-болгарские отношения. 1944-1948. Документы и материалы, с.170-171.
- 16-17 серпня В містах і селах Болгарії відбулися мітинги і збори, на яких трудящі висловили свою глибоку радість з приводу рішення Радянського уряду відновити дипломатичні відносини з Болгарією. – Правда, 1945, 17, 18 августа.
- 22 серпня В Софії відбулося урочисте вручення радянських орденів генералам і офіцерам Болгарської народної армії, нагородженим Президією Верховної Ради СРСР за вміле керівництво бойовими діями болгарських військ в боротьбі проти німецьких загарбників. – Правда, 1945, 23 августа.
- вересня В Софії відбулися демонстрація трудящих і урочисті збори представників громадськості столиці, присвячені річниці соціалістичної революції в Болгарії. – Известия, 1945, II сентября.
- 24 вересня В Софії відбулися звітно-виборні збори Болгаро-радянського товариства. – Известия, 1945, 28 сентября.

^x Дата опублікування в пресі.

- 26 жовтня Із Софії в Москву повернулася делегація Центроспіяки СРСР, яка брала участь в роботі з'їзду Загального союзу землеробської кооперативної Болгарії. Радянська делегація відвідала Пловдив і Плевен, де ознайомилась з роботою місцевих кооператорів. - Правда, 1945, 28 жовтня.
- 16 листопада* В Болгарії гастролював Ансамбль народного танцю СРСР під керівництвом Ігоря Мойсеєва. Він виступив з концертами в Софії, Варні, Слівені, Цловдиві, Старій Защрі. - Известия, 1945, 16 листопада.
- 30 листопада* В Туркменії знаходились представники Міністерства землеробства Болгарії. Вони знайомились з розвитком каракулівництва Середньої Азії. - Известия, 1945, 30 листопада.
- 2-27 грудня В Болгарії перебувала московська футбольна команда "Торпедо", яка провела товариські зустрічі із столичною командою "Локомотив" і збірними Софії, Варни і Пловдива. - Известия, 1945, 4, II, 18, 28 грудня.
- 9 грудня* Здана в експлуатацію телефонна лінія Москва-Бухарест-Софія протяжністю 2400 км. - Известия, 1945, 9 грудня.
- II грудня В Плевені урочисто відзначена 68_ма річниця визволення міста від османського ярма. В міському театрі відбулися збори представників громадськості і масовий мітинг біля мавзолею, - що побудований в пам'ять загиблих російських воїнів - визволителів міста. - Известия. 1945. 15 грудня.
- IЗ грудня* В Болгарію, Югославію і Румунію виїхала археолого-етнографічна експедиція Академії наук СРСР. Її завдання - вивчення культурних і політичних зв'язків населення Балканського півострова із стародавньою Руссю та встановлення культурних і наукових зв'язків з науково-дослідними і вищими навчальними закладами Балканських країн.- Известия. 1945, IЗ грудня.

1946

- 4 січня В Софії відбулися урочисті збори громадськості столиці, присвячені 68-й річниці визволення столиці від османського ярма. - Работническо дело, 1946, от 4 януари.
- 7-10 січня В Москві перебувала болгарська урядова делегація на чолі з Гоявою Ради Міністрів Болгарії К.Георгієвим. В ході переговорів з Радянською урядовою делегацією, яку очолював Голова Ради Народних Комісарів СРСР Й.В.Сталін, були розглянуті питання, пов'язані з виконанням рішення Московської наради міністрів закордонних справ СРСР, Великобританії і США про Болгарію. Відбувся також обмін думками про економічне співробітництво СРСР з Болгарією та з інших питань взаємовідносин між двома країнами. - Советско-болгарские отношения. 1944-1948. Документы и материалы, с.213.
- 16 січня В Москву прибула болгарська урядова торгова делегація. - Правда, 1946. 18 януаря.
- 21 січня. В Софії відбулися збори громадськості столиці, присвячені 22-й річниці з дня смерті В.І.Леніна. - Известия. 1946. 22 януаря.

* Дата опублікування в пресі.

- 22 лютого У Софії в Народному театрі відбулися урочисті збори, присвячені 28-й річниці Радянської Армії і Військово-Морського Флоту. - Работническое дело, 1946, от 23 февруари.
- 22 лютого В Софії відкрита виставка, присвячена 28-й річниці Радянської Армії та Військово-Морського Флоту. - Известия, 1946, 26 февраля.
- 3 березня В Софії відбулися демонстрація, мітинг і урочисті збори представників громадськості столиці, присвячені 68-й річниці визволення Болгарії від османського ярма. Урочисті збори і мітинги відбулися також в багатьох містах і селах Болгарії. - Известия, 1946, 7 марта.
- 27 квітня В Москві між урядами СРСР і Болгарії підписані угода про взаємні поставки товарів і угода про поставки Болгарії зерна. - Советско-болгарские отношения. 1944-1948. Документы и материалы, с. 232-234, 238-239.
- 9 травня В Софії на честь Дня Перемоги відбувся парад військ софійського гарнізону. - Известия, 1946, II мая.
- 23-24 травня В Софії відбулася установча конференція Боягаро-радянського товариства. яка прийняла рішення про створення Союзу болгаро-радянських товариств. - Работническое дело, 1946, от 25 май.
- 25-29 травня В Софії відбувся перший національний з'їзд болгарської демократичної молоді. На з'їзді була присутня молодіжна делегація СРСР. - Работническое дело, 1946, от 30 май.
- 18 червня В Москву з Болгарії поверглася делегація радянської молоді, яка брала участь у першому заїзді болгарської демократичної молоді. За 22 дні перебування в країні члени радянської делегації відвідали промислові центри, познайомились з працею, життям і відпочинком болгарської молоді. - Правда, 1946, 19 июня.
- 23 червня - В Болгарії на запрошення Комітету болгарської кооперації знаходилась делегація Центроспільки СРСР. - Прайда, 1946, 23 июня. - Работническое дело, 1946, от 9 юли. *
- 23-29 червня В Болгарії проходив Тиждень пам'яті М.Горького, присвячений 10-річчю з дня смерті великого російського письменника. - Известия. 1946, 24, 30 июня.
- 20 липня - В СРСР перебувала делегація болгарської молоді. Вона відвідала Москву, Сталінград, Ленінград, Ташкент, а також фабрики, заводи, колгоспи, вищі учбові заклади, школи, театри, клуби, бібліотеки, докладно знайомилася з життям і побутом радянської молоді. - Правда, 1946, 21 июля, 26 августа.
- 25 серпня В Москві і Ленінграді болгарська футбольна команда "Локомотив" провела товариські зустрічі із столичними командами "Торпедо" і "Динамо", ленінградською командою "Динамо". - Известия, 31 июля, 10, 14 августа.
- 30 липня - В Софії в Народному театрі відбулися урочисті збори, присвячені 29-й річниці Великої Жовтневої соціалістичної революції. - Работническое дело, 1946, от 7 ноември.
- 13 серпня В Белграді відбувся Всеслов'янський конгрес. В ньому взяли участь делегації СРСР і Болгарії. - Известия, 1946, 10, 12 декабря.
- 6 грудня В Софії в Народному театрі відбулися урочисті збори на честь радянської делегації, що брала участь у Всеслов'янському конгресі в Белграді. - Правда, 1946, 20 декабря.

19 грудня В Софії відбувся вечір, присвячений історії партизанського руху в Радянському Союзі під час Великої Вітчизняної війни. З доповідями виступили члени радянської делегації, які брали участь у Всеслов'янському конгресі. - Правда, 1946, 21 декабля.

1947

- 4 січня В Софії в Будинку болгаро-радянської дружби відбулися урочисті збори, присвячені 69-й річниці визволення Софії від османського ярма. - Работническо дело, 1947, от 5 януари.
- 15 січня* На екранах Радянського Союзу почав демонструватися новий документальний фільм "Болгарія"- виробництва Центральної студії документальних фільмів і Софійської кіностудії. - Известия, 1947, 15 януаря.
- 21-23 січня В Софії та інших містах Болгарії відбулися збори, присвячені 23-й річниці з дня смерті В.І.Леніна. - Работническо дело, 1947, от 23, 24 януари.
- 10 лютого СРСР, Великобританія, США та інші країни, що знаходилися в стані війни з Болгарією, з одної сторони, і Болгарія - з другої, вирішили оголосити про припинення війни і уклали Мирний договір з Болгарією. - Советско-болгарские отношения. 1944-1948. Доїтментн и материалы, с. 276-310.
- 10 лютого В Софії в Будинку болгаро-радянської дружби відбувся вечір, присвячений ІІО-річчю з дня смерті О.С.Пушкіна. - Работническо дело, 1947, от ІІ февруари.
- 22-23 лютого В Софії та інших містах Болгарії відбулися збори, присвячені 29-й річниці Радянської Армії і Військово-Морського Флоту. - Работническо дело, 1947, от 22, 23, 24 февруари.
- 3 березня В Софії в Народному театрі відбулися урочисті збори, присвячені 69-й річниці визволення Болгарії від османського ярма. - Известия, 1947, 6 марта.
- 8 березня В Софії відкрилась виставка радянської книги. - Работническо дело, 1947, от 8, 9 март.
- 8-14 березня В Софії відбувся Тиждень пам'яті великого російського вченого-фізіолога І.П.Павлова. - Работническо дело, 1947, от 9 март.
- 14 квітня - В СРСР знаходилась болгарська торгова делегація. 5 липня підписані угода про товарообмін між СРСР і Болгарією і угода про надання кредиту НРБ. - Советско-болгарские отношения. 1944-1948. Документы и материалы, с. 325-335.
- 8 липня В Москві відкрилося розширене засідання Президії Всеслов'янського комітету. В ньому взяли участь відомі громадські і політичні діячі слов'янських країн, в т.ч. заст. голови Всеслов'янського комітету Стела Благоева. - Известия, 1947, 26 апреля.
- 26 квітня В Софії в Народному театрі відбулися урочисті збори представників громадськості столиці, присвячені Дню перемоги над фашистською Німеччиною. - Известия, 1947, ІІ мая.
- 9 травня у Варшаві відбувся другий пленум Всеслов'янського комітету. В ньому взяли участь делегації СРСР, Югославії, Болгарії, Чехословаччини і Польщі. - Известия, 1947, 17, 19 июня.

- 18 липня - 16 серпня В СРСР знаходилася делегація депутатів Народних зборів НРБ. Делегація здійснила поїздку по країні, відвідала Москву, Ленінград, Київ, Сталінград, Свердловськ, Запоріжжя.- Болгарські товариші побували на підприємствах, в колгоспах, мали зустрічі з працівниками редакції і друкарні "Правда", членами Президії Верховної Ради СРСР, активістами Всесоюзного товариства культурного зв'язку з закордоном і членами Слов'янського Комітету СРСР. - Правда, 1947, 22, 24, 25, 27, 28, 30 жовтня, I, 5, 7, 12. 17 августа.
- 21 серпня В Москві підписана угода між урядами СРСР і НРБ про залізничний транспорт. - Советско-болгарские отношения. 1944-1943. Документы и материалы, с. 341-344.
- 22 серпня В Габрово відбулися урочисті збори, присвячені 70-річчю Шипкінської епопеї. - Работническо дело, 1947. от 23 август.
- 23 серпня В Софії відбулося урочисте покладення вінків до пам'ятників російським воїнам в зв'язку з 7-миріччям Шипкінської епопеї. - Работническо дело, 1947, от 24 август.
- 23 серпня В Москві підписана угода між урядами СРСР і Болгарії про поставки Болгарії в кредит промислового обладнання і надання технічної допомоги в будівництві азотно-тукового заводу, електростанції і підприємства по виготовленню рідкого палива. - Советско-болгарские отношения. 1944-1948. Документы и материалы, с. 345-351.
- 29 серпня Указом Президії Верховної Ради СРСР ратифікований Мирний договір з Болгарією, підписаний в Парижі 10 лютого 1947 р. - Правда, 1947, 30 августа.
- 5 вересня В Москву на святкування 800-річчя Москви прибула болгарська делегація. - Работническо дело, 1947, от 6 септември.
- 9 вересня В Софії та інших містах і селах відбулися святкові демонстрації і збори, присвячені 9 вересня - Дню свободи. - Известия, 1947, 10 септября.
- 7 жовтня В НРБ почався місячник, присвячений 30-річчю Великої Жовтневої соціалістичної революції. - Работническо дело, 1947, от 8 октомври.
- 8 жовтня В Софії в Будинку болгаро-радянської дружби відкрилася виставка радянської графіки. - Работническо дело, 1947, от 9 октомври.
- 12-14 жовтня В Софії відбувся другий з'їзд Союзу болгарських жінок. На ньому була присутня делегація радянських жінок. - Работническо дело. 1947. от 12, 15 октомври. - Правда, 1947. 15 октября.
- 3-9 листопада В Болгарії відбувся фестиваль радянських-фільмів, присвячений 30-річчю Великого Жовтня. - Работническо дело. 1947, от 6 ноември.
- 6 листопада В Софії в Народному театрі відбулися урочисті збори, присвячені 30-річчю Великого Жовтня. - Известия, 1947, 10 ноября.
- 6-22 листопада В СРСР на святкуванні 30-річчя Великої Жовтневої соціалістичної революції на запрошення Слов'янського Комітету СРСР знаходилася делегація представників громадських організацій НРБ. - Известия. 1947, 7 ноября; Правда, 1947, 23 ноября.
- листопада В Софії в Народній бібліотеці відкрилась виставка радянської книги. - Работническо дело, 1947, от 8 ноември.
- 7-9 листопада В Софії проходив другий з'їзд Союзу болгаро-радянських товариств.- Работническо дело, 1947, от 8, 9, II ноември.
- II листопада В Софії- в Будинку болгаро-радянської дружби відкрилася радянська фотовиставка, присвячена 30-річчю Великого Жовтня. - Работническо дело, 1947. от 12 ноември.

- 15 В Москві підписана угода між урядами СРСР і НРБ про навчання троїстопада мадян Болгарії в вищих учбових закладах СРСР. - Советско-болгарские отношения. 1944-1943. Документы и материалы, с. 373-376.
- 14 У відповідності зі статей 20 Мирного договору з Болгарією радянські війська повністю виведені з Болгарії. - Советско-болгарские отношения. 1944-1948. Документы и материалы, с.399.
- 17 В Москві підписано угоду про встановлення поштових і телефонно-телеграфних зв'язків між СРСР і НРБ. - Советско-болгарские отношения. 1944-1948. Документы и материалы, с.379-389.
- 19 В СРСР на запрошення Всесоюзного товариства культурного зв'язку з закордоном знаходилася делегація Союзу болгаро-радянських товариств. Делегація відвідала Москву, Ленінград, Сталінград, Тбілісі, грудня 1947 - де зустрічалася з громадськими і культурними діячами, робітниками, 28 січня 1948 колгоспниками, науковцями, оглянула історичні і культурні пам'ятники.

1948

- 6 Уряди СРСР і НРБ прийняли рішення про перетворення радянської місії в Болгарії і болгарської в СРСР в посольства. - Известия, 1948, 6 січня* январа.
- 10 Між урядами СРСР і НРБ підписані протоколи про врегулювання питань, січня пов'язаних з переходом у власність Радянського Союзу колишніх німецьких активів в Болгарії. - Правда, 1948, 13 январа.
- 15 В Москві підписана угода про поставку з Радянського Союзу в НРБ січня 75 тис. т пшениці. - Советско-болгарские отношения. 1944-1948. Документы и материалы, с. 401-403.
- 21 В Софії та інших містах Болгарії відбулися збори, присвячені 25-й січня річниці з дня смерті В.І.Леніна. - Известия, 1948, 24 январа.
- В Софії відкрилась виставка радянських художників. - Работническо січня дело, 1948, от 27 януари.
- 3 В Софії закінчився другий з'їзд Вітчизняного фронту Болгарії. На лютого ньому була присутня делегація представників громадських організацій СРСР. - Известия, 1948, 6 февруари.
- 11 В Москві підписано протокол між урядами СРСР і НРБ. у відповідності з яким уряди зобов'язуються консультуватися з усіх найважливіших міжнародних питань, що стосуються інтересів обох країн. - Советско-болгарские отношения. 1944-1948. Документы и материалы, с.405.
- 23 В Софії та інших містах Болгарії відбулися урочисті збори, присвячені лютого 30-й річниці Радянської Армії і Військово-Морського Флоту. - Работническо дело, 1948, от 24, 25 февруари.
- 3 В Софії відбулися урочисті збори, присвячені 70-річчю визволення березня Болгарії від османського ярма. - Известия, 1948, 5 марта.
- 13 Відновилося повітряне сполучення між Москвою і Софією. - Советско-березня болгарские отношения. 1944-1948. Документы и материалы, с.408.
- 15-24 В Москві перебувала болгарська урядова делегація на чолі з Головою Ради міністрів НРБ Г.Димитровим. - Правда, 1948, 15,25 марта.

x Дата опублікування в пресі.

- 18 березня В Москві підписаний Договір про дружбу, співробітництво і взаємну допомогу між СРСР і НРБ. - Советско-Болгарские отношения. 1944-1948. Документы и материалы, с.408. -
- 24 березня В зв'язку з поверненням із Москви болгарської урядової делегації на чолі з Г.Димитровин, що підписала Договір про дружбу, співробітництво і взаємну допомогу між СРСР і НРБ. в Софії та інших містах Болгарії відбулися мітинги і збори, учасники яких вітали підписання договору. - Известия, 1948, 25 марта.
- 31 березня В Москві відбувся вечір, присвячений 100-річчю з дня народження великого болгарського поета і революціонера Х.Ботева. - Работническо дело, 1948, от 3 април.
- 1 квітня В Москві між уряди СРСР і НРБ підписані протокол про взаємні поставки товарів і договір про торгівлю і мореплавство між СРСР і НРБ. - Советско-Болгарские отношения. 1944-1948. Документы и материалы, с. 416-417, 418-428.
- 1 квітня Президія Народних зборів НРБ ратифікувала Договір про дружбу, співробітництво і взаємну допомогу між СРСР і НРБ. - Правда, 1948, 2 апреля.
- 7 квітня Президія Верховної Ради СРСР ратифікувала Договір про дружбу, співробітництво і взаємну допомогу між СРСР і НРБ. - Правда, 1948, 8 апреля.
- 23 травня В Софію на запрошення Народної ради Софії прибула делегація Ради депутатів трудящих Москви, Ленінграда і Києва. Делегація братиме участь в торжествах у зв'язку з 70-річчям з дня визволення російськими військами Софії від османського ярма. - Правда, 1948, 24 мая.
- 23 травня В Софії в Будинку болгаро-радянської дружби відкрилася виставка радянської книги. - Работническо дело. 1948, от 24 май.
- 24 травня В Софії в Народному театрі відбулися урочисті збори, присвячені 70-річчю визволення Софії від османського ярма. - Работническо дело, 1948. от 24 май.
- 23-24 червня В Варшаві відбулася нарада міністрів закордонних справ СРСР Албанії, Болгарії, Чехословаччини, Югославії, Польщі, Румунії, Угорщини. - Известия, 1948, 24, 25 июня.
- 29 серпня-12 вересня В Пловдиві проходив фестиваль радянського кіномистецтва. - Работническо дело, 1948, от 14 септември.
- 9 вересня В Софії та інших містах республіки відбулися урочисті збори і демонстрації трудящих, присвячені 4-й річниці соціалістичної революції в Болгарії. - Известия, 1948, 10 сентября.
- 26 жовтня' В Софії в Народному театрі відбулися урочисті збори, присвячені 50-річчю заснування МХАТу СРСР ім. М.Горького. Показано п'єсу М.Горького "Вороги". - Работническо дело, 1948, от 27 октомври.
- 27 жовтня В Софії відбувся урочистий вечір, присвячений 30-річчю ВЛКСМ. - Работническо дело, 1948. от 28 октомври.
- 30 жовтня - В НРБ відбулися лекції і бесіди про Велику Жовтневу соціалістичну революцію, організовані Союзом болгаро-радянських товариств. - Известия, 1948, 7 ноября.
- 6 листопада

- 5 листопада В Москву прибула делегація працівників освіти НРБ, яка протягом місяця буде знайомитися із станом освітньої роботи в СРСР. - Работническо дело, 1948, от 6 ноември.
- 6 листопада В Софії в Будинку болгаро-радянської дружби відкрилася виставка культурних досягнень СРСР. В кінотеатрах почалась демонстрація радянських фільмів. - Известия, 1948, 7 ноября.
- 6 листопада В Москву прибула болгарська урядова торгова делегація. - Правда, 1948, 7 ноября.
- 6-7 листопада В Софії та інших містах НРБ відбулися урочисті збори, присвячені 31-й річниці Великої Жовтневої соціалістичної революції. - Известия, 1948, 7, 8 ноября.

ЗМІСТ

Вступне слово академіка АН УРСР П.Т.Трощака про відкритті наукової сесії присвяченій 30-річчю Договору про дружбу, співробітництво і взаємодопомогу між СРСР і НРБ	3
Валев П.Б. Історичний досвід радянсько-болгарського співробітництва	
Ісусов Мито. Болгаро-радянські відносини і будівництво соціалізму в НРБ	15
Наков Ангел. Дружба, що сягає в глиб віків	
Сохань П.С. Вклад Української РСР в розвиток і зміцнення дружби і співробітництва СРСР і НРБ	19
Златев Златко. Радянський Союз і соціалістична індустріалізація Болгарії (1944-1958 pp.)	26
Мельцер Д.В. Під прапором інтернаціоналізму і братерської дружби..	^
Голуб В.А. Дружба і співробітництво з Радянським Союзом - основа зовнішньополітичного курсу НРБ	34
Чичовска Весела. Радянський Союз і культурна революція в Болгарії (1944-1948 pp.)	40
Дізанова М.І. Деякі форми дружби і співробітництва між ВЛКСМ і ДКСМ	44
Матеев Борис. Болгаро-радянське співробітництво і перемога кооперативного ладу в НРБ	47
Пісчаний Д.Г. Радянсько-болгарське співробітництво в галузі сільсько-го господарства (60-70 pp.)	52
Бакалейко С.В. Роль радянсько-болгарського співробітництва у підвищенні ефективності сільського господарства (1971-1975 pp.)	57
Рой В.С. Розвиток дружби і співробітництва між порідненими містами НРБ і УРСР	61
Костюк Є.Ю. Радянсько-болгарські науково-технічні і культурні зв'язки (1971-1975 pp.)	68
Кучменко Є.Н. Розвиток економічного та науково-технічного співробітництва між НРБ та СРСР в галузі сільського господарства	72
Калениченко П.М., Павленко В.В. Дослідження вченими Української РСР історії Болгарії та радянсько-болгарських зв'язків	76
Павленко В.В. Сторінки братерської дружби (Літопис найважливіших подій радянсько-болгарського співробітництва. 1944-1948 pp.)	89

АКАДЕМИЯ НАУК УКРАИНСКОЙ ССР
Институт истории

ИСТОРИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
ИСТОРИЯ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН

Республиканский межведомственный сборник

Основан в 1974 г.

Выпуск 6

(На украинском языке)

Друкується за постановою вченої ради
Институту історії АН УРСР

Редактор! Є.А.двятковський |

Художній редактор І.П.Савицька

Технічні редактори Т.М.Зубрицька, І.Ю.Абрамова

Коректори О.О.Карова, Н.Ю.Скульська

Інформ.бланк № 3743.

Піщ. до друку 30.07.80 . БФ 09639. Формат 70x108/16. Папір
офс.№ 1. Ум.друк.арк. 9,1. Обл.-вид.арк. 9,41. Тираж 250 пр. Зам.А;
Ціна 95 коп.

Видавництво "Наукова думка". 252601, Київ-4, МСП, Репіна, 3.
Київська книжкова друкарня наукової книги Республіканського виробничого
об'єднання "Пшпграшкнига" Держкомвидав УРСР. 252004, Київ-4, Репіна, 4.